

Liget

2024-8
augusztus

TARTALOMJEGYZÉK [XXXVII. évfolyam 8. szám]

MŰHELYTÁRSAM

Victor András [10]	4
Kapitány-Fövény Máté [11]	9
Jávor Benedek [12]	15
Lányi András [13]	18
Gulyás Ábel [14]	23
Tevesz László [15]	26
Kovács Laura [16]	30
Nacsinák Gergely András [17]	33
Kiss Lajos András JOBBOLDALI „BALOLDAL” ÉS BALOLDALI „JOBBOLDAL” – A TELJES ZŰRZAVAR KORA	37

Vörös István AZ EGYETEMSZIGET [10]	70
Nacsinák Gergely András AZ UTOLSÓ TÜKÖR	83
Horváth Ildikó VIHAR	103
Taizs Gergő NEM AZ A SZÖVEG	106
Kapitány Máté A FÉRFI, AKI LABDÁT AKART A HOLDRA RÚGNI	108
Lendvai Zalán VISSZAVÁLTÓS PALACKOK LELKISÉGE	123

Kiadja | Liget Műhely Alapítvány
1122 Budapest, Kissvábhegyi út 4-6.
info [kukac] ligetmuhely.com

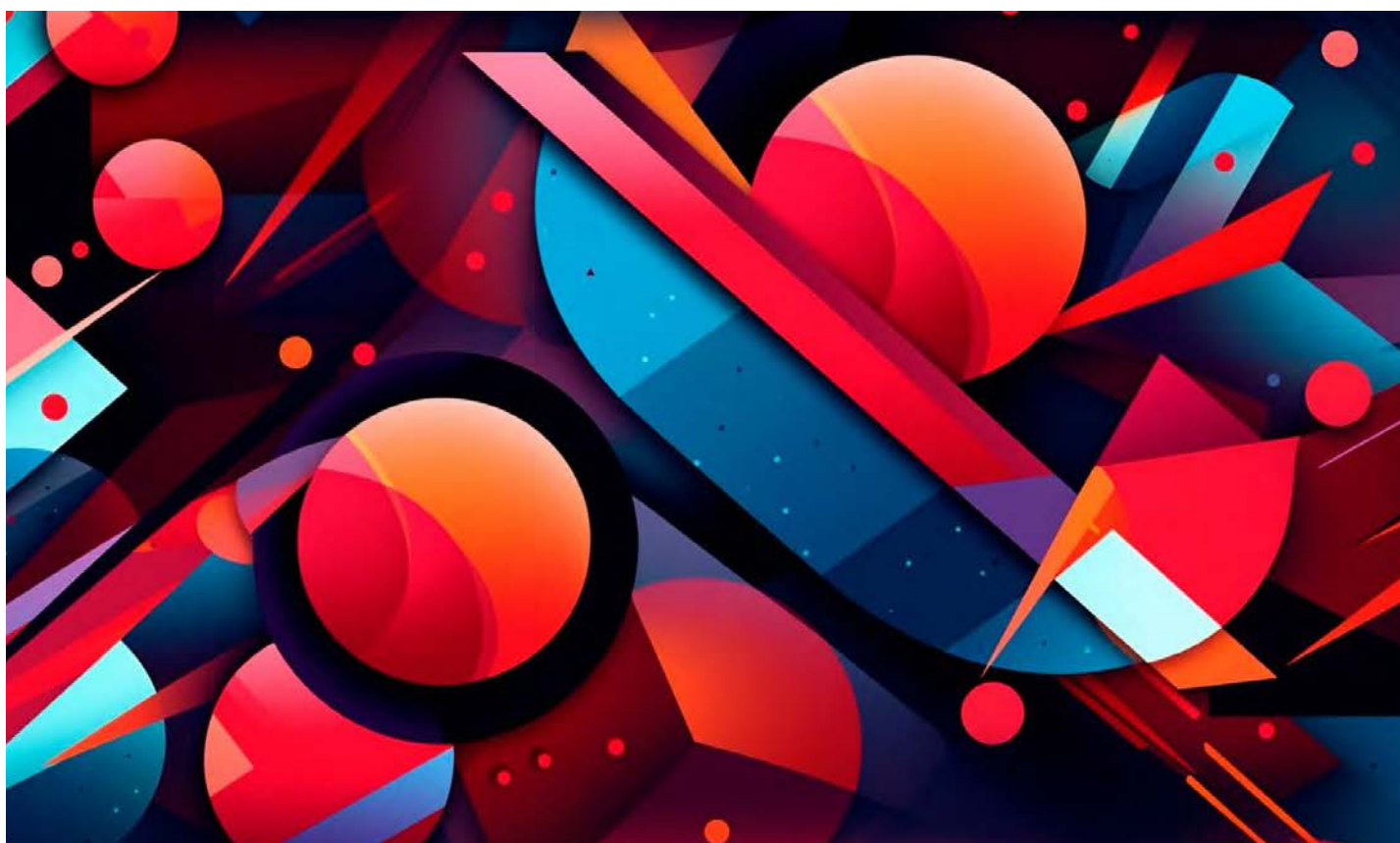
ISSN 1789-4980

Alapító szerkesztők | Levendel Júlia, Horgas Béla
Felelős szerkesztő | Horgas Judit
Tervezőszerkesztő | René Margit
Olvasószerkesztő | Bognár Anikó
Tudományos lektorok | Kiss Lajos András, Victor András

Victor András

MŰHELYTÁRSAM 10.

2024-08-01 | JEGYZET, MŰHELYTÁRSAM

Új rovatunkban arra kértük szerzőinket, hogy a Liget műhelyében korábban született egy-egy írás rövid részletére mai tudásuk-világérzésük szerint reflektáljanak.

„... az embernél az együttműködési hajlam, s az ezt megalapozó empátia kialakulásával párhuzamosan egy másik sajátosság is kialakul, s ez az előbbinek épp az ellenkezője. Az egyes társadalmi csoportok tagjai (és itt a társadalmi csoport fogalma a családtól a tömbházig, az utcáig, az iskoláig, a településig, régióig, országig,

sőt kontinensig tágítható) hajlamosak saját csoportjuk tagjait gátlások nélkül előnyben részesíteni „idegen” csoportok tagjaival szemben. Vagyis az igazságérzet, s következésként az empátia és az önzetlenség a csoportok közti viszonyok szintjén nem működik [...] számomra nyilvánvaló, hogy az emberi társadalmak fejlődése megrekedt valahol a négy-öt éves gyerek szintjén. Ami a másik csoport tagjait illeti, ritkán vagyunk képesek igazi empátiára. Ennek egyetlen oka lehet: a tényleges együttműködés hiánya. Az, hogy a modern világ a társadalmi csoportok közti együttműködést egyének közti együttműködésre próbálja szűkíteni. Ez pedig gátat szab a csoportempátia réges-rég esedékes kialakulásának. Arra ugyanis csak akkor nyílna lehetőség, ha a csoportok (a szó legtágabb értelmében) egységes (bár természetesen mindig többé-kevésbé ad hoc) entitásokként, azaz közösségi individuumokként működhetnének együtt.”

Bíró Béla: *Integráció vagy asszimiláció*, 2015/12

Gyakran hallom, pedig súlyos tévedés, hogy a darwini evolúció csakis a harcról szól. Ugyanis az életben maradásért folyó „gyilkos” küzdelem és a mindkét fél számára előnyös együttműködés – mint komplementáris ellentét-pár – egyszerre és

egyformán jellemzi az egész élővilágot. Csak persze a harc-helyzetek látványosak, szembetűnőek, a szimbiózis (azaz 'együtt-élés') példái viszont szelídek és rejtettebbek. (De milliónyi van ezekből is!)

Az előzőekből következik, hogy az együttműködési hajlam nemcsak a növény- és állatvilágban, hanem értelemszerűen már az ősemberben is jelen volt. És azt is tudjuk, hogy mindig is együtt járt az „idegenekkel” szembeni negatív attitűddel, agresszióval. A majomhordák is úgy működnek, hogy a csoporton belül fékezett az agresszió, a konkurens csoportokkal szemben azonban féktelen. Csányi Vilmos több könyvében is leírja, hogy evolúciós szempontból ez a kettős viselkedés hasznos és szükségszerű is volt. Az erőforrások korlátozott volta miatt egy állati, egy ősemberi vagy egy kőkorszakbeli, törzsi szerveződésű embercsoportnak ez a kettő együtt jelentett a fennmaradásához szükséges, „evolúciósan stabil” stratégiát.

Ugyanakkor – minden hasonlóság mellett – az ember esetében megjelent ebben a kettősségben valami újdonság. Nálunk ehhez a kettős viselkedéshez tudati-kulturális szint társult; ezzel megnőtt a viselkedés-komplex összetettsége és így hatékonysága is. Ez a csoport-(ön)tudat ugyanis erősítette az összetartást, a csoport-kohéziót.

a mi tetoválásunk

Ami tehát egy hangyakolóniában, vagy még egy majomhordában is csupa „biológia” – s alig szól másról, mint hogy meg kell védenünk a területünket, a nőtényeinket stb. –, az a törzsi társadalmak

szintjén is ennél több és összetettebb. Erőtéljes tudati-kulturális színezetet kapott a „másik” törzzsel szembeni ellenségesség; „másmilyenekkel” szembeni agresszió lett belőle. Vagyis innentől a másik törzs már nem egyszerűen „ők” (azaz „nem-mi”), hanem „másmilyenek”. Másmilyen a tetoválásuk, másképp díszítik a fegyvereiket, mások a harci kiáltásaik. Szóval: nem olyanok, mint mi. S mivel „nyilván”(?) mi vagyunk a jók, ők értelemszerűen csak rosszak lehetnek. A mi tetoválásunk az igazi; az övék idegen, utálatos és gyűlöletes. Ezért el kell őket üldözni vagy pusztítani! A másik törzs természetesen pontosan ugyanígy gondolkodik.

Az emberben tehát ez az evolúciós eredetű, nyers, biológiai („állati”) diszkrimináció nagymértékben „szublimált”, lelki jellegűvé vált; fokozatosan áttevődött tudati-kulturális szintre. Persze amellet végig megőrizte valahogyan az eredeti célt is (a fennmaradáshoz szükséges javak és erőforrások megszerzését és megőrzését), de erősen átlényegült kulturálissá. A lokálpatriotizmus, a hazafiasság, a nemzeti büszkeség, valamely egyházhoz (szektához) vagy akár sportklubhoz, zenei együtteshez tartozás lényegében a törzsi társadalmakban kialakult „csoportkohézió ↔ idegengyűlölet” kettős modern és komplexebb változata. Amelyben sajnos könnyen felborul a komplementáris egyensúly, s átmegy sovinizmusba, bigottságba, inkvizícióba, bandaháborúba, terrorizmusba, holokausztba. Lásd például a katolikus–protestáns háborúskodást; az eretnekség címen máglyára küldést, mert „ők” másképp – tehát: hibásan, sőt bűnösen – vallják és követik ugyanazt a szeretetet és szelídséget prédikáló Krisztust, mint „mi”.

A modern, civilizált társadalmakban élő ember nem abban más, mint százezer évekkel ezelőtt élt ősei, hogy benne már nem működik a „mi” összetartó erejének és az „ők” lenézésének kettőse, hanem leginkább abban, hogy megtanulta, hogyan haladhatja meg ezt a negatív zsigeri késztetést. Felülírja ésszel, kultúrával, társadalmi együttélési szabályok interiorizálásával.

Ami persze nem mindig és nem mindenkinek sikerül. Ennek szomorú tünete, hogy napjainkban sajnos megint világszerte erősödik a rasszizmus, a fajelmélet. Tévedés ne essék! Az még távolról sem rasszizmus, ha valakin furcsa idegenség érzés fut át attól, hogy fehér ember léte például egy politikai felvonuláson csupa fekete veszi körül; vagy ha itthon, gádzsóként egyszer csak azt veszi észre egy ünnepségen, hogy csupa-csupa cigány ül körülötte. Ez az idegenség érzés ugyanis benne van a génjeinkben, ösztönösen jelentkező reakciónk. Az a rasszizmus, ha valaki nem tud felülemelkedni ezen a biológiai, ösztön-érzésen.

kép | vecteezy.com

Kapitány-Fövény Máté

MŰHELYTÁRSAM 11.

2024-08-03 | ESSZÉ, MŰHELYTÁRSAM

Új rovatunkban arra kértük szerzőinket, hogy a Liget műhelyében korábban született egy-egy írás rövid részletére mai tudásuk-világérzésük szerint reflektáljanak.

„A fásultság a politika iránti undoron kívül mégiscsak a klasszikus kapitalizmus egyéni érvényesülése felé terel, erősíti a siker vágyát, amely nem számol a kudarccal, s a pénz mindenhatóságának hitét marja a pénztelenek ösztöneibe. Így jött létre a humán értékek alárendelése a piaci szemléletnek, ideológiának: piac, szabadság és

humanizmus viszonyának megfordítása, s az utóbbi automatikus fölszámolódása a gazdasági eredményesség öncéllá váló torzulásának folyamatában. Ez a nyílt társadalom a maga vadkapitalista vonásaival sok szempontból változatlanul melegágya a politikai neurózis különböző formáinak, vonásainak is. Ha a demokratikus és liberális, ideológiákat valódi átélés helyett csak imitálják, képviselőik s megvalósítási kísérleteik könnyen esnek vissza a diktatórikus törekvések szintjére. A piac diktátumai s a vezéri törekvések elnyomó lélektani hatalma mellett az emberi kapcsolatok belső kötelmei is újratermelődnek: menekülés a szabadságtól (különböző változatokban), behódolás az erőszak kultuszának, a siker-idoloknak. Ezt a torzulást követi a tudatvilág is. Az eszmék nem a létrejött valóságot tükrözik: számos esetben a politikai élet szereplőinek tudatában, s őket követve a különböző csoportok körében feltámadt az elfojtott kapitalista gondolati rendszer, amelyet a közelmúlt szocializmusa kárhoztatott, mint ellenséges-embertelen ideológiát elutasított. A magántulajdon szentsége s hasonló klisék újraéledése a nemrégiben még kötelező „kommunista eszmevilág” ellenében gépies átfordítással történt. Nincs különbségtétel a polgári ideológia valóban humánus tartalmai és az elnyomó-kizsákmányoló eszme-forgácsok között. A társadalmi represszió ellentétéként azután szükségszerűen jelenik meg a másik oldalon a klinikailag is észlelhető depresszió, elfojtva az emberek cselekvő-kezdemenyező-tudatosító s önértelmező képességét, létrehozva egyfajta rossz társadalmi folyamatosságot, amelyre csak a felszínen épülnek új alakzatok.”

Bárkán György: *A politikai neurózis természetrajzához*, 2007 január

Mi sem jelzi jobban egy korrajz pontosságát, mint a tény, hogy tizenhét év elteltével mindenfajta erőfeszítés nélkül továbbírható (lenne) a szöveg. Nem áll szándékomban továbbírni, inkább – kellő hitellel mást úgy sem tehetek – saját területem (pszichológia) oldaláról kiegészítem.

menekülési útvonal

Kezdjük néhány ténnyel. Tudjuk például, hogy a depresszió a világ egyik leggyakrabban előforduló mentális zavara, és egyike a tartós munkaképtelenség legfőbb okozójának is. Tudjuk azt is, hogy a depresszió gyakoriságát jelentősen megnövelte a COVID-pandémia, különösen annak kezdeti, karantén-időszaka. Egyes **becslések** szerint ekkor világszinten több mint 27%-kal emelkedett a zavar előfordulási aránya (legalább 53 millió új esetet idézve elő). Ennek miéértje rendkívül összetett, de – szorosan kapcsolódva Bárkán felvetéseihez: „... elfojtva az emberek cselekvő-kezdemenyező-

tudatosító s önértelmező képességét” – a mobilitás drasztikus csökkenése (azaz a bezártság, illetve a cselekvésképtelenség élménye) az erre vonatkozó elemzések értelmében az egyik legjelentősebb magyarázója volt a depresszió ilyen szintű térnyerésének. Mindez azokkal az elméletekkel is összecseng, hogy a *tanult tehetetlenség* (talán sokak számára ismert a fogalom alapjait lefektető Martin Seligman 1960-as években végzett vizsgálatsorozata, melyben a menekülési útvonalaktól elzárt kutya kiszámíthatatlan időközönként áramütést kapott) olyasféle attribúciós stílushoz vezet, mely a depresszióval küzdő ember által (látszólag vagy ténylegesen) befolyásolhatatlannak tetsző negatív eseményeket belső, stabil és általános (vagyis nem igazán definiálható) okoknak tulajdonítja. Egyszerűbben szólva: a szenvedést kiváltó állapot belőlem fakad, megváltoztathatatlan és lényegében meghatározhatatlan.

Természetesen a világjárvány nem az egyetlen olyan globális tényező, amely a cselekvésképtelenség és a közösségekből kiszakítottság élményét ennyire hangsúlyossá tette. *„A piac diktátumai s a vezéri törekvések elnyomó lélektani hatalma mellett az emberi kapcsolatok belső kötelvei is újratermelődnek”*, írja Bárkán. A piac diktátumai (nevezzük kapitalizmusnak) a fogyasztás felé lökik az egyént, aki így emberi kapcsolatainak ápolása helyett azok helyettesítő élményeit keresi. A szélsőséges individualizációnak kitett posztmodern ember olyan szubjektummá válik, akit a fogyasztás ideológiája emészt fel, és a piac által felkínált lehetőségek illuzórikus végtelenjében a „mindent megtehetsz/mindent megvehetsz” hazugságán olykor-olykor átlátva szembesül e jól szervezett ámtás mögött rejlő frusztrációval: lehetőségei nagyon is végesek, és amit valójában keres, nem megvásárolható. Jól jelzi ezt az a **kutatási adat**, hogy a magas jövedelmű – és így intenzívebb fogyasztási spirált is generáló – országokban sok esetben gyakoribb a depresszió előfordulása.

Bárkán a fásultság szót használja. A depresszió természetét illetően én a kiábrándultság kifejezést részesítem előnyben. Mert e mély kilátástalanság általános célvesztést is feltételez. A célvezérelt cselekvés mozgatórugója pedig az értékrend. Ha tehát az oly sokat tapasztalt – és mégis egyre kiszolgáltatottabb – emberiség kiábrándul egy-egy eszméből vagy izmusból, ha szeme előtt nem lebeg olyan cél, amely létezésének konzisztenciáját biztosítja, az jobbra ürességhez, az üresség frusztrációhoz, a frusztráció agresszióhoz vagy annak pandantjához, pontosabban auto-agresszióhoz, azaz depresszióhoz vezet.

önmagába zárul

Egy ideje – sokadmagammal – a depresszió nyelvi jeleit vizsgáljuk. A legtöbb feltárt lingvisztikai jellemző – pl. tagadóformulák, múlt idejű igék és általános névmások nagy arányú használata, gyakoribb káromkodások – között kiemelkedik egy, mely a leginkább képes a szövegbe bújtatott depresszió jelenlétéről árulkodni: ez az E/1 névmások túlbujánzása (illetve ezek ragozott változatai). Én, nekem, enyém. A depresszióval küzdő ember tehát önmagába zárul,

figyelme – hiperfókusza – mind inkább befelé fordul, és odabent módszeres szelekcióba kezd, a sötétet felnagyítja, a reményt keltőt összezsugorítja. Ha e figyelem elkezd kifelé vándorolni, ha a kapcsolódás nem pusztán önmagunkkal történik meg, ha célt találunk, ha nem relativizálunk minden értéket, ha passzivitásból cselekvésbe váltunk, ha mérsékeljük fogyasztásunkat, a folyamat megfordítható.

Sok a 'ha' (sőt, ennél is több). De a Bárkán által „*rossz társadalmi folyamatosság*”-nak nevezett tendencia valószínűleg csak ezek teljesülésével írható át.

kép | vecteezy.com

Jávor Benedek

MŰHELYTÁRSAM 12.

2024-08-05 | JEGYZET, MŰHELYTÁRSAM

Új rovatunkban arra kértük szerzőinket, hogy a Liget műhelyében korábban született egy-egy írás rövid részletére mai tudásuk-világérzésük szerint reflektáljanak.

„Mindenekelőtt a világkiállítás műfaját volna illendő végre újragondolni: egyáltalán korszerű-e ez a százhatvannégy éves képződmény? A kiállítótér (potom 110 hektár) hagyományos elrendezése (tágas főutca a jobbra-balra elterülő pavilonokkal) egy 19. századi, lineáris, múzeumi megismerési formát tükröz, és cseppet sem reflektál a 21.

század sajátos, hálószerű szerkezetére, véget nem érő hiperhivatkozásaira. A milánói Expo nem segít leképezni és értelmezni korunk információs társadalmát, nem igyekszik láthatóvá tenni saját médiumát, hanem koncepciótlanul egymás hegyére-hátára hányja az öntelt és hivalkodó építészeti formákat. Olyan befogadhatatlan, bejárhatatlan, túlméretezett a tér, amely megerősíti az emberiség otthontalanság-érzetét és elmagányosodását saját bolygóján. Pedig az Expo eredendően épp az emberi elme nagyságát ünnepelte. Most azonban létrehozta ugyanazt az információszmoggal szennyezett világot, ahol épp e fullasztó légkör blokkolja a gondolkodást: a tömérdek vizuális effekt elvakít, a lenyűgöző technikai megoldások elbódítanak – mire az ember kiszabadul fogságukból, el is felejt mindent. Erre az agy-stimulációra 13 milliárd eurót költöttek, jobb bele sem gondolni, hogy kiknek a pénzéből, és hogy ezzel az összeggel mit lehetett volna tenni azért a 870 millió éhezőért, akikért – állítólag – a Táplálni a világot, energiát adni az életnek tematikájú világkiállítás készült.”

Asztalos Emese: *Világkilátástalanság*, 2015/07/15

Kiállítható-e a világ? Amit nem is értünk, és egyre biztosabbnak látszik, hogy nem-értésünk közepette el is pusztítjuk abban a formában, ahogy ismerjük? A világ-e az, amit gombostűhegyre tűzve, tárlókban a nézők elé tárunk, vagy inkább saját prekoncepcióink, hiedelmeink tárgyasult leképezése?

A világkiállítás elgondolása reménytelenül 19. századi. Egy megismerhető, leírható, felcímkézhető, uralható és bemutatható univerzum feltételezése húzódik mögötte, amely univerzum a rend végső egységeinek tekintett államképződmények mentén felosztható és versenyeztethető. Etatista és pozitivista felfogás a világról, amelyben valakik objektívnek feltételezett mércék mentén valójában mítoszokat teremtenek államalakulatok körül, és saját mítoszaik előbbrevalóságát igyekeznek igazolni. Nem az az igazi kérdés, hogy korszerű-e a világkiállítás műfaja, ahogy Asztalos Emese megfogalmazza. Gyanítom, hogy mára óhatatlanul anakronisztikussá vált az egész koncepció. Sokkal inkább úgy fogalmazható meg a dilemma, hogy létezhet-e olyan forma, amelyben lehetséges lenne a továbbélése? Hogy mutathatnánk be adekvát módon a széthullás peremére sodródott, instabil, töredékes, mozaikdarabokká aprózódott világunkat? Mit kéne láttatnunk társadalmi elbizonytalanodásainkból, pusztuló ökoszisztémáinkból? Egyáltalán, a megismerés mely csatornáin keresztül észlelt világolvasatot tárjuk a nagyérdemű elé?

reménytelenség

A látható, megfogható, leírható és stabil világ álma örökre szertefoszlott. Talán a széthullás generálta szorongás milliónyi különböző formája lenne bemutatható. Kiirtott esőerdő ledöntött fatönjekjei alá

szorult/ó orángutának sikolya. A bucsai tömegsírok némasága. A nagyvárosok aluljáróiban fekvő hajléktalanok szemében a reménytelenség. Az utolsó víztartalékokat kizsigerelő akkumulátorgyári szivattyúk morgása. A hónapról hónapra nem megélő, gyerekeit egyedül nevelő ápolónő fáradtsága. A határkerítésnél félholtra gumibotozott háborús menekült fásultsága. A kiirtott Fertő tavi nádas helyén fűtyülő szél. A széthullás előtti életének visszanyerése reményében populista szélsőjobbboldaliakat hatalomba segítő tíz- és százmilliók reménytelen vágya világszerte. Egy megsebzett bolygó panasza. Ez lehetne az én világkiállításom.

Lányi András

MŰHELYTÁRSAM 13.

2024-08-09 | JEGYZET, MŰHELYTÁRSAM

Új rovatunkban arra kértük szerzőinket, hogy a Liget műhelyében korábban született egy-egy írás rövid részletére mai tudásuk-világérzésük szerint reflektáljanak.

„Mit is jelentett a többszörös pluralizmus a relatív elmaradottság és megkésettség viszonyai között? Először azt, hogy régióinkban nem a polgárosult harmadik rend nyilvánította önmagát politikai nemzetté, hanem értelmiségiek, patrióta nemesek ébresztették, egyesítették a nemzetet. A tudatformálásban nem a francia mintát,

hanem a német romantika nyelvi-etnikai nemzetkoncepcióját vették át. Ebben a felfogásban a 'nép' nem a nemesség és a polgárság alatti dolgozó rétegeket, hanem egy idealizált archaikus közösségre visszanyúló etnikai identitást jelentett, így a 'népi' a fajival azonosítható értelmet nyert. Ebből a 'népies' nemzeteszemből és szervezési gyakorlatból alakult ki a szociáldarwinizmus, a konzervatív szociálreform és az agresszív nacionalizmus hatására — a rasszizmus, amelynek faji diszkriminációja, antiszemitizmusa olyan rettenetes eszmerombolást és fajirtást eredményezett Németországban, Ausztriában, Magyarországon, Romániában, voltaképpen az egész régióban.

A pluralizmus másik negatív hatása a régió politikai szerveződésében mutatkozott meg. A népek e tarka halmazát, érthetően, csak egy regionális integráció tarthatta össze és fenn. A Habsburgok birodalomteremtő integrációja azonban éppen a pluralitások egymás elleni kijátszásával vagy elnyomásával, többnyire az abszolutizmus katonai és hivatali apparátusával teremtette meg azt a tekintélyi államot, amelyben éppen a liberális éra alatt, szinte észrevétlenül kerekedett felül a bürokratikus etatizmus. Nem kell bizonygatnom: a német és az osztrák-magyar állam volt a melegágya a fajelmélettel, a nacionalista és szociális demagógiával, a militarista renddel fellépő fasizmusnak, amely nemcsak Közép-Európát pusztította el, hanem a 'Közép-Európa' gondolatot is diszkreditálta."

Hanák Péter: Közép-Európa keresi önmagát, 1988/1

Mit lehet ehhez ma hozzátenni?

Közel négy további évtized szomorú tapasztalatát, hogy ez mennyire így van. Hogy az iskolában ma sem ezt tanítják. És hogy a régió, de különösen Magyarország ma is a polgárosodás terén elszenvedett, behozhatatlannak tűnő hátrányok következményeit nyögi.

A kiváló történész szavainak ezekben a napokban különös időszerűséget kölcsönöz az osztrák–magyar–cseh radikális jobboldaliak (újfasiszta) frakció-alakítása az Európai Unióban – a hazaszeretet–patriotizmus – nevében. Ezért az idézett szövegrészt azzal egészíteném ki, amit Hanák Péter nálam jobban tudott, hogy a haza szeretete mindig ott fordul át agresszióba, ahol a nemzeti önazonosság tudata erőtlenségre és hiányosra, ahol a nemzetté válás súlyos kudarcok, veszteségek árán ment végbe. Szóval, hogy az idegengyűlölet mélyén rejtett öngyűlölet lapul. A mi patriótáink nem bennünket, nem a honfitársaikat szeretik – pedig a haza végül is mi volnánk –, hanem az előítéletek, régi és új hazugságok gyűjteményét, amelyre a saját uralmi igényeiket alapozzák.

kedélyes civakodás

De ne legyenek illúzióink, a modern nemzetállami integráció a spanyol félszigeten, a brit szigeteken vagy a mai Franciaország területén sem békés úton, hanem többnyire kegyetlen erőszakkal, tűzzel és vassal ment végbe, a kisebbségek elnyomása és beolvasztása árán, akár az abszolút monarchia, akár az igen tisztelt polgárság intézkedett. Az ébredő nacionalizmusok tizenkilencedik századi konfliktusa a Kárpát-medencében ezekhez képest kedélyes civakodás volt. A különbség csak annyi, hogy odaát a dolog többé-kevésbé sikerült, nálunk pedig a nemzet – hogy magamat idézzem –, olyan takaró maradt, amit mindig egymásról kellett lecibálni. (Azért hallottam én már az egységes polgári nemzetállamról skótokat, katalánokat is vitázni.)

Az Atlanti-óceán két oldalán újabban elharapózó radikális populizmus pedig a nemzetek széthullásáról tanúskodik. Hogy a faji, nemi, vallási hovatartozás a huszonegyedik században ismét meghatározó politikai tényezővé válhat, erre Hanák Péter aligha számított. Ez már egy másik történet, a globalizálódó ipari tömegtársadalmaké. Még visszasírjuk majd a nemzetállamot!

Mifelénk, a Kárpát-medencében egyébként a regionális integráció demokratikusabb változata eleve kilátástalan volt. Mire a (korlátozott és felemás) polgárosodás lehetősége megnyílt az oszmán és Habsburg Birodalom uralma alatt sínylődő népek előtt, már eldőlt, hogy a modernizáció nem egyesülésükhöz, hanem elkülönülésükhöz vezet. A Habsburg-abszolutizmus alkalmatlan volt az integráció megvalósítására. A

szentistváni Magyarország létezése az adott birodalmi keretektől függetlenül önáltatásnak bizonyult. Az önkéntes konföderációt pedig a Duna-menti népek egy percig sem gondolták komolyan. Ilyesmiről csak innen-onnan száműzött forradalmárok álmodoztak olykor az emigrációban.

kép | vecteezy.com

Gulyás Ábel

MŰHELYTÁRSAM 14.

2024-08-13 | JEGYZET, MŰHELYTÁRSAM

Új rovatunkban arra kértük szerzőinket, hogy a Liget műhelyében korábban született egy-egy írás rövid részletére mai tudásuk-világérzésük szerint reflektáljanak.

„Az Istenben lehorgonyzott individuumok szeretetközössége, és a hatalmon, erőszakon és konkurenciaharcon alapuló világ kettőssége olyan 'nem végigvitt' emberi emancipációra utal, melyet Marx majd a kereszténységet betetőző politikai emancipáció kapcsán ír le. Nehezen vitatható ez a politikai emancipációt a kereszténységre visszavezető, éles szemű megfigyelés. Legyen szó akár civitas Dei és civitas terrena, akár citoyen és bourgeoisie, politikai állam és polgári társadalom kettősségéről, a „kettős élet” ténye mindkét esetben fennáll. A kérdés csak az, nem az idős Hegelnek volt-e igaza Marxszal, de egyben az ifjú Hegellel szemben is, amikor úgy gondolta, hogy épp ennek a kettősségnek, ennek a kitartott és életben tartott feszültségnek köszönhetők az európai társadalom emancipációs vívmányai. A kereszténység azért nem maradt meg a kicsiny nazarénus szekta belügyének, mert ahelyett, hogy megkísérelte volna „a szükségszerűség birodalmából a szabadság birodalmába történő ugrást”, kitartott Jézus Pilátusnak adott válasza mellett: 'Az én országom nem ebből a világból való. Ha ebből a világból volna országom, harcra kelnének szolgálaim, hogy ne kerüljek a zsidók kezére. De az én országom nem innen való.'”

Tallár Ferenc: *Az idegen és a másik*, 2004/12

A szöveg itt nem idézett része az elvileg római katolikus gondolkodó Carl Schmittnek az egzisztenciális másságot megjelenítő idegent lehetséges ellenségként értelmező tézise és a zsidó-keresztény hagyomány közösségen kívülről érkezők befogadását előíró alapelve közötti feszültséget vázolja. A társadalmi szféra elvárásait maga mögött hagyó individuum egy nem politikai természetű *communitas*ba, Isten új népének szeretet-közösségébe lép. Jórészt erre a gondolatra, a profán, közügyek szférájától elválasztott szeretet-közösség tételére vezethető vissza a nyugaton végbement politikai emancipáció, ám az egész emberiségre kiterjedő közösség eszméje idegen Schmitt elméletétől.

mulandó emberi alkotás

Manapság, mikor a kormánypárt intellektuális háttérében a keresztény tradíció és Schmitt univerzalizmust kizáró teóriája jól megfér egymás mellett,

különösen eleven kérdés, hogy mit és miért érdemes megőrizni civilizációnk keresztény örökségéből, és mi az, ami nem fér össze ezzel a tradícióval. Itt csak a latin kereszténység kora középkorból származó, az európai politikai tudatot Augustinus fellépése óta meghatározó aspektusát emelem ki: Ágoston elgondolását, aki a morális fogyatkozással eredendően megterhelt államot a bűn következtében létrejött, mulandó emberi alkotásként rajzolta meg. Mint Bibó éles szemmel észrevette, ezzel kezdődik az európai politikai fejlődés egyik kulcs momentuma: „a hatalom szüntelen önigazolásának és moralizálódásának a története”. Márpedig – az antik előzmények mellett – a hatalomgyakorlás erkölcsi igazolásra szorultságának gondolatában gyökerezik a hatalmi ágak elválasztását előíró újkori morális és politikai imperatívusz.

Bibó szerint a nyugati államelméleti fejlődés nívója nem a három hatalmi ág szétválasztásának gondolata, hanem az államhatalmi ágaknak – mivel a hatalomgyakorlás demoralizálása miatt a politikai vezetők ellenőrzésre szorulnak – az adott politikai közösség sajátosságain nyugvó elválasztása, hogy egyetlen személy vagy csoport se törhessen zsarnoki uralomra. Ezért eltérő a maximát egyaránt szem előtt tartó brit, francia vagy épp észak-amerikai alkotmányos berendezkedés. A társadalmi és gazdasági struktúra változásaival a hatalomkoncentráció gócai is átalakulnak: az elmúlt évtizedek technológiai és kommunikációs forradalma gyökeresen megváltoztatta köz- és magánéletünket.

Amikor ezt írom, az élet majd minden területén – az utazástól a pénzügyeken át az egészségügyig – a globális fennakadásokat okozó technikai hibáról szólnak a hírek. Az egyre komplexebb informatikai rendszereknek kiszolgáltatott ember Rousseau korképe szerint *„szabadnak született, és mindenütt láncokat visel”*. Mindez a totális megfigyelő állam rémképével is fenyeget, amilyen a Kínában bevezetett *társadalmi kreditrendszer*.

Hogy kultúránkban se a politikai elit, se az állami ellenőrzés alól kibújni próbáló techóriások ne törhessenek túlhatalomra, érdemes újra felidézni a latin kereszténységből ránk maradt maximát: minden e világi uralom morális igazolásra, következésképp ellenőrzésre szorul.

Tevesz László

MŰHELYTÁRSAM 15.

2024-08-18 | JEGYZET, MŰHELYTÁRSAM

Új rovatunkban arra kértük szerzőinket, hogy a Liget műhelyében korábban született egy-egy írás rövid részletére mai tudásuk-világérzésük szerint reflektáljanak.

„1665-ben Londont pestis sújtotta. Igazolhatatlan, de nem kizárható (afféle ‘feltételezve, de meg nem engedve’) sejtések szerint egy a gyarmatokról érkezett hajó hurcolta a városba a bubópestist. Nem volt ellenszer. A járványügy akkori állapotának

és a hatóságok gondolkodásának megfelelően, ha egy házban felütötte fejét a kór, kívülről bedeszkázták az ajtót-ablakot és őrt állítottak az épület elé azzal, hogy aki kijön, lője le. Az elnéptelenedett házakat felgyújtották.

Tragikus számítások láttak napvilágot arról, hogy ha a járvány ilyen ütemben gyilkol tovább, hány hét a világ, mennyi időn belül nem marad Londonnak egyetlen lakosa sem. A számítások figyelembe vettek minden rendelkezésre álló adatot, és a maguk módján hibátlanok voltak. Ám idővel a járvány elérte csúcsát és visszavonult. Magától. (Ha van ilyen.) Nem tudták sem gyógyítani, sem megelőzni, nem tudták a karanténrendszert résmentesen, hatékonyan kiépíteni. És mégis. Mintha a bubópestis-baktérium elunta volna az ellenállás nélküli pusztítást. Ahogy jött, úgy eltűnt. Mintha visszaszállt volna a hajóra, melyről a rakpartra lépett, és távozott volna oda, ahonnan érkezett. Feltételezések vannak – beleértve a járványt követő tűzvész 'sterilizáló hatását' –, észszerű magyarázat nincs. London megmenekült. Nem tudjuk, miért."

Békés Pál: *Ha eljő a jövő*, 1997/12

Békés Pál prózája a kifürkészhetetlen jövőről szól, birodalmak fel- és elvirágzásáról, a történelem menetét megfordító, kiszámíthatatlan eseményekről. A szöveg apropóját a millenniumi várakozás adta, amikor éppen a Szovjetunió kimúlása és az amerikai hegemonia megszilárdulása került reflektorfénybe. Mára változott a kép: az egypólusú világrend válságba jutott, az Egyesült Államok új kihívókkal került szembe. Felemelkedett Kína; a transzatlanti szövetségen kívüli világ befolyásos államai érdekszövetségbe tömörültek (BRICS); a birodalmi öntudatában sértett Oroszország brutálisan igyekszik geopolitikai érdekeit érvényesíteni Ukrajnában. A nyugati fősodor az új hidegháborús helyzetet demokrácia és diktatúra közötti küzdelemként értelmezi, s ezt az ellentétpárt előszeretettel vetíti ki a belpolitikai viszályokra is.

A kép persze jóval árnyaltabb. A BRICS-et vezető öt állam közül három demokrácia: Brazília, Dél-Afrika és India. Ezek az országok nem ápolnak felhőtlen viszonyt Moszkvával, illetve Pekinggel, de igyekeznek semlegesek maradni az orosz-ukrán háború megítélésében és nem támogatják az agresszort sújtó gazdasági intézkedéseket. A brazil, dél-afrikai és indiai kormány által dominált globális Dél külpolitikája alapvetően érdekvezérelt, de szerepet játszik benne az amerikai imperializmus elutasítása is. A dél-amerikai, afrikai és dél-ázsiai országokban még élénken emlékeznek arra, amit mi Nyugaton igyekszünk a szőnyeg alá söpörni: a CIA közreműködésére a guatemalai puccsban és a chilei katonai junta hatalomra jutásában, a kambodzsai bombázásokra, Irakra, Afganisztánra. A „szabályokon alapuló világrendre”, ugyebár...

polgári autonómia

„Korunk pestise...” – sokféleképpen lehetne befejezni ezt a mondatot. Talán „a koronavírus” a legkézenfekvőbb. Volt abban valami felemelő, ahogy az európai társadalom a kezdetekkor viszonyult a

járványhoz. A karanténba zárt emberek az erkélyen énekeltek, néhány hétre feléledt a közösségi szolidaritás, az orvostudomány bámulatos gyorsasággal reagált a vészhelyzetre. Aztán a történet kezdett groteszkbe fordulni. A járvány leküzdésében csak Svédország és Florida választotta a polgári autonómiát tiszteletben tartó szabadelvű megoldást. A többi nyugati állam Kínához hasonló szigorúsággal járt el, hovatovább eljutott a *de facto* kötelező oltásig – az oltatlanok megbélyegzéséig és

ellehetetlenítéséig. Az etatista-technokrata intézkedések csúcsa volt, amikor az oltási kötelezettség ellen tiltakozó kamionosok bankszámláját befagyasztotta a kanadai kormány.

Sokan felhívták már a figyelmet: nemcsak a baloldali progresszió és a jobboldali populizmus áll hadilábon a demokratikus hagyományokkal, hanem a centrumpolitika is hajlamos a „felvilágosult abszolutizmus” reflexei szerint uniformizálni a közvéleményt.

A demokratikus berendezkedés a történelem luxusterméke – fogalmazta meg Szűcs Jenő. Létét több felől fenyegeti valós veszély. Milyen kár, hogy kihaltak az államférfiak, s a négyévenkénti voksolásokon jórészt cinikusok, képmutatók, népbolondítók és szektás fanatikusok közül választhatunk.

kép | vecteezy.com

Kovács Laura

MŰHELYTÁRSAM 16.

2024-08-19 | JEGYZET, MŰHELYTÁRSAM

Új rovatunkban arra kértük szerzőinket, hogy a Liget műhelyében korábban született egy-egy írás rövid részletére mai tudásuk-világérzésük szerint reflektáljanak.

„Egyre több olyan reklámot gyártanak, amely az adott termék, vagy a terméket előállító cég környezetbarát mivoltát hangsúlyozza. Az öko- és biotermékek státusszimbólummá is váltak, a bennfentesek között egyfajta ítéletet jelentenek (nekem fontos a környezet kérdése). Az ökoépítész, hallom egy szakmai kiállításon a

tárlatvezetőtől, a tájat is megválasztja, nemcsak a házat építi. De hány embernek telik ma tájra? A zöld tudás és a zöld fogyasztás különbsége nem elhanyagolható tényező. Aki műanyag tálban keveri a tésztát, nem azért teszi, mert megveti a kézzel faragott, öblös fatálakat, hanem mert másra nem futja neki. Akinek a fürdőszobájában bioszemránckrém pillantunk meg, arról még ne feltételezzünk emelkedettséget. Egyszerűen csak meg tudja fizetni, és az öregedéstől ugyanazzal a félelemmel menekül, mint a 'kommersz vásárló'."

Szvetelszky Zsuzsanna: *A natúrhatnám polgár*, 2003/9

Ahogy a századfordulón a „greenwashing” szó hivatalosan is belibbent az angol nyelvbe, a nagy Oxford szótár tette egyértelművé, hogy a visszaélés a fenntarthatóság címkéjével nem a nyolcvanas évek múltó jelensége volt. A környezettudatosság egyre nagyobb reklám, és azért lehet reklámot csinálni belőle, mert borogatást kínál a bolygó pusztulása felett érzett tompa bűntudatra. Legalábbis azok számára, akik

megengedhetik maguknak a különféle zöld termékeket, hiszen bizonyos szempontból az ököbűntudat is luxuscikk: ez a feszengés azoké, akik úgy gondolják, tehetnének valamit, és aggasztja őket a feltételes mód.

méltánytalansági elmélet

A környezettudatosság kérdése újfajta hierarchiát állít fel, amelyben látszólag a lelkiismeret és a társadalmi szerepvállalás határozzák meg az egyén értékét, az

igazságtalan ítéletet pedig úgy próbáljuk elkerülni, hogy elegánsan lecsippentjük a diskurzusról azokat, akik számára a „zöld életmód” soha nem volt opció. A társadalom nem várja el mindenkitől a bekapcsolódást, meghagyja presztízskérdésnek. A hátrányos helyzetű embernek pedig esélye sincs a környezeti cselekvésre. Hogy is vásárolhatna újrahasznosított anyagból készült bakancsot, amikor azzal van elfoglalva, hogy minden gyereke lábát cipő fedje? Nemhogy a „zero waste” szellemiségében, de a maga számára fenntartható fogyasztásban sem gondolkodhat, önhibáján kívül rövid távú tervezésre kényszerül. Hiába is számolgatná – Terry Pratchett ^[1] méltánytalansági elmélete nyomán –, hogy 10 év távlatában mennyi pénzt pazarol el, amikor egyetlen jó minőségű termék helyett újra meg újra megveszi és elhasználja az ócskát. Ahelyett, hogy összeroskadna a kalkuláció eredményei alatt, a mostra figyel, és megveszi, amit megvehet. Nincs olyan, hogy befektetés. A befektetéshez tőke kell. A háztetőt napelemmel beborító család megérdemli az elismerő pillantásokat, de „teljesítménye” morális szempontból nem összemérhető a más vagyoni helyzetben lévőével. A környezettel törődésnek feltételei vannak: a saját jelenen túli homályos vízió akkor jöhet számításba, amikor a legalapvetőbb szükségletek nem szenvednek hiányt.

1. A Terry Pratchett-idézet, ami angol nyelvterületen „boot theory” néven vált ismertté:

Vimes úgy okoskodott, hogy a gazdagok azért olyan gazdagok, mert sikerül kevesebb pénzt költeniük. Vegyük például a bakancsokat. Ő havonta 38 dollárt keresett, nem számítva a járadékot. Egy pár igazán jó bőrcsizma 50 dollárba került. De egy pár megfizethető csizma, ami nagyjából egy vagy két szezont átvészelt, aztán pokolian átázott, amikor a kartonpapír felmondta a szolgálatot, mintegy 10 dollárba került. Vimes ilyenfajta bakancsokat vásárolt, és addig hordta ezeket, amíg a talpuk olyan vékony nem lett, hogy a ködös éjjeleken pusztán a macskakő tapintásából meg tudta állapítani, hogy Ankh-Morpork melyik részén jár.

De az a helyzet, hogy a jó bakancsok éveken át kitartottak. Akinek volt 50 dollárja, olyan pár csizmát kapott, ami 10 év múlva is szárazon tartotta a lábát, míg a szegény ember, aki csak olcsó bakancsokat engedhetett meg magának, ugyanannyi idő alatt már 100 dollárt költött csizmákra, mégis vizes volt a lába.

Ez volt Samuel Vimes kapitány „bakancs” elmélete a társadalmi-gazdasági méltánytalanságról. ↑

kép | vecteezy.com

Nacsinák Gergely András

MŰHELYTÁRSAM 17

2024-08-30 | JEGYZET

Új rovatunkban arra kértük szerzőinket, hogy a Liget műhelyében korábban született egy-egy írás rövid részletére mai tudásuk-világérzésük szerint reflektáljanak.

„A 'társadalom' eredetileg a közös célok és értékek alapján szerveződő társulást jelentené. Egyenlő méltóságú, szabad emberek együttműködését. Legalábbis ebben az értelemben használta Rousseau e kifejezést, amikor „társadalmi szerződésről” beszélt. E szerződés nem politikai aktus, mert nem a hatalom hozza létre a társak integrációját. Így az, hogy „társadalmi”, arra vonatkozna, ami különbözik a 'politikai'-tól, és persze a 'gazdasági'-tól is, mi több, megelőzi azokat. A 'társadalom' aktív szereplő, mely alkalmas arra, hogy nevében bíráltassék a hatalom (ha nem fejezi ki helyesen az akaratát) és a gazdaság (ha automatizmusai megakadályoznák a közjó érvényesülését).

A társadalom, amely az emberek mindent átfogó valósága volt, igen hamar a valóságok egyikévé korcsosult. Gazdaság és politika öntörvényű világokként mutatkoztak meg, a 'társadalommal' alkotott hármasságuk pedig a kapitalista társadalom idealizált képét tükrözte, miközben hol a politika, hol a gazdaság fojtogatta. Ezért a társadalomról gondolkodók egy része arra kényszerült, hogy szembeállítsa a 'közösséggel', s ez utóbbiban találja meg újra azt, amit az előbbiben elvesztett.

Mund Katalin: *Társada-lomtalanítás*, 2005/12

Ezek szerint a társadalom az első. Mint „egyenlő méltóságú, szabad emberek közössége”. Egyéneké, tehát. És e ponton máris a nyugati gondolkodás egyik patinás problémájánál vagyunk. Ahhoz, hogy a társadalom aktív aktorként ellenőrizhesse és kritikát gyakorolhasson a hatalom és gazdaság fölött, az egyéneknek nem árt megegyezniük abban, hogy mi a közjó. A minimum, ami mindenkinek egyaránt jó. Ez szükséges ahhoz, hogy a társadalom entitásként működhessen, közös célok mentén összehangolt cselekvést valósítva meg. És itt a bökkenő. Hogy az egyén léte hogyan konvertálható át lehetőleg minél törés- vagy súrlódásmentesebben közösségi létté. Mi vagy ki határozza meg a közjó fogalmát és alapelveit? Platón fogta magát, és – minden szentnek maga felé hajlik-alapon – a filozófusokat helyezte a társadalom élére, mint akik a legkisebb kockázattal trafálnak mellé a „jó” értelmezésében. Ez ugyan járt némi megalkuvással a hierarchikusság irányában, de valamit valamiért: minden egyén „egyenlő méltóságú” – a maga társadalmi csoportjában. A patrisztikus

teológia másfelé tájékozódott: Hitvalló Szent Maximosz sebészi pontossággal dolgozta ki a monotheléta-vitában az akarat *versus* akaratok tanát: hogy miképpen lehetséges az amúgy eltérő vektorú akaratok összehangolódása, együttműködése. Csak hát ez meg elsősorban az emberre magára, és – ideális esetben – az egyházra vonatkozik, a teljes társadalomra nem – a politikumot mindenképp érintetlenül hagyja. Világunk továbbra is akaratok összeszikrázása marad. Ahogy Thomas Carlyle jegyezte meg egy alkalommal, amikor a gazdaság felkent képviselője egy legyintéssel intézte el az író fejtegetéseit, mondván: ezek csak puszta ideák: „Élt egyszer egy Rousseau nevezetű ember, aki írt egy könyvet, mely mást sem tartalmazott, mint puszta ideákat. Nos, ennek a könyvnek a második kiadását azok bőrébe kötötték, akik kinevették az elsőt.”

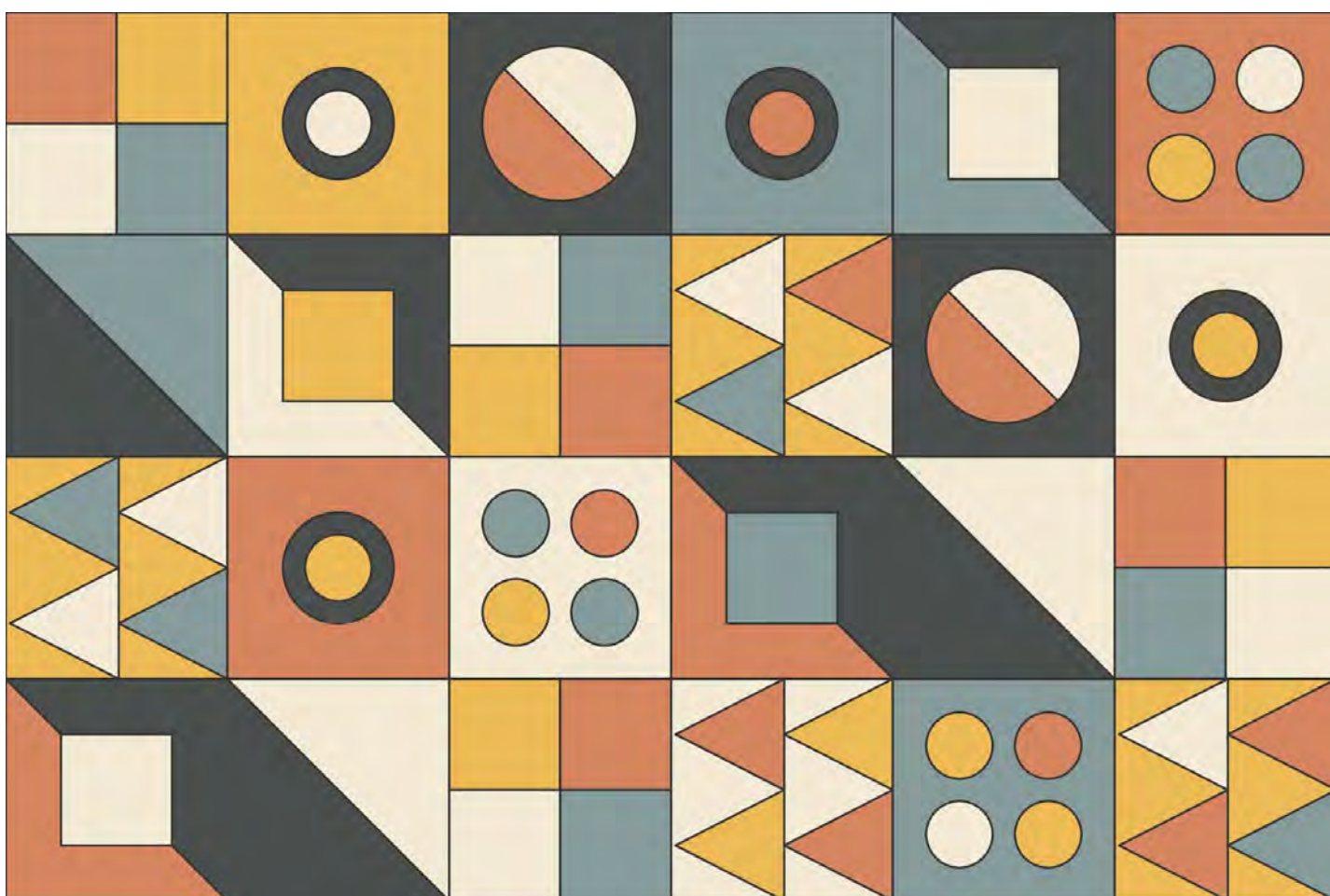
Csínján az eszmékkal.

kép | vecteezy.com

Kiss Lajos András

JOBBDALI „BALOLDAL” ÉS BALOLDALI „JOBBDALI” – A TELJES ZÜRZAVAR KORA

2024-08-08 | ESSZÉ

„Jó ideje annak, hogy a baloldali/jobboldali felosztás sem Franciaországban, sem másutt nem feleltethető meg korunk alapvető problémáinak, miként az egymással radikálisan ellentétes politikai döntéseknek sem.”
Cornelius Castoriadis (1986)

Nyíregyházáról induló vonatom 1993 szeptember elején a délelőtti órákban érkezett meg a kisújszállási vasútállomásra. Már éppen hazafelé vettem az irányt, amikor szokatlan, addig sohasem tapasztalt élményben volt részem. Velem együtt legalább ötszáz ember szállt le a vonatról – talán még ennél is többen voltak. A tömegben felismertem az egyik – ma már nem létező – vidéki irodalmi folyóirat főszerkesztőjét. Miután üdvözöltük egymást, megkérdeztem, mit keres itt, ebben a turisták által nemigen látogatott kisvárosban ez a sok ember „Megyünk tovább a kisvasúttal Kenderesre, mert ma lesz Horthy Miklós újratemetése.” Ekkor már nekem is „lesett a tantusz”; a rádiós és a televíziós csatornák (akkoriban még sokkal kevesebb volt belőlük) napokkal korábban beszámoltak a temetési szertartás előkészületeiről. Aprócska kíváncsiság azért továbbra is motoszkált bennem, amit persze nem lett volna illendő megkérdezni tőle (főképpen ott és akkor). Tudniillik a főszerkesztőről – akit amúgy nagyon rendes, jó szándékú embernek ismertem meg – úgy tudtam, a népi írók szellemiségének folytatója. Márpedig Németh László, Féja Géza és Illyés Gyula szellemi örökségével a batyujában az ember nehezen azonosulhat az úri Magyarországot szimbolizáló kormányzóval. Az persze minden jóérezsű ember számára evidencia, hogy nem csak akkor lehet elmenni egy temetésre (újratemetésre), ha elhunyt embertársunk minden tetteivel és gondolatával egyetértettünk. De valahogy mégis belém szorult ez a ki nem mondott kérdés, és az azóta eltelt három évtizedben sokszor eszembe jutott, amikor a politika és a morál összeegyeztethetőségének lehetőségeiről töprengtem. Vajon csak a nagyon naiv emberek hihetik, hogy a politikai eszmék világában snájdig módon elkülöníthetők a különféle, egymással olykor élesen szemben álló nézetek? Az ember – bizonyos határokon belül – kénytelen kompromisszumokat kötni.

★

Ez a hajdani emlék újra felidéződött bennem, miközben Szilágyi Ákos **Jobboldal, hol vagy?** című, eredetileg 1994-ben megjelent esszéjét (újra)olvastam. Szilágyi az akkor éppen megbukni látszó autochton és *rendies jobboldaliság* fölött mondott „gyászbeszédet”, egyúttal azt a reményét is megfogalmazta, hogy idővel nálunk is megszülethet egy modern, a demokratikus politikai berendezkedés szabályait tiszteletben tartó *európai jobboldal*. Mert csak a moderált és tisztességes polgári

jobboldal parlamenti jelenléte, illetve politikai ellensúlya garantálhatja, hogy a győztes baloldal nem enged a „diktatórikus hatalomgyakorlás” csábításának, ami nem is olyan régen még természetes volt számára.

Lányi András a **Merre van jobbra? Melyik bal a jobb?** című írással reflektált Szilágyi Ákos esszéjére. Lányi radikális nézőpontváltást hajtott végre: elsősorban a választásokon formálisan győzelmet arató „baloldal” identitásválságát vette górcső alá, illetve – és ez a legfontosabb – szinte látnoki erővel jósolta meg a baloldal közeli agóniáját. Egyúttal leírta az akkoriban sokak számára provokatív véleményét is, hogy „A magam részéről abban sem vagyok biztos, hogy a politikai 'jobb' és 'bal' fogalma egyáltalán ráhúzható jelen viszonyainkra.” Pár oldallal később még keményebb szavakat használ: „Nekem tehát úgy tűnik, hogy nem az autentikus jobboldal hiánya fenyegeti súlyos egyensúlyvesztéssel a magyar demokráciát, hanem éppen ellenkezőleg, a baloldalé.” S valóban, az azóta eltelt harminc év történései fényesen igazolták Lányi András megérzéseit.

megfigyelő a Marsról

Be kell vallanom, hogy akkortájt (a kilencvenes évek elején) csak nagyon visszafogottan érdeklődtem a „hivatalos” magyar politikai élet fordulatai iránt. A rendszerváltás idején leginkább

a Christa Wolf-féle keletnémet ellenzék „demokratikus szocializmus” víziója állt hozzám a legközelebb. Mindez kiegészült a skandináv szociáldemokrácia „jóléti modellje” iránt érzett szimpátiával, aminek „előképéről” már a két világháború között alkotó népi írók is elismerően beszéltek. ^[1] A szétesőben lévő, úgynevezett létező szocializmus totalitárius rendszeréből – mint honfitársaim többségének – nekem is elegendő lett, ugyanakkor, a liberálisok és a „reformközgazdászok” egyre harsányabb kapitalizmus-apológiáját, amely – hathatós médiatámogatással – napról napra erősödött, ugyancsak szkeptikusan fogadtam. 1990 után hamar világossá vált számomra, hogy Magyarországon, miképpen az összes többi volt közép- és keleti-európai szocialista országban, az általam remélt „pluralista népi demokrácia” egyhamar nem válik valósággá, ezért inkább csak a „megfigyelő a Marsról” szerepére berendezkedve, egyfajta arisztokratikus kívülrállással szemléltem a nagyvilág és a magyar politikai élet fejleményeit. Energiáimat szinte teljesen lekötötte az orosz vallásfilozófusok (Szolovjov, Bergyajev), illetve Humboldt, Novalis és Schleiermacher munkáinak olvasása. Néhány év múlva mégis fontos változás következett be az életemben: 1995 őszétől részmunkaidős oktatói állást nyertem el a Miskolci Egyetem Szociológia Tanszékén, ahol a kortárs francia és német szociológiaelmélet tárgyainak oktatásával bíztak meg. Az új feladataim szinte kikényszerítették, hogy a politika- és eszmetörténeti kutatások mellett – legalább félszemmel – odafigyeljek a honfitársaim jó részét foglalkoztató aktuális politikai és társadalmi kérdésekre is. Az azóta eltelt közel harminc évben többször megkíséreltem számba venni a politikai baloldal/jobboldal-megkülönböztetés lehetséges változatait, és valamiképpen saját álláspontot kialakítani ebben az időről időre fellángoló vitában.

✱

Indulásként néhány gondolat a politikai értelemben „jobboldali konzervatívnak” tekintett álláspontok definíciós nehézségeiről: első példám a huszadik század második felének német konzervatív gondolkodójától, Gerd-Klaus Kaltenbrunnertől

származik, aki a negyven évvel ezelőtt megjelent *Hogyan őrizzük meg a világot. Hét konzervatív gondolatmenet* című könyvében írta: „Az erkölcsi-politikai értékeknek az ideológiákkal, a társadalmi mozgalmakkal és a pártokkal való kapcsolata nem örökérvényű igazság. Ezek erősen kötődnek az adott történelmi konstellációhoz, illetve ennek változásaihoz. Így a 19. században a nemzeteszme pozitív értelme baloldaltól fokozatosan jobbra tolódott, míg végül napjaink baloldali 'antiimperialista' mozgalmaiban az ellene irányuló agresszív mozgósítás eszközévé silányult. Ezzel szemben a kutatás, az oktatás és a szabad véleménynyilvánítás felvilágosult eszményét – amelyet eredetileg a liberálisok a trón és az oltár abszolutista eszméjével állítottak szembe – manapság inkább azon körök védelmezik, amelyeket – általában leértékelő hangsúllyal – jobboldalinak és konzervatívnak neveznek.” [2] A múlt század nyolcvanas éveiben politikai pártokká szerveződő környezetvédő mozgalmak kapcsán is lehet ilyen „helycserés” változásokat érzékelni, mondja Kaltenbrunner. Eredetileg a német romantika képviselői (Novalis, Hölderlin és az őket követő konzervatív gondolkodók) hivatkoztak a romlatlan természet misztikus szépségére, organikus erejére, és állították szembe az ipari modernizáció, a gazdasági progresszió „alternatívánélküliségét” hirdető liberális (később szocialista) színezetű eszméssel. Manapság inkább a baloldali mozgalmak állnak ki a környezetvédelem „szent ügye” mellett.

Kaltenbrunner helyzetértékelését azzal a megállapítással érdemes kiegészíteni, hogy az azóta eltelt fél évszázadban még inkább összekuszálódtak a politikai identitás szálai. Az ugyan nagyon valószínű, hogy konzervatívnak és ezzel együtt jobboldalinak lenni – még manapság is szinte mindenki számára a „természetes összetartozást” jelenti. Ez rendszerint így is van, de – bármilyen meghökkentőnek tűnik – léteznek baloldali konzervatívok is. Alain de Benoist *A liberalizmus ellen. A társadalmat nem lehet piacnak tekinteni* című könyvében írja: „Valójában létezik baloldali konzervativizmus is, amelynek olyan jelentős képviselői vannak, mint George Orwell, Christopher Lasch, Jean-Claude Michéa, Ivan Illich, Günther Anders és Pierre Paolo Pasolini. Ők mindannyian azt hangsúlyozzák, hogy – demokratikus perspektívából – az organikus társadalom előnyei a szolidaritáson alapulnak: a kölcsönös segítségnyújtás erkölcsi köztelezettségén és az adományozás készségén.” [3]

Érdemes tovább folytatni a „listázást”, és szemügyre venni a *keresztény-konzervatív* szókapcsolat belső inkonzisztenciáit is. Általában – de kiváltképpen nálunk! – a legtöbben úgy gondolják, hogy kereszténynek és egyúttal konzervatívnak lenni a világ

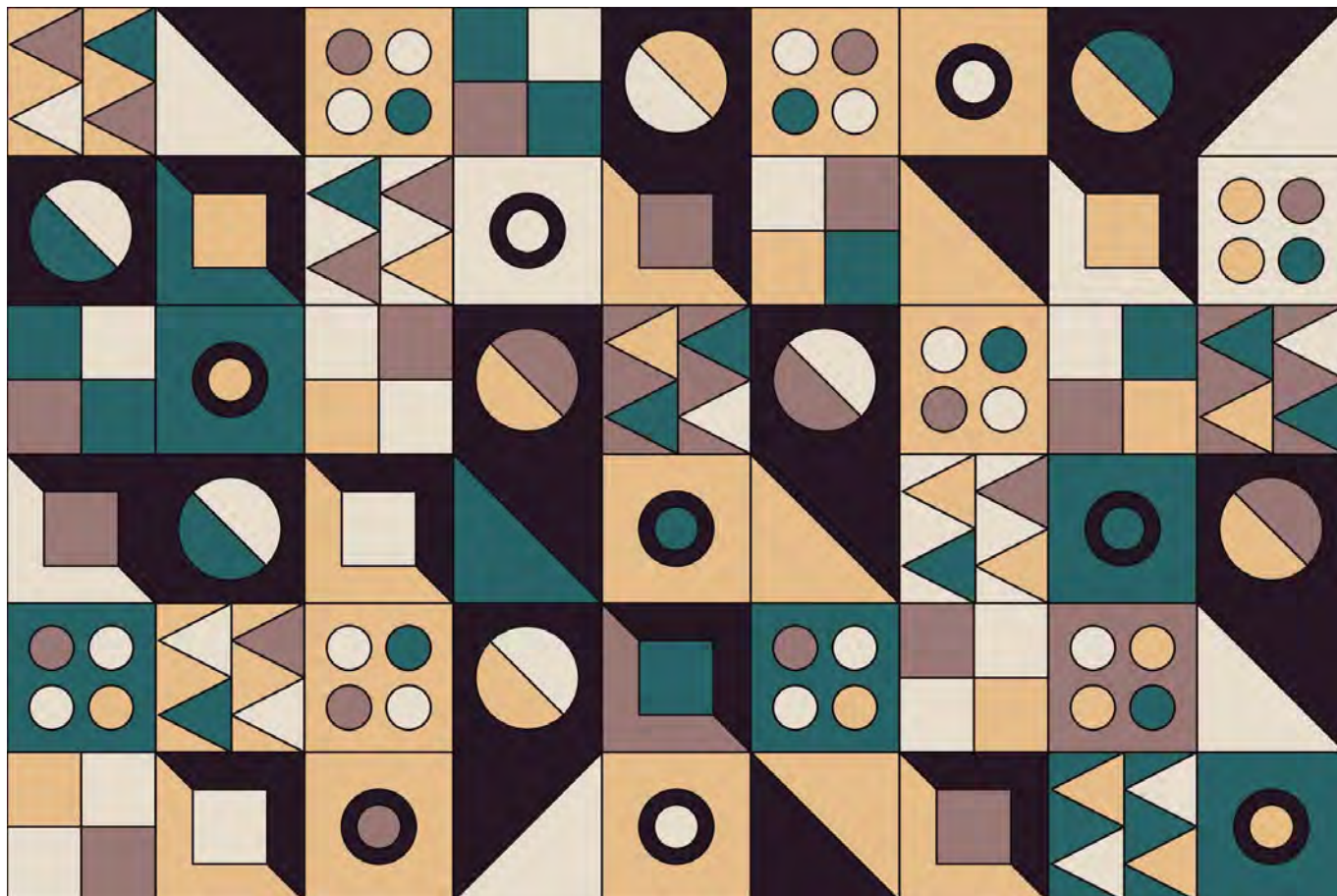
legtermészetesebb dolga, mivel itt is szorosan összetartozó eszmék szövetségéről van szó. Távolról nézve ez a sommás értelmezés akár rendjén valónak is tűnhet, de ha közelebbről szemügyre vesszük, hogy milyen kontextusokban jelenik meg ez a szókapcsolat, számos kivételre bukkanunk! Például nem kevés – a francia és a német *Új Jobboldal* szellemi holdudvarához tartozó és önmagát konzervatívnak tekintő – gondolkodó vélekedik úgy, hogy a kereszténység helyett inkább a *politeizmusra* szavazna, mivel ez utóbbit a vallásos hit ősbibb és tradicionálisabb változatának kell tekintenünk. Alain de Benoist is így gondolkodik. Razmig Keucheyan remek tanulmányában írja: „Alain de Benoist nem egyszerűen csak antikapitalista, hanem kifejezetten keresztényellenes is. Szerinte a kereszténység az '*antikvítás bolsevizmusa*', egyben radikálisan egalitárius felfogás, amelyben Isten mindenkit egyenlő méltósággal ruház fel. Krisztus voltaképpen Marx, Szent Pál és Lenin előhírnöke. Ráadásul a kereszténységet 'keleti' vallásnak kell tekintenünk, mivel a Közel-Keleten született. Miután Európába importálták, felváltotta Európa igazi vallását: a paganizmust.” [4] Persze a tény, hogy a huszadik században a paganizmust a náci Németország ideológusai a kvázi „hivatalos vallás” rangjára emelték, viszonylag kevésbé zavarja a francia Benoist-t és az *Új Jobboldal* többi képviselőjét, mondja Keucheyan. De több német radikális jobboldali politikus is hasonlóképpen gondolkodik. Alexander Gauland, az AfD egyik ismert politikusa nyilatkozta 2016-ban: „Nem vagyunk keresztény párt. Mi német párt vagyunk, ami arra kötelez bennünket, hogy német érdekeket oltalmazzunk.” A „napnyugati tradícióba” jobban beleillik az „ősgermán paganizmus”, amelyet még nem rontott meg a kereszténység erőtlen, univerzális emberszeretete, mondják Gauland és társai.

szűklátókörű

Érdekes módon Benoist nemcsak keresztényellenes, de – ami kiváltképpen a magyar jobboldali konzervatívokban válhat ki megrökönyödést – radikális *antiszuverenista* is.

Korábban az indoeurópai mitológiákhoz kapcsolódva, manapság inkább az Új Eurázsia-eszme hívéül szegődve folyamatosan kárhoztatja a szuverenista gondolkodást: „Magam egyáltalán nem vagyok a szuverenisták álláspontján. Gyakran persze nekem is ugyanazok az ellenségeim, mint nekik, mégis úgy gondolom, hogy a világértelmezésük igencsak szűklátókörű. Nem hiszem, hogy

lenne értelme visszatérni a nemzetállamok olyanfajta eszméjéhez, amely a modernitás korszakában még fontos szerepet játszott. A nemzetállamok szuverenitása ma már csak üres díszlet, legyen szó pénzügyi, monetáris ügyekről vagy éppen az államadósságról, illetve a honvédelem kérdéséről... Mindig is elkötelezett európainak tartottam magam. Kiállok Európa politikai uniója mellett, még ha nem is látom, hogyan lehetséges ez a közeljövőben.” [5] Alain de Benoist tehát elkötelezett európai – szélsőségesen jobboldali európai ember. Az ő európaisága meglehetősen távol van a Marine Le Pen által vezetett Nemzeti Tömörülés szuverenista európaiságától. Benoist és elvbarátai, akik a múlt század hetvenes éveiben létrehozták a francia *Új Jobboldal* kulturális intézményeit (kiadókat, folyóiratokat stb.) alapvetően a régiók Európájának hívei: egyszerre infra- és szupranacionalisták. Benoist szerint a *nemzeteszmé* voltaképpen a modern *polgári identitás* „találmánya”, amely betegesen egalitárius, és el akarja törölni az individuumok közötti különbségeket. A polgári identitás a tömegtársadalom eszményére szavaz, amelyben minden ember egy szürke massa azonosíthatatlan elemévé silányul. Nem más ez, mint az Egyformaság ideológiája. [6] Egyébként Benoist sohasem lépett be a Le Pen-féle Nemzeti Frontba (ma Nemzeti Tömörülés), többek között, mert szerinte a „politikusok nem szeretnek olvasni”, amiből egyenesen következik, hogy Le Pen és politikustársai nehezen értenék meg az *Új Jobboldal*hoz tartozó filozófusok differenciált gondolkodását. [7] (Ebben a kérdésben jóval megengedőbb vagyok a politikusokkal kapcsolatban – legyen szó „jobboldaliakról” vagy „baloldaliakról” –, ugyanis egészen más egy politikai pártot megszervezni, irányítani és a szükségképpen leegyszerűsített politikai üzeneteket a létező és potenciális választópolgárokhoz eljuttatni, mint a dolgozószoba magányában filozófiai esszéket és értekezéseket írni.)

Sajnos a magyar politikafilozófiai diskurzusban feltűnően kevés szó esik a *felvilágosodás és konzervativizmus* összetett viszonyáról, pedig itt is számos paradoxonnal kell szembesülnünk. A jobboldali gondolkodók többsége a felvilágosodást és konzervativizmust egymás ellenfogalmának tekinti, és teszi ezt nem minden alap nélkül, hiszen a felvilágosodás valóban az állandó haladást, a megcsontosodott középkori rendi társadalommal és a vallásos hittel való szembenállást hirdette. Ezzel szemben az ész és az értelem emancipatorikus erejét hangsúlyozta. Joggal gondolhatnánk, hogy a konzervatív emberek szkeptikusan viszonyulnak a felvilágosodás eszmerendszeréhez. Pedig napjainkban a jobboldali táborba „átigazolt” *francia új filozófusok* többsége (például Pascal Bruckner, Alain Finkielkraut, Michel Onfray) – illetve a hozzájuk hasonlóan gondolkodó német történész politikafilozófus, Egon Flaig – saját bevallásuk szerint – az úgynevezett *felvilágosult konzervativizmus* álláspontját képviselik, azaz nem egymással szembenálló, hanem éppenséggel komplementer fogalmaknak tekintik a felvilágosodást és a hagyománytiszteletet. Mindannyian az európai felvilágosodás alapértékeinek védelmére teszik a hangsúlyt, és a szélsőséges multikulturalistákkal,

posztfeministákkal, iszlámbarátokkal, a technikai/ipari haladást kiátkozó mélyökológiai eszmék híveivel, illetve az ún. „posztkoloniális tanulmányok” gondolatjait hirdetőkkel szemben – az európai racionalizmusra és a tudományos objektivitás klasszikus értékeinek fontosságára figyelmeztetnek. Csak Pascal Bruckner *Az apokalipszis fanatizmusa – Megmenteni a Földet, megbüntetni az embert* című könyvét említem, amelyben a szerző az ökológiai fundamentalizmus veszélyeit veszi számba. (Ebben a kérdésben is belső törés van a jobboldalinak tekintett konzervatív gondolkodók között, mert például Pascal Brucknerrel ellentétben, az imént idézett Alain de Benoist lényegében ugyanúgy elítéli a környezetpusztító ipari civilizáció határt nem ismerő növekedésmániáját, mint az inkább baloldalinak tekintett Serge Latouche.)

destruktív eszmék

A felvilágosult konzervatív Egon Flaig ugyancsak fellép a folyamatosan erősödő társadalmi széttöredezettségét ünneplő (és azt elősegítő) nézetek ellen, amelyek abszolutizálják az egyéni

szabadságot (annak konkrét tartalmától függetlenül). Ugyanakkor a globalizált kapitalizmus és a „humanitarizmus” baljós összjátékáról sincs nagy véleményem. Szerinte a felvilágosult konzervativizmus elsődleges feladata, hogy a kollektív emlékezetben horgonyozza le a politikai és erkölcsi értékeket. A konzervatív ember felméri a veszteségek súlyát, amelyeket minden történelmi változás magával hoz. De felismeri (és elismeri) a nyugati kultúra politikai és kulturális identitásának fundamentumait, és reflektál az európai ember önbizalmát fenyegető újabb veszélyekre. Szkeptikusan tekint a korlátlan toleranciát hirdető – és a felvilágosodás eredeti céljait kiforgató – „pseudo-vallási” törekvésekre, mint a reflektálatlan multikulturalizmus, mert világosan látja, hogy a radikális kulturális és erkölcsi különbségek súlyos veszélyeket rejthetnek magukban, és ezek a destruktív eszmék a globalizáció ellenére sem tűntek el a világból. A külső (kiváltképpen az iszlám vallási fundamentalizmus) és a belső pseudo-vallási humanitarizmus is veszélyezteti a nyugati világ republikánus-polgári államszervezetét, illetve a közösségi lét alapértékeit.

Flaig erősen kifogásolja a Habermas-féle nomokrácia-felfogást, amely kizárólag a formális alkotmányjogban látja a közösségi kohézió egyetlen támaszát. Szerinte Habermas úgy tekint az alkotmánybíróságra, mint valamiféle felsőbbrendű kasztra, amelynek döntéseit zokszó nélkül el kell fogadnia mindenkinek. Innentől a *démosz* eredeti (például antik görög) értelme semmivé foszlik, mert egy néhány tagot számláló kiváltságos elit dönthet szinte minden fontos kérdésről. A társadalom (*Gesellschaft*) minden, a közösség (*Gemeinschaft*) semmi – vagy majdnem semmi, mondja Habermas. Továbbá Habermas úgy véli, hogy az erkölcsi meggyőződések és más, az organikus közösségek által osztott értékek legfeljebb a privát szférában jelentősek. Pedig az áldozatkészség, a szolidaritás és általában: a közösségi lét affektív és érzelmi kötelékei alapvetőek, írja Flaig, hiszen a tradíciók ápolása nélkül hosszabb távon egyetlen társadalom sem működőképes. ^[8] (Ebben a kérdésben a „baloldali konzervatívok” is szinte ugyanúgy gondolkodnak, mint a „felvilágosult jobboldali konzervatívok”).)

Aligha vitatható, hogy napjaink politikai diskurzusában a „háború vagy béke” dilemmája úgyszólván hegemon szerepre tett szert, és egyúttal szinte minden más problémát a perifériára szorított. Mivel itt valóban fontos „létkérdésről” van szó, mindenképpen szeretnék néhány gondolatot megosztani arról, hogy milyen álláspontot képviselt egykor (és képvisel napjainkban) a *főszodorhoz tartozó* konzervatív politikai gondolkodás a *béke és/vagy háború* alternatívájával kapcsolatban. Hazánkban az önmagát jobboldaliként és egyúttal konzervatívként meghatározó politikai tábor nem azon az állásponton van, mint amit a konzervatív tradíció „diktál”.

Nézzük, miként látja a kérdést az orosz tradicionalista konzervativizmus ikonikus alakja, Alekszandr Dugin. A szerző *Negyedik út. Bevezetés a negyedik politikai elméletbe* című könyvének egyik fejezetében (*A háború értéke*) olvashatjuk: „A konzervatívok ritkán pacifisták. Olyan világ vesz bennünket körül, amelyben a béke ünneplését és a hadakozást érte szinte frázisként ismételtetik. Pedig az igazság az, hogy minél többet beszélnek a békéről, annál több vér folyik a valóságban, és annál többet szenvednek az ártatlanok. Egy konzervatív embernek tehát nem kell hazudnia: *sámára a háború a fontos, nem a béke.*” ^[9] A saját korában Nietzsche nem félt felkiáltani: „Szeressétek a békét, de mint az új háború eszközét, és jobban szeressétek a rövid békét, mint a hosszú!” (Wildner Ödön fordítása) Akár Hérakleitoszt is idézhetnénk, mondja Dugin, hiszen a görög bölcs szerint a háború – polémosz – „minden dolgok atyja”. Az ember mindig harcol. „Voltaképpen *háborús lény*. Ebben áll ontológiai gyökere. Harcol az igazságért, a szerelemért, az igazságosságért, a jóért. A háború időnként fogja az ember kezét és messzire vezeti, máskor viszont elengedi. De az ember sohasem adja fel, mindig újrakezdi. Amíg él, mindig harcolni fog. Mi, oroszok, a történelmünk során mindig is háborúztunk. Amikor nem harcoltunk, kezdtünk szétrohadni. Voltaképpen miért is kellene felhagynunk a háborúzással? Vajon nem ellenségek élnek körülöttünk, akik rárontanak a földünkre, a népünkre, a vallásunkra? Ha nem rontanának ránk, az más helyzet lenne, de akkor nem is lennének emberek (...).” ^[10] A „gonosz ellen folytatott szakadatlan harc” parancsa ott rejtőzik az ember szívében, állítja Dugin. Ebből a pacifizmus jelentené a legrosszabb kiutat – vagyis a jó és a rossz megbékítésének kísérlete. Ez valójában nem békekötés

vagy kompromisszum lenne, hanem a *bűn diadala*. A pravoszláv hagyományban a Látható Egyházat *Harcos Egyháznak* nevezik. Végső következtetése pedig: „A háború tematikájának a konzervatív filozófia korpuszában kell lennie, amelyet transzparensen és nyugodtan kell megvitatni – káröröm és szadizmus nélkül, vagyis józan lelkiállapotban. De mégiscsak harcosokként kell elgondolni és kiismerni magunkat, olyan harcoló népként, aki *harcol* a hazájáért és az Egyházáért.” [11]

konzervatív forradalmárok

Bármennyire visszataszítónak is tűnik ez a bizarr okoskodás, el kell ismerni, hogy Dugin érvelésében – legalábbis történetileg – sok igazság van, mivel már

az „ellenfelvilágosító” konzervatív gondolkodók, illetve a két világháború között tevékenykedő „konzervatív forradalmárok” szemében egyaránt természetesnek tűnt a *bellicista* álláspont képviselete. És bizony, a modern vagy már a kora modern filozófiai irodalomban is számos olyan példát találhatunk, amelyek megerősítik Dugin gondolatait. Az osztrák filozófus, Wolfgang Palaver *A politikai misztikus forrásai. Carl Schmitt barát-ellenség-elmélete* című könyvében Carl Schmitt konzervatív forrásaihoz kapcsolódva írja, hogy „(...) *Joseph de Maistre* és *Juan Donoso Cortés* szerint a háború az emberi lét normális állapota, amely mindig is jelen lesz a világban.” [12] A konzervatív forradalmárok háborúval kapcsolatos álláspontját Oswald Spengler megjegyzésével illusztrálom: „Az állam története a háborúk története. Nem szavakkal, hanem fegyverekkel kell megoldani az igazán fajsúlyos kérdéseket.” (*Poroszság és szocializmus*) De több, ehhez hasonló megfogalmazást is lehet találni a német filozófus műveiben.

Azt sem szabad elhallgatni, hogy a „másik oldal sem egészen ártatlan” ebben az ügyben. Például Hegel, akit nem szokás konzervatív gondolkodónak tekinteni, *A jogfilozófia alapvonalai* című munkája 324. paragrafusában ezt írja: „Békében jobban terjeszkedik a polgári élet, minden szféra betokosodik s hosszabb időre elposványosodnak az emberek; partikularitásaik egyre szilárdabbak lesznek és megcsontosodnak. De az egészséghez hozzátartozik a test egysége, s ha a részek magukba keményednek, beáll a halál.” [13]

Természetesen találhatunk számos ellenpéldát is, a „jobboldalon” és a „baloldalon” is. Az egzisztencializmus perszonalista változatát képviselő Nyikolaj Bergyajev – aki élesen szemben állt az Eurázsia-eszme hirdetőivel – emigrációs éveiben írta: „A háborús légkör, mind magának a háborúnak, mind előkészítésének a légköre kollektív atmoszféra, a kollektív tudatalatti atmoszférája, benne megbénul a személy, a személyes tudat és a személyes lelkiismeret. A háború és mindaz, ami vele összefügg, nemcsak az erőszaknak, de az antiperszonalizmusnak, a személy tagadásának is a legszélsőségesebb, legvégletesebb formája. Amikor az ember elfogadja a háborút, többé nem személy, és mást sem tart többé személynek.” [14]

Az úgynevezett ellenfelvilágosodás eszmeköréhez tartozó konzervatív háborúpártiak „védelmében” azért érdemes megjegyezni, hogy a tömegpusztító fegyverek megjelenéséig talán lehetett még úgy gondolkodni a háborúról, hogy az egyfajta férfias erőpróba, tömegesített ugyan, de mégiscsak jól szabályozott „párbaj” vagy „lovagi torna”, amelynek következményei nem (vagy csak alig) érintik a polgári lakosság megszokott hétköznapi életét. Csakhogy Carl Schmitt, Ernst Jünger vagy kiváltképpen Alekszandr Dugin esetében már más helyzet, hiszen ők (részben vagy egészében) az „atomkorszak gondolkodói”, ahol a háborúk szinte teljesen eltörlik a civilek és a katonák közötti különbséget.

értelmiségi szórszálhasogatás

Ha a politikusok nem is, talán a magyar konzervatív jobboldali értelmiségnek illene reflektálnia a dilemmára: vajon „békepárti” vagy inkább „háborúpárti” eszmerendszernek kell tekintenünk a

konzervativizmust? Keresztény vagy inkább pogány jelzővel illessük? Persze – tisztán pragmatikus szempontból – ezeket a kérdéseket el lehet intézni azzal az egyszerű válasszal, hogy ez csak afféle „értelmiségi szórszálhasogatás”, mivel a választók többségét egyáltalán nem izgatják az efféle teoretikus, eszmetörténeti dilemmák. A jelenlegi magyar – önmagát jobboldali konzervatívként definiáló – kormányzati elit kétségtelenül sikeres hatalomgyakorlása látványos bizonyítja, hogy a kulturális hegemonia mozgósító ereje – sem a jobboldalon, sem a baloldalon – nem a konzisztens tudományos teljesítményeken (legalább is elsődlegesen *nem azon*) nyugszik, hanem valami máson...

*

De nézzük meg a másik oldal, az úgynevezett baloldali „gondolkodás és politikacsinálás” belső ellentmondásait, amelyek – legalábbis a következményeket tekintve – jóval súlyosabbak, mint a jobboldali politika inkonzisztenciái!

A „baloldali zűrzavar” illusztrálása során elsősorban az önmagát „konzervatív anarchistaként és szocialistaként” meghatározó francia filozófus, Jean-Claude Michéa munkáira támaszkodom. Mások a kortárs filozófia besorolhatatlan „fenegyerekének” tartják, akinek tételmondata: „A szocializmus definíció-szerűen összeegyeztethetetlen a kapitalista kizsákmányolással. A baloldaliság – sajnálatos módon – nem.” Ebben a kijelentésben szerintem is sok igazság van. Michéa szocialistának és egyben „konzervatív anarchistának” tekinti magát, akinek eretnek nézetei rendre heves vitákat váltanak ki hazája szellemi életben. Az utóbbi húsz évben alig találunk olyan ismert filozófust vagy szociológust, aki pro vagy kontra nem foglalt volna állást téziseivel kapcsolatban. Itt és most csak baloldaliság-kritikájának néhány fontosabb

elemét szeretném kiemelni, amelyek – legalábbis hitem szerint – a jelenlegi magyar baloldal szinte reménytelennek látszó, úgyszólván az agónia határát súroló állapotának hátterét is megvilágíthatja.

Michéa számos könyvében megemlíti, hogy már az újkori francia történelemben gyakran szembe került a liberális polgári baloldaliság és a szocialista/anarchista/marxista – döntően antikapitalista jellegű – baloldaliság. Az első látványos szakítás a Párizsi Kommün idején következett be. Két hónappal a kommün bukása után a „polgári baloldal” képviselőinek többsége üdvözölte a győztes burzsoázia politikusainak irányításával lezajlott véres megtorló akciókat. Émile Zola, akit általában a munkásmozgalom barátjaként ismernek, azt mondta, hogy ez a „szörnyű vérfürdő szükséges volt ahhoz, hogy valamiképpen véget lehessen vetni ennek a lázalomnak.” Gustave Flaubert pedig az egyik George Sand-nak címzett levelében írta, hogy „(...) gályára kellene küldeni a Kommün összes tagját, és rákényszeríteni őket, hogy takarítsák el Párizs romjait.” ^[15] Michéa úgy kommentálja a polgári liberálisok és a szocialisták szembenállását, hogy a Dreyfus-ügytől

kezdődően végképp reménytelennek tűnik a baloldali/jobboldali-megkülönböztetés egzakt definiálása. ^[16] A Dreyfus-per következményeinél maradva: a Kommün „szocialista színezetű” eszméje mellett kiálló *szocialista/szociáldemokrata baloldal* hamarosan visszavágott a *liberális/republikánus baloldaliaknak*. Tény ugyan, hogy a francia szocialista politikusok maguk is hittek a kapitány ártatlanságában, mégsem álltak ki teljes szívvel Dreyfus védelme mellett (talán Paul Lafargue volt az egyetlen kivétel). E tekintetben nagyon jellemző Jean Jaurès enyhén ironikus (vagy cinikus) megjegyzése: „Egy bakát éppen most ítélték halálra és végeztek ki pusztán csak azért, mert az altisztje arcába dobott egy gombot. Akkor miért kellene életben hagyni ezt a nyomorult árulót?” ^[17] Vagyis a francia szocialisták elsősorban az uralkodó osztály különböző csoportjai között zajló belső vitának tekintették a Dreyfus-pert, és legszívesebben egyik fél mellett (vagy ellen) sem foglaltak volna állást. „Proletárok, ne sodródjatok be a burzsoá klán polgárháborújába”, mondta Jaurès és Guesde. Ezzel együtt az is tény, hogy az ezernyolcszázkilencvenes évek végén időlegesen mégis összefogott a szocialista és polgári (liberális) baloldal, aminek eredményeképpen 1902-ben egy szocialista politikust beválasztottak a francia parlamentbe. A szövetség nagyon törekenynek bizonyult; szinte kódolva volt a teljes szakítás a baloldal e két frakciója között. Félévszázaddal később ez be is következett (a '68-as diáklázadást követő években), és ma már teljesen reménytelennek és ezzel együtt értelmetlennek tűnik a *kapitalistabarát* polgári baloldal és az alapvetően *antikapitalista* szocialista baloldal közötti összefogás lehetősége. Legalábbis Michéa szerint ez a helyzet. A polgári liberális baloldalt egyre kevésbé érdekelték a klasszikus osztályharc kérdései. Egyfajta „ellenforradalom zajlott le a forradalomban”, mondja a francia filozófus. A liberális és kozmopolita baloldal szemében már szürkének és unalmasnak tűnt a gazdasági kizsákmányolás, illetve a szociális egyenlőtlenségek elleni küzdelem ügye, ehelyett a rasszizmus, az intolerancia, a *kirekesztés minden formája elleni tiltakozás* agendáját tűzték zászlójukra. 1984-ben Bernard-Henri Lévy úgy nyilatkozott, hogy „napjaikban egyedül a fasizmus és az antifasizmus közötti harcnak van politikai jelentősége.” Ráadásul – és igazából ez a lényeg – a kulturális újbaloldal korifeusai a hajdani proletárok utódait egyszerűen csak „birkáknak” és „barmoknak” tekintették, olyan „emberhez hasonlatos lényeknek”, akik képtelenek az autonóm gondolkodásra és cselekvésre. ^[18] Az „egyszerű” emberek iránti megvető hangnem a művészetet

sem hagyta érintetlenül. Az 1974-ben forgatott *Dráma a tengerparton* című francia film, amelyet Yves Boisset rendezett, ostobának, rasszistának, homofóbnak (és természetesen alkoholistának) ábrázolta a „törzsökös franciákat”, kiváltképpen a férfiakat, akik a hétköznapiakban ugyan látszólag becsületes honpolgárok és tisztességes családapák, de a valóságban – amikor csak tehetik – erőszakoskodnak a nőkkel, kihasználják és megfélemlítik az arab bevándorlókat. Hajdanán, a baloldali antikapitalista értelmiség számára a *nép* szónak jellemzően pozitív csengése volt. A hetvenes évek kezdetétől a nép (*démosz*) a liberális értelmiség számára sokkal inkább az ostobaság és a démoni erőszak szimbólumát jelenti.

egyre jobban elkülönül

A múlt század végéhez képest napjainkban még elszomorítóbb a helyzet. A szocialista-szociáldemokrata orientációjú baloldal hanyatlásának újabb etapjáról szól Catherine

Liu *Az erény monopóliuma* című könyvecskéje. ^[19] A szerző szerint a hajdani, „szocialista orientációjú baloldal” agóniájának számos oka lehet, de az szinte biztos, hogy ezek sorában kitüntetett szerepe van a nyugati világ kulturális életében egyre befolyásosabb ún. „professzionális-menedzseri osztálynak” (PMO), amelynek bizarr értékrendje és politikafilozófiai víziói példátlan sikernek örvendenek. A professzionális-menedzseri osztály létrejöttében döntő szerepe volt a fizikai és a szellemi (értelmiségi) munka fokozatos szétválásának. Azaz, egyre jobban elkülönült egymástól az emberek két, egymással diametrálisan szemben álló csoportja: az egyik oldalon azok állnak, akik megmondják a többieknek, hogy mit kell tenniük, a másik oldalon azok, akik végrehajtják a kapott utasításokat. Akik dirigálnak, ők a „szakértő menedzserek”. ^[20] A menedzserek osztálya jórészt egyetemzet végzett emberekből áll. Általában nincs magántulajdonuk, de van hatékonyan működő és tiszteletet parancsoló tudástőkéjük. Eleinte a munkások és a menedzserek közötti szakadék Franciaországban nem volt olyan látványosan érzékelhető, mint az Egyesült Államokban, de manapság már Európában is szinte mindenütt az amerikai modell érvényesül. Ami napjaink nagypolitikáját illeti, az USA-ban a Bernie Sanders

fémjelezte politikai mozgalom inkább a szocialista irányzathoz áll közelebb, míg Hillary Clinton és Joe Biden a menedzserekhez „húznak”. A francia elnök, Emmanuel Macron politikai eszméi ugyancsak a menedzserklán érdekeit szolgálják.

Liu könyvének talán legérdekesebb fejezete *„Amikor a menedzserek könyvet olvasnak”* címet viseli. Ebben a fejezetben Harper Lee *Ne bántsátok a feketerigót!* című 1960-ban megjelent Pulitzer-díjas regényét elemzi, és következtetései rendre ellentmondanak a kanonizált értelmezéseknek, hogy a történet – amely az amerikai Délen (Alabama államban) játszódik – az olvasót kizárólag a feketék diszkriminációjával, a faji elnyomás brutalitásával, illetve a humanista értelmiségek rasszizmus elleni elszánt küzdelmével szembesíti. A regényből 1962-ben Robert Mulligan Oscar-díjas filmet készített. Az USA legtöbb államában a regényt felvették a kötelező iskolai olvasmányok közé. Az írónőt számtalan díjjal jutalmazták; az amerikai elnökök sora készített vele közös fotót (Clinton, G. Bush, G. W. Bush, Obama).

Az 1930-as években játszódó történet centrumában egy bírósági per áll: az afroamerikai Tom Robinsont azzal vádolják, hogy megerőszakolt egy fehér lányt, Mayella Ewellt. A vádlott védelmét a liberális és humanista ügyvéd Atticus Finch vállalja el. A sztori happy enddel zárul, fény derül Tom Robinson ártatlanságára. A szereplők három, illetve két típusba sorolhatók. A „jó oldalon” állnak a liberális és művelt értelmiségiek, élükön Atticus ügyvéddel és családjával. Ugyancsak a jó oldalon állnak az elnyomott és jogaikban korlátozott feketék. És kik állnak a rossz oldalon? Természetesen a szegény fehérek, akiknek jó része lusta, intoleráns, hazug, erőszakos és iszákos. Élükön Bob Ewellel és családjával. Ő vette rá a lányát, Mayellát, hogy hamisan vádolja meg Tom Robinsont. Catherine Liu mindezt így kommentálja: „Lee regényét áthatja a szegény fehér emberek iránt érzett gyűlölet. Ezeket a megvetésre méltó nyomorultakat Bob Ewell és családtagjai személyesítik meg. Harag, gyűlölködés, erőszakosságra való hajlam és hedonizmus jellemzi őket. Burris Ewell, ennek a visszataszító családnak a legfiatalabb férfi tagja, rendszerint tetvesen jelenik meg az iskolában. Mayella nemcsak komoly higiéniai problémákkal küzd, de szexuális étvágya szinte határtalan, jelleme pedig tisztességtelen. Bob Ewell ugyancsak szexmániás, dolgozni nem szeret, leginkább segélyekből él (...).” [21] A történetben – ugyan elvétve – a szegény fehér farmerek között is akadnak rendes, szorgalmas emberek, akik persze megaláazónak éreznék, ha segélyből kellene élniük.

látnoki erővel

Csak hogy, írja Liu, az igazság az, hogy – kiváltképpen a gyerekevelés évei alatt – az amerikai családok legalább fele manapság is arra kényszerül, hogy időről időre igénybe vegye a szociális segélyezés ilyen vagy olyan formáját. Márpedig, ha az angol órákon a „hátrányos helyzetű” (és pechükre „fehér bőrű”) amerikai gyerekek odafigyelnek a tananyagra, és mondjuk éppen Lee regényéről beszélgetnek a tanárakkal és egymással, igencsak megalázva érezhetik magukat a felismeréstől, hogy bizony az ő szüleik is elfogadják a szociális segélyt, amit Harper Lee szerint egy becsületes szegény embernek vissza kellene utasítania. Nem lehet véletlen, hogy Lee regényének mondanivalója tökéletes összhangban van a Clinton képviselte szociálpolitikával. Még Arkansas állam kormányzójaként, majd az Egyesült Államok elnökeként maga is azt képviselte, hogy az államilag biztosított

szociális segélyezés csak arra szolgál, hogy korrumpálja a szegényeket, és tartóssá tegye függőségi helyzetüket. A neoliberális politika úgy látja, a szociális védőháló felesleges, mert nemcsak nem garantálja a szegények sikeres társadalmi integrációját, hanem kifejezetten gátolja azt. ^[22] „A regény szinte látnoki erővel jövendölte meg a poszt-’68-as ’professzionális-menedzseri osztály’ győzelmét. Az erényes ügyvéd és erős jellemű lányának erkölcsi őszintesége vonzó megoldás a rasszizmus legyőzésére: elegendő empátiás képességeink tökéletesítésén dolgozni, illetve egy másik emberi lény bőrébe képzelni magunkat, kiváltképpen figyelmesen végig kell olvasnunk a *Ne bántsátok a feketerigót!*” ^[23] Csakhogy ennek az érvelésnek van egy kis szépséghibája. Számos történészi munka és levéltári kutatás cáfolhatatlanul bizonyította, hogy a Ku-Klux-Klan és más feketegyűlölő, nyíltan rasszista szervezetek vezetésében messze felülreprezentáltak a köztisztviselőben álló fehér, gazdag, diplomás felsőközéposztálybeli amerikai polgárok. Vagyis Atticus „kollégái”. Nem érdemes tehát csak az elszegényedett farmereket és az ún. „rozsdasávokban” élő reményvesztett, a munkanélküliségtől rettegő fehér munkásokat a vádlottak padjára ültetni. Látni kell, hogy a különböző hátrányos helyzetű társadalmi csoportok közötti ellentét szítása és életben tartása a neoliberális kapitalizmus működéslogikájának szerves része.

De a regény „receptiótörténetének” teljességéhez egészen új, meglepő fordulat is hozzátartozik. Egyre többet hallani arról, hogy a radikális afroamerikai mozgalmak képviselőinek szemében már ez a mű sem felel meg a politikai korrektség követelményeinek! Tudniillik, olykor-olykor még a regény fekete szereplői is káromkodnak. Ez pedig elfogadhatatlan, mondják az éles szemű kritikusok, mert az effajta írói meggondolatlanság okot szolgáltat a feketék iránti ellenséges érzületek újbóli felszítására.

Az anarcho-szindikalista eszmékkel szimpatizáló Renaud Garcia *A kritika sivataga* című könyve ugyancsak a „professzionális-menedzseri osztály” kulturális térnyerésének következményeit elemzi. Az egyik fejezetben számba veszi, hogy az amerikai egyetemeken újabban miféle stúdiumok váltották fel a klasszikus filozófiatörténeti, szociológiai és politológiai tantárgyakat, és milyen következményei vannak ennek „a pedagógiai és intellektuális forradalomnak”. A következő „új tudományokat” sorolja fel: *Black studies*, *Whiteness studies*, *Transgender studies*, *Disability studies*, *Animals studies*, *Fat studies*. Az újtípusú társadalomtudományi

kánon szerint a hagyományos szociológiai ismeretekre nincs többé szükség; a társadalmat a lehető legnagyobb mértékben fragmentálni kell, hogy a hatalomgyakorlás (vagyis az elnyomás) helyét pontosan rögzíteni lehessen, mondják az új eszmék hívei. Egyébként, írja Renaud Garcia, ha valaki alaposabban utánajár ennek a fordulatnak, másfajta leltárt is összeállíthat magának. Maga a szerző a *Bald studies*, vagyis a *Kopaszságtanulmányok* nevű új „diszciplínát” tartja mind között a legizgalmasabbnak. Úgy véli, itt valószínűleg a kopaszságtól való félelem (alopecia-fóbia) kérdéseivel foglalkozó tudományról van szó, amely – mint a kopasz emberek diszkriminálása ellen folytatott harc zászlóshajója – minden valószínűség szerint nagy jövő elé néz. Hogy mi lesz ennek a „küzdelemnek” a gyakorlati eredménye? Ez egyelőre nem világos. (Talán, hogy eztán *Derrick* felügyelő helyett inkább *Kojak* kopasz fejét látjuk gyakrabban a tévé képernyőjén.) Kétség sem férhet hozzá: az ilyen-olyan „tanulmányok” számára nem a hétköznapi, megélt valóság a fontos, hanem a diskurzusok sokféleségében lubickolás öröme.

szabadság, testvériség, sokféleség

Ugyanerre a következtetésre jutott Walter Benn Michaels, a chicagói Illinois Egyetem irodalomprofesszora is. *A sokféleség szemben az egyenlőséggel* című könyvének

alaptézise, hogy a francia forradalom *szabadság, egyenlőség, testvériség* hármas jelszavát napjaink nyugati társadalmában felváltotta a *szabadság, testvériség, sokféleség* mottója. ^[24] Ma ott tartunk, hogy csak a heteroszexuálisok és a homoszexuálisok, a fehérek és a színes bőrűek, a férfiak és a nők közötti egyenlőtlenségek ellen kell küzdenünk. „De mivel az urak és a szolgák, miként a gazdagok és a szegények, a főnökök és a beosztottak közötti egyenlőtlenségeknek nincs se rasszista, sem szexista gyökere – ugyanis ezek az aszimmetriák magában a kapitalista rendszer működéslogikájában gyökereznek –, nem érdemelnek különösebb figyelmet.” ^[25]

A konzervatív, az anarchista és (egyben szocialista) eszmék iránt elkötelezett Jean-Claude Michéa viszont határozottan szembefordult a szociális igazságtalanságok iránt érzéketlen, látszatbaloldali gondolkodással, és közel tucatnyi könyvében az ezerszer

elátkozott *populizmus* rehabilitálására tesz kísérletet. Franciaországban, mint az egész nyugati világban, ennek a szónak nagyon rossz csengése van. A párizsi szellemi életben nagy befolyású Pierre-André Taguieff és Pierre Rosanvallon munkáiban a populista megnevezés lényegében a „demagóg”, a „xenofób” és némelykor a „fasiszta” szinonimájaként jelenik meg. [26] Pedig nem volt ez mindig így! 1931-ben Antonine Couillet-Tessier létrehozta a Eugène Dabit-díjat az olyan populista regények támogatására, amelyek az „egyszerű emberek sorsáról mutatnak be hiteles és őszinte képet” az olvasónak. 1940-ben Jean-Paul Sartre *A fal* című novelláskötetét, amely egy évvel korábban jelent meg, ezzel a díjjal tüntették ki.

Ahhoz, hogy megértsük a „nem populista” *populizmus* valódi tartalmát, ki kell lépnünk a formális jogrendszer és a piac kettős logikájából, írja Michéa. Ehhez pedig az lehet a legcélravezetőbb, ha képesek vagyunk a George Orwell munkáiban gyakran felbukkanó *common decency*, azaz a *közönséges tisztesség* kifejezés mély értelmének befogadására. A *common decency* az ember benső lényegéből fakadó igazságérzet és cselekvésre ösztönző erő, amely – sallangoktól és emelkedettségtől mentesen – a

józan ész hangján szólal meg. Ez a „erkölcsi parancs” rendszerint arra figyelmeztet, hogy valamit elmulasztottunk megtenni, amiről pedig tudjuk (vagy legalábbis sejtjük), hogy nagyon is meg kellett volna tennünk. Orwell politikafilozófiájának elhíresült alapfogalmáról a francia filozófus, író és világutazó, Bruce Bégout is írt egy remek kismonográfiát. Bégout így „definiálja” ezt a kifejezést. „Ellentétben egy magasabb elvből történő transzcendentális dedukcióval, a *közember tisztessége* a jó és a rossz megkülönböztetésének ösztönös képességén nyugszik.” [27] Ez több annál, hogy csak egyszerű percepciót lássunk benne. Inkább valamiféle belső érzületnek vagy affektusnak kell tekintenünk. A portrénak, amit Orwell a becsületes és jó szándékú szegény emberekről rajzol, egyetlen célja a prózai igazság felmutatása, hogy olykor abban a világban is lehet felemelt fejjel járni, amelyben nap mint nap megalázzák az embert. Ugyanakkor az orwelli értelemben vett közemberi tisztesség morális értékének felmutatása nem azt célozza, hogy a kisember jóságát szembe állítsa a gazdagok erkölcsi romlottságával, vagy a vallásos hittel, amely a társadalmi igazságosság megvalósítását a túlvilág feladatának tekinti. „Pusztán csak azt jelzi, hogy a hétköznapi életben is jelen vannak az erkölcsi értékek, amelyekre egy tisztességes és igazságos társadalom épülhet.” [28] A *common decency* nem az a bölcsesség, ami a Párt, az Egyház vagy az Isten magaslatairól száll le az emberek közé, hanem a hétköznapi életvezetés soha pontosan nem definiált „viselkedéskódexe”.

az ajándék

Ugyanakkor azt sem szabad elhallgatni, hogy Michéa számos kritikusa – akiknek többsége ugyancsak baloldaliként határozza meg magát – úgy látja, hogy a *közemberi tisztesség* fogalmával nem sokat lehet kezdeni a kritikai szellemiséget komolyan érvényesíteni szándékozó társadalomtudományi diskurzusban. Frédéric Lordon például úgy érvel, hogy a *népet* nem lehet homogén halmaznak tekinteni, mivel a démosz szociológiai értelemben erősen tagolt, egymással rivalizáló vagy éppen szembenálló halmazok konglomerátuma. Anselm Jappe pedig azt kérdezi: ha a *közemberi tisztesség* valóban olyan emancipatorikus erővel rendelkezne, miként azt Orwell és Michéa feltételezik, mivel magyarázható, hogy egykor a tisztességes kisemberek tízmilliói olyan lelkesen üdvözölték a hitleri vagy a sztálini diktatúrát? Michéa maga is elismeri, hogy ez a fogalom bizonyos értelemben valóban üres

(legalábbis, ha az „egyetemi kritériumokat” tekintjük irányadónak), de számos politikai előnnyel jár. „Egyrészt arra késztet, hogy kiszélesítsük a szocialista forradalom társadalmi bázisát (azaz a „népet” nem kell a gyári munkásokra redukálni). Másrészt megóv a kísértéstől, hogy mitologizáljuk a munkásosztályt (gondoljunk a sziklaarcú, a karizmatikus megfeszítő maoista munkásszobrokra, vagy az olcsó öltönybe öltözött városi fiatalokra, akik megpróbálják az állítólagos közízlést és a hivatalos nyelvet magukra erőltetni, hogy jó színben tűnjenek fel munkaadójuk előtt (...).” [29] A *közember tisztessége* különleges „erő”, amely egyszerre lázadó és konzervatív: olyan tradicionális értékeket foglal magában, mint becsület, nagyvonalúság, lojalitás, segítőkészség, szolidaritás. Michéa gyakran hivatkozik a híres francia szociológus, Marcel Mauss *Tanulmány az ajándékról* című munkájára, amelyben a francia etnológus az *ajándékot*, az ajándék *elfogadását* és az ajándék *viszonzását* (a *viszont-ajándékot*) tekinti az emberi civilizáció gazdasági és kulturális fundamentumának. Azt állítja, hogy az ajándékok maguk is lélekkel rendelkeznek, „ezért a csereviszonyok sohasem válnak lélektelenné.” [30] Az ajándékozás kultúrája leginkább a tisztességes közember naiv értékrendjével harmonizál. A profitmaximalizálásra, a személyes haszonszerzésre törekvés már csak szekunder fejlemény, amely ugyan hozzájárulhat a nemzeti jövedelem (GDP) szakadatlan növeléséhez, de egyúttal folyamatosan rombolja a közösségi kohézió fundamentumait.

Ugyanakkor nem árt megismételni: sem Orwell, sem Michéa nem tekintik szentnek a közembereket. Orwell nemegyszer úgy beszél róluk, hogy bizony ők is esendő lények, akik olykor apatikusak, a politikai élet iránt közömbösek, fatalisták, passzívak, sőt: kifejezetten gyávák. De ha a saját testükön is megérik a zsarnokság hatalmát, előbb vagy utóbb bizonyosan fellázadnak. „A kisemberek már olyan régen szenvednek a zsarnokok igazságtalanságaitól, hogy valamiféle ösztönös averzió alakult ki bennük az egyik embernek a másik ember fölött gyakorolt hatalmával szemben”, írja Bruce Bégout.

Michéa szerint helytelen lenne a kapitalizmus elleni küzdelem kitüntetett ágensét a Marx-féle „forradalmi munkásosztállyal” azonosítani. Akik így gondolkodnak, azok maguk is egyfajta elitista szemléletet képviselnek. Legfeljebb nem a „professzionális-menedzseri osztály” tagjait, hanem az „izmos felsőtestű, vasakarátú munkásokat” kellene a történelem valódi, egyedül hiteles szubjektumának tekinteni. Csakhogy a szocialista mozgalmak célkitűzései sorában a gyengék és a kiszolgáltatottak védelmének kell az élen állnia, nem a heroikus erő glorifikálásának és a mindannyiunk feje felett lebegő „osztályharcos” fenyegetésnek. [31]

Albert Camus *A lázadó emberben* szintén a „szelíd forradalom” mellett tesz hitet. „Amíg a forradalom felülről lefelé próbál megvalósulni, a lázadás alulról fölfelé. A lázadás korántsem romantika, az igazi realizmus oldalán áll. Ha forradalmat akar, az életért akarja, s nem az élet ellenében. Ezért támaszkodik elsősorban a konkrét realitásokra, a szakmára, a falura, ahol átlátható a lét, a dolgok és az emberek eleven lelke. (...) amidőn előre lendíti a történelmet, terror nélkül, erőszakmentesen enyhít az emberek fájdalmán, különböző politikai körülmények között.” [32]

Mindezek alapján nincs mit csodálkozni, hogy Michéa üdvöli az Ernesto Laclau és Chantal Mouffe által képviselt baloldali populizmust (illetve az újbaldali elkötelezettségű spanyol politikai pártot, a *Podemos* programját), amely természetesen gyakran hivatkozik a népre, de – ellentétben a jobboldali populizmussal – nincs szándékában mindenáron homogenizálni az eltérő helyzetben lévő és különböző részérdekek mentén szerveződő társadalmi csoportokat.

*

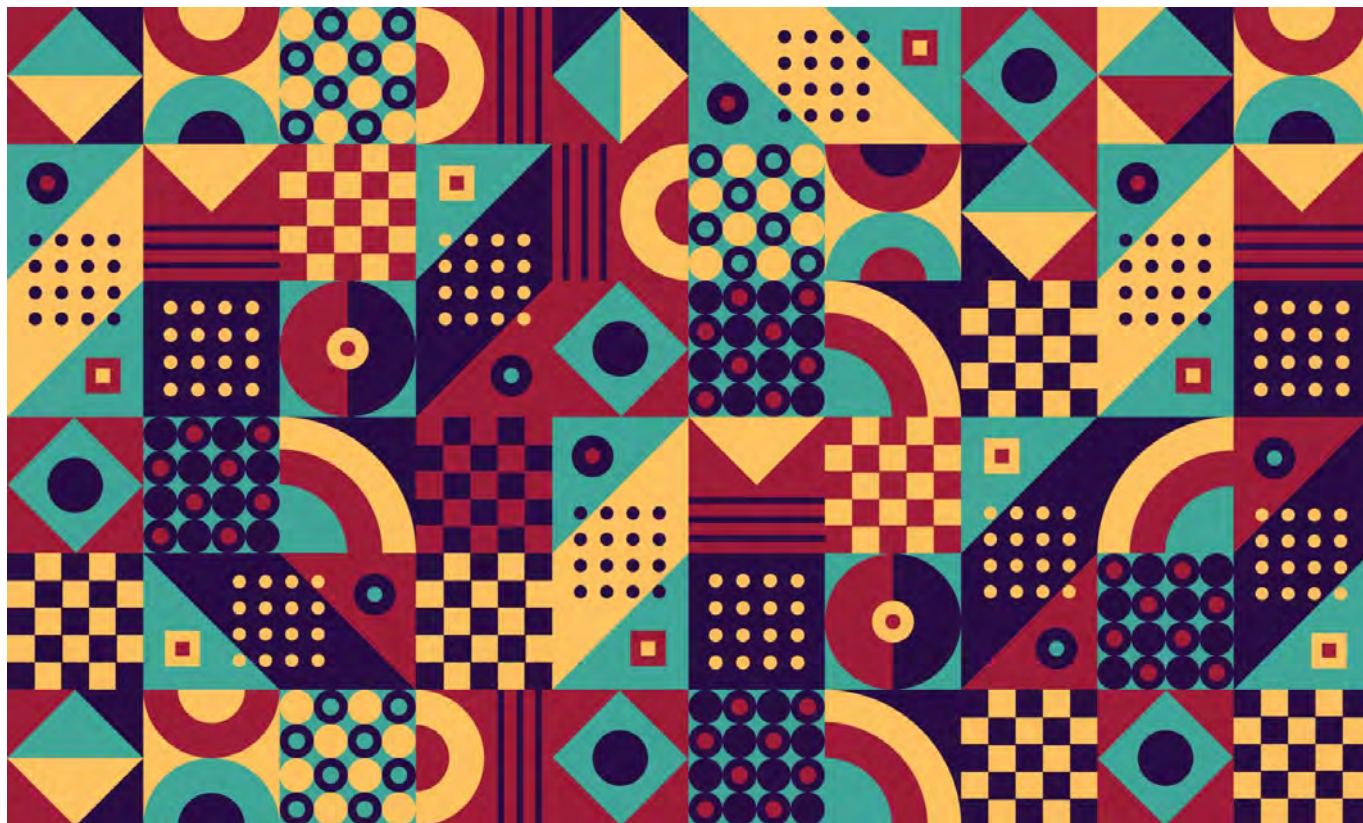
És mi a helyzet a mai Magyarországon? Milyen változásokon ment keresztül az utóbbi harminc évben a magyar politikai közélet, hogyan változtak az erőviszonyok, illetve egyáltalán: mit jelent ma hazánkban jobboldalinak vagy éppen baloldalinak lenni?

**nem lehet nem tudomást
venni**

Úgy látom, az eltelt idő leginkább Lányi András jóslatait igazolta. A magyar „baloldal”, amelyet a rendszerváltozást követő két évtized „nagypolitikájában” leginkább az MSZP jelenített meg, ma

már a teljes összeomlás szélén áll. Szilágyi Ákos 1994-ben még a jobboldal sorsáért aggódott, és azzal magyarázta a FIDESZ választási vereségét, hogy a fiatal demokraták „abban a tévhitben éltek, hogy az MDF-ben csalódott választók egyébre sem figyelnek, mint a nemzeti retorikára, s azokra az új erőkre szavaznak majd, akiknek politikai szótárában a ‘nemzet’ szó újra hiteles és legfontosabb szó.” Akkor persze még valóban csak tapogatódzó „retorikai útkeresés” és megfelelően ki nem munkált taktika volt ez a fiataldemokraták részéről, de nagyjából másfél évtizednyi botladozás után – igazából a két ciklusnyi ellenzéki szerep jelentette a legfontosabb tanulóéveket – nagyon is magukra találtak, és mára a FIDESZ-féle „nemzeti akaratmetafizika” – ami egyfajta posztszekuláris vallás – szinte legyőzhetetlen erőnek tűnik. Mi állhat ennek a példátlan sikernek a hátterében? A liberálisok leginkább a „maffiaállam” kiépítésében és a legfontosabb gazdasági pozíciók megszerzésében látják a magyarázatot. Én másképp gondolom. A magyar *Új Jobboldal* valódi erejét a nagyon tudatosan és szisztematikus munkával kiépített *kulturális hegemonia* biztosítja, amely ügyesen ötvözi a plebejus és a magaskultúra elemeit. A kezdetet a FIDESZ civil hálózataként

működő „polgári körök” életre hívása jelentette, majd a 2010-től hatalomra került párt egy sor kulturális és oktatási intézményt hozott létre; kiadók, folyóiratok, társadalom- és történettudományi kutatóműhelyek tucatjait teremtetten meg, vagy vette át a meglévők irányítását. De tévedés azt gondolni, hogy mindez csak a NER ideológiai legitimációját szolgálja. Komoly kutatások folynak ezekben az intézményekben, amelyek révén értékes munkák (magyar és külföldi szerzőktől egyaránt) sorát jelentették meg az utóbbi másfél évtizedben. Békés Márton, Czopf Áron és számos más – a magyar *Új Jobboldal* fiatal nemzedékéhez tartozó – kutató könyvei és tanulmányai versenyképesek a „rokon politikai irányzatokat” képviselő francia, német és amerikai szerzők munkáival. ^[33] Lehet velük nem egyetérteni, de nem lehet nem tudomást venni róluk. És ami a legfontosabb: arról, hogy a kormányzó párt fő korifeusai mennyi időt töltenek az imént említett szerzők és más jobboldali gondolkodó munkáinak olvasásával, sejtelnem sincs. Miként az írásom elején Alain de Benoist megjegyzése kapcsán sejtetni engedtem: a „nagypolitika” művelőinek valószínűleg nemcsak Párizsban, de Budapesten sincs türelmük végigolvasni ezeket a könyveket, tanulmányokat, de az jól érzékelhető, hogy valamiféle „implicit háttértudásként” ott munkál bennük a magyar *Új Jobboldal* „intellektuális szelleme”. Ami egyébként könnyedén felismerhető a FIDESZ hatalmi intézményeiben meghozott döntések tartalmán és az ehhez kapcsolódó „iránymutatások” szellemiségén is.

A másik oldalról mindez egyáltalán nem mondható el. Pedig – hangozzék ez bármilyen furcsának – a szocialista-szociáldemokrata típusú, azaz *valóban* baloldali gondolkodásnak szintén vannak jelentős képviselő a magyar filozófiai és társadalomtudományi életben. Az „idősebb nemzedékből” elsősorban Tallár Ferenc, Farkas Attila Márton, Galló Béla és Losonczi Alpár nevét említem. A „fiatalabbak” közül itt és most csak Antal Attila és Kiss Viktor, Éber Márk Áron munkáit emelem ki. Csakhogy ők „magányos farkasok”, mert az utóbbi harminc év „intézményes baloldali politikájában” még áttételesen sem jelennek meg az általuk megfogalmazott társadalompolitikai elképzelések.

ellen-populizmus

Egyébként a szociáldemokrata szellemiséget képviselő magyar szerzők többsége, miként Chantal Mouffe és Jean-Claude Michéa, egyfajta baloldali „ellen-populizmus” megteremtésében látja a kulturális hegemonia visszaszerzésének lehetőségét. Antal Attila olyan transznacionális populizmus lehetőségét vázolja fel, amelyben a patriotizmus és a „nemzetközi szolidaritás” nem egymás ellenében, hanem egymást erősítve veszi fel a harcot a

jobboldali autoriter populizmussal. „A baloldali populizmusnak egyszerre kell megtalálnia az utat a nemzetállami és a transznacionális politikai térben: mivel egyrészt a jobboldali autoriter nacionalizmus jelentette ideológiai kihívás transznacionális válaszokat igényel, másrészt pedig nem tekinthet el attól, hogy a politizálás elsődleges terepe (egyelőre) nemzetállami.” [34] Tallár Ferenc, ugyancsak Laclau és Mouffe nyomdokain haladva határozza meg a baloldali (kulturális) hegemonia lényegét: „(...) a hegemonia egy univerzális politikai alany, egy nép megalkotását feltételezi, de a hegemon gyakorlat számot vet azzal, hogy sohasem érheti el célját, mert az 'lehetetlen tárgy'. És itt valóban választóvonalhoz érkezünk: a jobboldali populizmus *totális hatalom* kiépítésével megkísérli keresztülerőszakolni a lehetetlen tárgyat, egy közvetítésetől mentes rendszer totalitásába kényszerített homogén nép kialakítását. Ezzel szemben a szabadság korlátait tiszteletben tartó *hegemon* gyakorlatban partikularitás és univerzalitás dichotómiája folyamatosan újratárgyalásra kerül. Populizmusról van szó itt is, hiszen a cél egy egyenértékűség-lánc és egy politikailag szervezett nép konstruálása – de egy korlátait ismerő *hegemon*, és nem egy *totális* hatalomgyakorlásán belül.” [35]

A populista (és egyben szociáldemokrata) baloldal tehát nem becsülheti le a *politikai* harc – elsősorban a *kulturális hegemonia* megszerzéséért folytatott *metapolitikai* küzdelem – jelentőségét. Ugyanakkor az is szükséges, hogy moderálja, azaz meghatározott keretek között tartsa a politikai ellentéteket. Mint Tevesz László írja: „A politikatudomány már rég bebizonyította, hogy a 'mi-ők' szembenállás a politikai vetélkedés természetes velejárója, elvégre evolúciós eredetű, egyetemes emberi reflexeken nyugszik. Csakhogy az *ellenség* és az *ellenfél* közötti különbség perdöntő: az előbbi kizárja, utóbbi feltételezi a kölcsönös elismerést és a párbeszédet.” [36]

1. Hasonló gondolatokat fogalmazott meg a múlt század közepén Albert Camus *A lázadó emberben*. Szerinte a munkásosztály és más, kizsákmányolt társadalmi csoportok emancipációja akkor lehet eredményes, ha sikerül egyesíteni az anarchizmus lázadó szellemét a szociáldemokrácia és szakszervezeti mozgalom józan reformtörekvéseivel. „Hogy felhozzunk egy példát: napjaink skandináv társadalmi megmutatják, mi mesterkéltséggel a politika szembenállásban. A legtermékenyebb szakszervezeti mozgalom békél meg benne az alkotmányos királlyal, és eközben az igazságos társadalom felé közelít. A történelmi és racionális államnak viszont elsődlegesen arra van gondja, hogy mindörökké lerombolja a szakmai sejtet és a közösségi autonómiát.” Camus, Albert: *A lázadó ember*. Bethlen Gábor Könyvkiadó, Budapest, 1993. 340. Ford.: Fázsy Anikó ↑
2. Kaltenbrunner, Gerd Klaus: *Wege der Weltbewahrung. Sieben konservative Gedankengänge*. Mut Verlag, Asendorf, 1985. 56. ↑

3. Benoist, Alain de: *Contre le libéralisme. La société ne pas un marché*. Éditions du Rocher, Paris, 2019. 303. ↑
4. Lásd Keucheyan, Razmig: *Alain de Benoist, du néofascisme à l'extrême droite 'respectable'*. Enquête sur une success story intellectuelle. 129–143. www.cairn.info (IP: 31.46.112–124). Letöltve 13/06/2024 ↑
5. Keucheyan, i. m. 138. ↑
6. Gyanítom, hogy Alain de Benoist és hajdani munkatársa, a magyar Molnár Tamás közötti szakítás egyik legfontosabb oka éppen ez lehetett: a keresztény/katolikus Molnár nem tudta elfogadni, hogy Benoist előnyben részesíti a pogány politeizmust. Csak érdekességgként jegyzem meg, hogy számos ókortörténész képviseli ezt a pozíciót. Például az egyiptológus Jan Assmann és a görög-latin kultúra kiváló ismerője, az olasz Maurizio Bettini a keresztény monoteizmus helyett inkább az antik sokistenségre szavaz. ↑
7. Állítólag az amúgy életvitelszerűen Párizsban tartózkodó Benoist vidéki házában kétszázezer kötetes (!) könyvtár van. Valószínűleg ez a legnagyobb magánkönyvtár Franciaországban. ↑
8. Lásd Flaig, Egon: *Was nottut. Plädoyer für einen aufgeklärten Konservativismus*. Die Werkreihe von Tumult # 09. Berlin, 2020. ↑
9. Dugin, Alekszandr: *Csetvjortij Puty. Vegyenijje v Csetvjoruju Polityicseszkuju Tyeoriju*. Akademiceszkij Projekt, Moszkva, 2014. 143. ↑
10. I m. 144. ↑
11. I. m. 144. ↑
12. Lásd Palaver, Wolfgang: *Die mythischen Quellen des Politischen – Carl Schmitts Freund-Feind-Theorie*, Kohlhammer Verlag, Stuttgart – Berlin – Köln, 1998. 31. ↑
13. Hegel, Georg Wilhelm Friedrich: *A jogfilozófia alapvonalai*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1983. 346. Ford.: Szemere Samu ↑
14. Bergyaje, Nyikolaj: *Az ember rabságáról és szabadságáról*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1997. 193. Ford.: Patkós Éva ↑
15. Lásd Boucard-Victoire: *Mystère Michéa. Portrait d'un anarchiste conservateur*. Éditions de l'escargot, Paris. 2017. 59. ↑
16. Michéa, Jean-Claude: *Les Mystères de la gauche. De l'idéal des Lumières au triomphe du capitalisme absolu*. Éditions Climats-Flammarion, Paris, 2014. 11. ↑
17. Boucard-Victoire, i. m. 60. ↑
18. 1985-ben a *Globe* vezércikkében írta Bernard-Henri Lévy: „Természetesen mi elszánt kozmopoliták vagyunk. Természetesen minden vidéki, svájci sapkás, népitáncos, dudás, röviden: 'franciáskodó' vagy kokárdát viselő ember idegen a számunkra. Sőt, kifejezetten szégyenletes.” Idézi Boucaud-Victoire, i. m. 66. ↑
19. Liu, Catherine: *Le Monopole de la vertu. Contre la classe managériale*. Éditions Allia, Paris, 2022. Ford. Oliver Borre és Dario Rudy. Eredetileg: *Virtues Hoarders. The Case against the Professional Managerial Class*. A „professzionális-menedzseri osztály” létrejöttéről és növekvő amerikai befolyásáról lásd Gagyi Ágnes *Tudásmonopólium és baloldali idealizmus* című írását. Eszmélet 130. szám (2021. nyár), 138–152. ↑
20. Farkas Attila Márton szerint ma már hazánkban is az élet szinte minden területén ugyanennek a menedzserszemléletnek a hegemon törekvéseit tapasztaljuk. „Ha minden szakszerűséget kíván, úgy mindenről csak az arra hivatott szakértők diskurálhatnak, amibe a társadalom nagy része nem szólhat bele. Így a szakértelem kultusza a társadalomnak a valódi közéletre való leszoktatását célozza, illetőleg a társadalom nagyobbik részének – a döntés elszenvedőinek – mint 'hozzá nem értőknek' a kirekesztését saját sorsuk intézéséből.” Farkas Attila Márton: *Szittyá nacionalizmus vs. birodalmi progresszivismus*. Az öngyarmatosítás két formája Magyarországon. Replika, 75 (2011/2. szám), 196. ↑

21. Liu, i. m. 83. ↑
22. Ebben a kérdésben a jelenlegi magyar, önmagát nemzetinek, konzervatívnak és antiglobalistának definiáló kormányzati elit szociálpolitikai víziója nagyon is egybecseng a neoliberális gazdaság- és társadalompolitika legfontosabb elképzeléseivel. Már egy évtizede, hogy erről a furcsa összefonódásról írtam. „A jobboldal által favorizált korporatív államfelfogás nem fogadja el a munkadó (kapitalista) és a munkavállaló (munkás) érdekellentétét, ehelyett a rossz (nemzetközi) és a jó (hazai) tőke opozíciójára épít. Konkrétan: ha egy becsületes magyar ember zsákmányol ki engem, abban nincs kivetnivaló.” Kiss Lajos András: *Értelmiség az ezredfordulón. Hatalom és erkölcs*. Liget, Budapest, 2014. 249–25. Az autoriter neoliberalizmus nemzeti és nemzetközi összefonódásáról lásd Antal Attila: *Orbán bárkája. Az autoriter állam és a kapitalizmus szövetsége* című könyvét. Noran Libro, Budapest, 2019. ↑
23. Liu, i. m. 84. ↑
24. Michaels, Walter Benn: *La diversité contre égalité*. Éditions Raisons d’Agir, Paris, 2009. Ford.: Frédéric Junqua. Eredeti címe: *The Trouble with Diversity. How We Learned to Love Identity and Ignore Inequality*. Henry Holt Company, New York, 2006. ↑
25. I. m. 6–7. Hasonló következtetésre jut Éber Márk Áron is: „A baloldal döntő pillanatban van. Az általa egy évszázada felépített szervezetek és politikai intézmények vagy szétesőben vannak, vagy mély válságba kerültek. A progresszív értelmiség nagy részét utolérte a szűk, törzsi szemlélet és a dolgozó emberek mélységes megvetése.” Éber Márk Áron: *A dolgozók hatalmának újjászervezéséért*. Eszmélet, 141. szám (2024 tavasz), 47. ↑
26. Lásd például Taguieff, Pierre-André: *Le nouveau national-populisme*. CNRS Éditions, Paris, 2007; illetve Rosanvallon, Pierre: *La contre-démocratie*. Éditions de Seuil, Paris, 2006. ↑
27. Bégout, Bruce. *De la décence ordinaire. Court essai sur une idée fondamentale de la pensée politique de George Orwell*. Éditions Allia, Paris, 2008. 17. ↑
28. I. m. 22. ↑
29. Michéa, Jean-Claude: *Le Complexe d’Orphée. La gauche, les gens ordinaires et la religion du progrès*. Flammarion, Paris, 2014. 67. ↑
30. Lásd Berkovits Balázs: *A nem viszonzott adomány – Georges Bataille*. In: *Lábjegyzetek Platónhoz*. Pro Philosophia Szegediensis Alapítvány, Szeged, 2005. 334. ↑
31. Galló Béla a *Bal sors – Szélfjegyzetek a baloldaltól* című írásában így határozza meg a forradalmi-kommunista és a reformpárti szocialista-szociáldemokrata társadalomkép közötti legfontosabb különbséget: „A kommunisták a tudományosan garantált jövőbeli boldogságban, a forradalmi transzcendencia érvényesítésében látják az élet értelmét, amely egyben történelmi szükségszerűség, eléréséért ezért bárminemű emberáldozat megengedett. A szociáldemokraták ezzel szemben elvetik a kommunista transzcendenciát, szerintük éppen, hogy az e világi konkrét felelősség elvét szem előtt tartva, gyakorlatilag minél több embernek minél kevesebb szenvedéssel kell emberhez méltó életet biztosítani.” Kommentár, 2023/1. 136. ↑
32. Camus, i. m. 339–340. ↑
33. Most csak az egyik legfontosabbat említem meg: Békés Márton: *Kulturális hadviselés. A kulturális hatalom elmélete és gyakorlata*. Közép- és Kelet-Európai Történelem és Társadalom Kutatásért Közalapítvány, Budapest, 2020. ↑
34. Antal Attila: *Az autoriter nacionalista és a transznacionális populizmusok*. Kellék, 61 (2019), 170. ↑
35. Tallár Ferenc: *Populizmusok és demokráciák, avagy a politika újraácsolt színpada*. Politikatudományi Szemle, XXVI/1. 128. Lásd még Mouffe, Chantal: *Pour un populisme de gauche*. Éditions Albin Michel, Paris, 2018. Főleg a 20–41. oldalak. ↑
36. Tevesz László: *Köztársaság a magasban*. Liget, 2024. 07. 13. ↑

kép | vecteezy.com

Vörös István

AZ EGYETEMSZIGET 10.

2024-08-10 | **VERS, VERSCIKLUS**

106

AZ ENERGIAKÖNNYEK

A Sokak gyúrni kezdték
az anyagot, mint háziasszony
a teknőben a kenyértésztát.

Óriásgömböket téptek ki
belőle, és a gömbök, ahogy
összeálltak, azonnal tömörödtek,
zsugorodtak.

Egymástól egyre távolabb,
de magukban egyre beljebb.

Tömörítből lett Töm,
töm-ből T.

Sűrűségből lett Sür,
sürből S.

A T egy ige, a rohamos tömörödést
jelenti, ha ilyesmit lehetne
jelenteni, ha volna kinek.

Az S egy főnév, a rémületes sűrűséget
jelenti, ha ilyesmit lehetne
jelenteni, ha volna kinek.

Kezdetben vala a T,
és a T teremtette S-t.

A tömődést, a sűrűséget
a teremtés maga hozta létre,
pusztán a tömörítő szándék
az összesűrűsödött Semmit,
mert felforrósodott és energiával
telt meg. Az anyagot,
ami szerkezetbe felrakott
pici kis tüzekből áll,
energiakönnyekből.

107

A SEMMI-HIBÁK ÉS A FÉNY

Az energia zavar a semmi
négydimenziós szövetén, mely azonban nem áll szálakból,
nincs összefonva, nem sima, nem érdes.
Amikor ez a szövet gyűrődni kezd, fölforrósodik,
felgyulladni nem tud, mert ahhoz már valami kéne, levegő,
de potyognak belőle, mint bolha a kutyából, a pici energiacsomók,
szabadulni akar élőködőitől, kiveti őket magából, a semmiből,
és akkor elkezd valahová ömleni, ha szerencsénk vagy pechünk van, egy
irányba, és ha abban az irányban olyan törvények vannak épp,
fölraktározzák maguknak ezeket a kis semmi-hibákat, polcokra pakolják,
egy hideg, egy meleg. Kvarkok. Leülnek kártyázni hármasával,

és egy-egy csoport máris proton, neutron. Valami dühös kis parány
fut körülöttük és veszekszik velük. Elektron, hidrogén. De alighogy mindez összeáll,
azonnal szétesik, omlanak a kártyabarlangok egy központ felé,
orgia, kevergés, magfúzió, megjelenik a fény,
az ördögök megismerik a főnökük, Lucifer odaköszön Előszörnek.

108

A TEREMTÉS **ELSŐ** SZÓSZEDETE

Először – rövidebb nevén Első – a Teremtés kezdeményezője

Sikertelen Teremtések – Vak Világegyetemek, rossz törvényekkel indított teremtés
miatt megtorpanat félsemmik. Vakvilág

Sokak – Téves Nevükön angyalok

Téves Nevek – Vakvilágok létrejöttét előidéző tévigék. A téves nevek léte teszi
lehetővé a filozófiát. Nem muszáj mindent teremtő erejű névvel megnevezni, szerepet
kaphat a tévedés

Mindentudat – a mindentudást lehetővé tevő állapot, Először tulajdonsága és
tulajdona

Energiakönnnyek – a kvantumfizika nemrég fedezte fel őket. Ha őket fedezte föl

Semmi-hibák – nagyjából az Energiakönnnyeknek felelnek meg, de még abban az
állapotban, mielőtt ebbe a világba átkerültek volna. Teremtés előtti és teremtés-
előidézők

Teremtés előtti – nem időbeli fogalom, ilyesmi most is fellelhető a nincsből

109

KIEGÉSZÍTÉS A SZÓSZEDETHEZ

A Teremtés hamar átcsapott
Kiegészítésbe. Akadtak még újabb szavak:

Harmadóra – nem pontosan ismert időegység, elméletileg 1200 másodperc, néha 1200 év. Az idő bizonytalan kora. Harmadidő

Nemanyag – valami a semmi és valami között, de közelebb a semmihez

Nemtudás – a sok sohasem létező ismeret még csak nem is hűlt, hanem forró helye. Az ember mindenhová információt, mindenről megszerezhető tudást képzel el, de ez gyakran képzelődés

Nemtörvények – Olyan összefüggésszabályozók, melyek nem képesek egy koherensen működő világ tápegységei és mozgatói lenni. Ugyanúgy Isten ellen láznak, mint az ördögök. Néha teljes személytelenségük ellenére az ördögök közé sorolják őket. Nemlétezésük nem akadály

Megigenülni – A negatív létezők lassú átcsapása létezőbe, nemanyagból anyagba, nemtudásból tudásba. Nemlétből létbe. A nemtörvény azonban sohasem változhat törvénnyé, mert akkor már egy másik törvény lenne. A nemtörvény nem hiány. Bár a többi Nem se az teljesen. Vagyis hiányosan

Kiegészítés – a Teremtés meglassulása, már csak finomhangolás. De épp ez teszi lehetővé, hogy a Nem-dolgok megigenüljenek

Harmadidő – az idő még akkor is összevissza, egyenetlenül telt és folyt, amikor más dolgok már a Törvényeknek és nem a Nemtörvényeknek engedelmeskedve szabályok közé kényszerítették magukat

110

ÖZÖNVÍZ

És látta, hogy ez nem jó.

Látta, hogy működik, kavarg
megállíthatatlanul, de már nélküle,
és nem jó.

Az özönvíz jóval korábban volt.

Az ember előtt.

Az állatok előtt.

A Föld előtt.

Látta, hogy ez nem jó,
és a világegyetemecske őrző
tüzébe ugyanakkora tengernyi
örvénylő vizet öntött,

pára csapott föl,
kihunyás és megdühödés,
nemlétrémület és új erő
viaskodott.

Végül valami megmaradt,
valami fekete üszökként lehullt
a teremtés alá, mint cápa szájának
oldalán pördül a tenger mélye felé
egy fél kar, mely a megtámadott
hullámlovasból megevetlen maradt.

És látá, hogy az jobb.

111

A FÁJDALOM TÖRTÉNETE

Titok, a lélek hogyan
és honnan lett.
De a fájdalom története
sokkal megérthetőbb.

Az ősrobbanás is fájt
a semminek, és aminek
fájdalma van, az él.

Az ősrobbanás is gyönyört
okozott a valaminek,
és ami boldog, az él.

Előbb a semminek
lett tudata, aztán kénytelenségből
a valaminek is.
Ez még nem éntudat volt,
nem is mi-tudat,
hanem minden-tudat,
teljesség-érzés.

De a teljesség még akkora volt,
amit egy csillag egy év alatt be
tud bolyongani. Az érzés
pedig életlen, pontatlan,
csak amolyan derengés.

Mikor Először a szemébe
nézett ennek a körvonalazódni
kezdő tudatnak, ráébredt,
mit tett – elsősorban önmagával.

Világot teremtett, ami nem
vesz róla tudomást,
és ha mégis, akkor csak azért,
hogy kételkedjen benne.

LÉLEKKERESÉS

A fájdalom a lélek első csírája.
Az ember fáj
a Földnek. A Föld fáj a Napnak,
a Nap a csillagrendszernek,
a galaxis a csillagközi
pornak, a fény a sötét
anyagnak, az anyag
az antianyagnak, a tudás
a nemtudásnak, a lélek
a gyűlöletnek, a fájdalom
a bárgyúságnak, a szeretet
a közönynek, a közöny
az érzélgősségnek,
az érzelem a fizikának,
a fizika a semminek.

113

SORRENDVÁLTOZÁS

Először volt a teremtés,
azután lett a teremtő.

Így lehetett előbb az ige,
aztán a főnév. De egyik sem
szó még. A világ nem a nyelvből,
a beszédből keletkezett.

Először a semmi
beszélt.

Először volt a beszéd,
azután lett a nyelv.

De nem is rögtön.
Először a mondatok
váltak ki a nyelvből,
ahogy az elemi részecskék
az ősizzásból.

A mondatokban kivehetők
lettek a hangok, de szó még
mindig nem volt.

A világot is zaj tömte
tele, az ősrobbanás dübörgése.

114

KINYITOTT KÖNYV A PAD ALATT

Először el kellett mondani,
hogyan van a világ,
csak azután lehetett leleplezni,
hogy másképp van.
Vagy inkább csak másképp
kell mondani?

Mert ugyanaz – a világ
nincs se így, se úgy,
csak van. De ezt a van-t
mondani lehet így is,
úgy is.

Először a világ még
nagyjából sehogyan se volt,
kereste a tulajdonságait,
ahogy fizikadolgozat közben
keresi valaki a pad alatt
a kinyitott könyvben
a képletet.

kép | vecteezy.com

Nacsinák Gergely András

AZ UTOLSÓ TÜKÖR

2024-08-15 | NOVELLA

Az *Encyclopaedia Theoriae Urbanae* vonatkozó fejezete szerint a városok, akárcsak az élőlények, nőnemű és hímnemű egyedekre oszthatók. Nem feledkezve meg arról, hogy minden város összetett valóság, maszkulin és feminin vonások összjátéka, mégis világos különbség van a két típus között. Az enciklopédia szerzői Londont és Párizst említik eklatáns példaként: London minden ízében hímnemű, Párizs kifejezetten nőnemű. Noha London az évszázadok során nőttön-nőtt, számos települést olvasztva magába, ez mégsem változtatott rajta számottevően: a maszkulin elem maradt domináns. Párizs élete, ellenkező előjellel, de ugyanígy zajlott. A

teljesség igénye nélkül említésre kerülnek még a szócikkben, mintegy illusztrációképp további városnevek is, árnyalva a megkülönböztetést. Velence nőnemű: felékszerezett dáma, kinek élemedett korát sikertelenül igyekszik elpalástolni a számos rétegben felhordott smink. Moszkva cári generális, sprőd és prűd, de titokban a legbűnösebb szenvedélyek rabja. Hozzá képest Pétervár herceg katonatiszt, gáláns, de nem egészen megbízható. Bécs tehenészlány, aki főúri házaknál szolgált, így a lehetőségekig kikupálódott, azonban éjszakánként még istállószagút álmodik. És így tovább.

hiányzik a távlat

Szűkebb vagy tágabb pátriánk települései sajnálatos – ámde érthető – módon nem kerülnek elő a tudós szócikkben, így nekünk magunknak kellene a tipológiába illeszteni Sopront, Sárbogárdot,

Kecskemétet, tágabb horizonton Besztercét, Brassót, Kolozsvárt. Pestről-Budáról nem is szólva. Bizonyára volna elképzelés mindegyikkel kapcsolatban. Ám ha a mi folyóparti városunk mineműségét próbálnánk meghatározni, főhetne a fejünk. A benne élőknek, akik bizonyos szempontból e város teremtményei, akiknek a hely apjuk és anyjuk egyszerre, nyilván mindig nehezebb megítélni az ilyesmit. Hiányzik hozzá a távlat. Külső nézőpont szükségeltetik, afféle mozdíthatatlan, amilyenre Arkhimédész áhítozott egykor. De ilyen nézőpont mifelénk nemigen kínálkozik. Hacsak a Leégett Kastélyt nem vesszük számításba.

A Leégett Kastély egy széljárta dombon áll, a várostól nem messze. Már amennyire áll, ugye. Nagyobbik része az enyészeté: omlással fenyegető falak, töredezett kőpárkányok, repkény-rejtette, üszkös gerendák labirintusa leginkább. Madarak rebbennek át az üres ablakkereteken. Egy-egy lépcsősor indul el céltalanul fölfelé, mintha egyenest az égbe vezetne. A következő emelet már a felhőké.

A hátsó fertályon, ahol a személyzetet kvártélyozták annak idején, mintha nem végzett volna akkora pusztítást a tűz. Hogy lakható, az túlzás, de bizonyára nem lakhatatlan: legalábbis erre következtetni abból, hogy itt húzza meg magát a bárónő. Hogy pontosan hol, azt mindmáig senki sem merte megkérdezni tőle. Tapintatlanság is volna. Az idegenvezető azonban nem osztozott ebben a tapintatoskodásban, részint mert csak nemrégiben telepedett le nálunk, részint mert szakmájából adódóan nem kenyerre a diszkréció. Nyitva felejtett lépcsőházakba belesni, elfeledett történetekbe bonyolódni annál inkább.

Kíváncsisága kimeríthetetlen, főleg a kik és mikorok tekintetében: a miértek mintha kevésbé foglalkoztatnák. De minden kérdezősködéssel és puhatolózással együtt is legfeljebb annyit sikerült kiderítenie, hogy a bárónő alighanem a kastély utolsó lakója,

hogy sok-sok éve magányosan él ott, és hátralévő éveit is minden bizonnal odafent szándékozik eltölteni. A leégett kastély körül minden szülői tilalom ellenére kószáló gyerekek sem bukkantak lakhelye nyomára; igaz, ők inkább a rejtelmes parkban játszanak, a jól mászható, mohos tölgyek, terebélyes hársak közt, s csak elvétve, bátorság-próbaképp merészkednek tovább, a romok közelébe. A felnőttek nem érnek rá kajtatni: úgy vannak vele, hogy ha az öreg hölgy ott fenn lakik, akkor önszántából lakik ott, és nyilván van is hol laknia: az ember, ha élni akar, minden körülmények közt talál magának egy vackot, ahol eléldogélhet. A postáját meg a bevásárlást havi egyszer az öreg kertész viszi föl a kastélyhoz, kétkerekű kordóján; fiatalon állítólag a parkot gondozta, jól ismeri hát a járást arrafelé. A bárónő pedig évente mindösszesen egyszer szokott letípegni a kastélyból, karnevál idején. Ilyenkor mindenki a csodájára jár: csodálattal adóznak elsősorban a ténynek, hogy még életben van, a merészebbek bókolnak is neki, milyen jól tartja magát, kedves bárónő, megtisztelő, hogy idén is elfáradt közénk. Ő angyali mosollyal, lesütött szemmel fogadja a bókákat; ódivatú öltözkéivel, csipkekesztyűivel, tüllös kalapkájával pedig cseppet sem rí ki a tömegből így, karnevál idején.

Ennél többet senki sem mondhatott az idegenvezetőnek, mivel ennél többet senki sem tudott. Az öreg kertész talán kifecsegetett volna egyéb részleteket, de néma volt az istenadta. Az íráshoz nem fűlött a foga, és amikor az idegenvezető mégis megpróbálta rávenni, egyszerűen analfabétának tettezte magát. Így a dolog annyiban is maradt.

megszállottan

A tűzvész után sokan azon a véleményen voltak, hogy a kastélynak le kellett égnie, elsősorban gonosz tükrei miatt. Ezek a megátalkodott tükrök ugyanis szeszélyesek voltak, és könnyűszerrel az örületbe kergethették azt, aki egy cseppet is bizonytalan volt a dolgok állandóságát illetően, beleértve önmagát is. A hírlapban megjelent tudósításokban megemlítik, hogy a tükröket egy velencei műhelyben készítették, az utolsók egyikében, ahol még műhelyben, s nem iparban dolgoztak. Úgy hírlík, sehol sem értettek úgy a tükrökhöz, mint Velencében, ami érthető is, hiszen az egész város voltaképp reflexió, a szó legtagabb értelmében, önmaga tükörképe. A katasztrófa után – mely joggal tartotta izgalomban városunk

lakóit hosszú hónapokig – a helyi levéltár egy munkatársa, aki már-már megszállottan kutatta a kastély történetét, hosszú cikksorozatot közölt, amelyben külön fejezetet szentelt a tükröknek. Ebben többek közt azt állította, hogy sikerült beazonosítania a gravírozott szignót, amely egy kivételével valamennyi tükör sarkát díszítette; kiderítette azt is, hogy a századfordulón jó néhány ilyen komisz tükör készült, és mind ugyanabban a muranói műhelyben: a fukar mester bizonyára senkivel nem osztotta meg mesterségének titkát. Ha egyáltalán tudatában volt ennek a titoknak. Mindenesetre a műhelyében készült tükrök eljutottak Európa legkülönbözőbb sarkaiba, egyebek közt Duinóba, Wewelsburgba, sőt egy-két darab Konstantinápolyba, Iszfahánba, valamint a tengerentúlra is. Kivételes mívésségük ellenére hamar elterjedt városunkban a szóbeszéd, hogy komisz jószágokról van szó, és egy idő után csak üggyel-bajjal lehetett komornát, dajkát, szobalányt találni, aki hajlandó volt huzamosabb ideig szolgálatot vállalni a kastélyban. A legtöbben ugyanis nehezményezték, hogy az itt is, ott is nagy múgonddal elhelyezett tükrök nem hajlandók a látszatot tükrözni, amivel az ember elégedett lehet, vagy ami ellen berzenkedhet. A velencei mester tükrei autonóm módon viselkedtek, vagyis kiszámíthatatlanul: hajlamosak voltak a valósághoz igazodni, következképp ignorálni azt, aki nem volt azonos a hellyel és idővel, amelyet kitöltött. Vagyis tükrözték a fényt, a kristályvázában kókadozó pünkösdirózsa-csokrot, az ablak előtt táncoló faleveleket és a díványon heverésző macskát, de nem vettek tudomást a teaidőben beállító kanonok úrról, a piperkőc zongoratanárról, a háztűznézőbe érkező komplett nemesi családról, továbbá a személyzet tagjainak egyikéről-másikáról. A dolgokat híven, a legapróbb részletekig élesen mutatták, az embereket legtöbbször ignorálták. A jelenség a döbbenet, a zavar, a hisztérikus nevetés és a páni félelem legkülönbözőbb, és mindig újszerű kombinációit eredményezte. A báró, aki a tükröket Velencéből, pontosabban abból a bizonyos muranói műhelyből meghozatta, állítólag arra használta azokat, hogy állandó önvizsgálatot tartson: ha egy pillanatra is kibillent belső egyensúlyából, az éber hangeltségéből, melyre fiatal kora óta törekedett, a tükrök nyomban visszajelezték. A kastélyban fölnőtt ifjabb generációk nem sokat törődtek velük, nyilván úgy gondolták, ilyen a tükrök rendeltetésszerű működése. A többiek általában gyűlölték mindet.

Érdekes, jegyezte meg cikksorozatának utolsó bekezdésben a levéltáros, hogy mostanra valamennyi hely, ahol tudomásunk volt ilyen tükrökről, megsemmisült: a tükör törékeny holmi, akárcsak az ember; a világháborúk, forradalmak, természeti katasztrófák legelső áldozatai rendszerint az üvegek és a lelkek. Elképzelhető, hogy a mi kastélyunk volt az legutolsó hely a világon, ahol ilyen remekművekkel lehetett találkozni. Mert természetesen a muranói műhely is az enyészeté.

szakmai számítás

Mire az idegenvezető megérkezett hozzánk, a város réges-rég napirendre tért a kastély pusztulása fölött: az ő számára azonban a történet újdonságként hatott. Mi tagadás, lehetett ebben jó adag szakmai számítás is, minthogy a városunkban elvértve megforduló átutazóktól remélte a megélhetést, és jól jött volna, ha ezek az átutazók hírül viszik az ő rendkívüli élményt kínáló helytörténeti sétáit. Amelyekhez, ugye, helyi történetek szükségeltetnek. Olyan történetek, amelyek kizárólag itt teremnek, sehol másutt. Amelyekért érdemes idáig utazni, akár a kitérőt is vállalva. Mondjuk ez utóbbiról talán soha senkit nem sikerült meggyőznie.

Az első fiaskó után mindenesetre fokozott érdeklődést mutatott a Leégett Kastély históriája iránt, a maga elátkozott tükreivel egyetemben. Ugyanis, mint mondotta, minden városban fellelhető néhány kitüntetett pont, hatásos történet, ám ezek javarészt hasonlóak, mintha ugyanazokat a fordulatokat produkálná az élet mindenütt, elég a neveket és dátumokat kicserélni. Szülőháza annak, aki megalapította, forradalmasította, felvirágoztatta; ebben az épületben találta fel, írta meg, állította ki; itt vallott szerelmet, sütötte el fegyverét és így tovább. Az idegenvezetőnek számos, e praxisban eltöltött évtized után több mint elege lehetett az ilyesfajta, arcokat egymásra kopírozó történetekből, a monoton ismétlődésből, és szimpatikus volt számára a tükrök hozzáállása, melyek egyszerűen eliminálták az ilyesmit. Őszülő halántékú, javakorabeli férfi lévén sokfelé megfordult, s ha ő mondja, hogy érzése szerint itt valami különleges rejlik, hát bizony hajlamosak vagyunk elhinni neki. Még a kezdet kezdetén nekiszegezték a kérdést, hogy ha alapvetően minden város egyforma, amikor lebontjuk őket a várost alkotó történetek vázáig, akkor miért éppen nálunk telepedett le, az átlagos városok e legátlagosabbikában, ahol csakugyan semmi jelentős nem történt, nem történik, de nem is várható, hogy történne. Azt felelte, éppen ezért. Szeretne kipróbálni valamit.

Kísérletének szenvedő alanyai városunk polgárai voltak, lévén a ráérő idegen ritka madár errefelé. Helytörténeti sétákat hirdetett, amire a kíváncsiak rögtön jelentkeztek is, elvégre kellemes, nem túl megerőltető nyárdélutáni foglalatosságnak ígérkezett. Rendszerint hatan-nyolcan verődtek össze, házaspárok, agglegények, egy-két unatkozó diáklány. Az idegenvezető pedig egy óra leforgása alatt körbevitte őket városunk százszor, ezerszer látott pontjain, eladdig sohasem hallott történeteket fűzve egy-egy kovácsolt kapuhoz, boltos átjáróhoz, épületrészlethez. Utóbb a séták valamennyi résztvevője többé-kevésbé egyöntetűen számolt be a történetekről – amelyeket éppúgy nevezhetünk élménynek, mint traumának. Kalauzok, mint mondták, addig-addig beszélt, kétségkívül magával ragadóan, amíg észrevétlen átbeszélte őket egy másik városba, amely a mienk volt, de mégsem egészen a miénk. Azt tapasztalták, hogy a túra végére idegenül mozognak a gyermekkoruktól unalomig ismert helyszíneken, és beletelt néhány órába – súlyosabb esetben egy teljes napba –, míg ismét tájékozódni tudtak. Amikor pedig bekövetkezett az elkerülhetetlen, és a kíváncsivá tett polgármester napokig bolyongott saját városában, mindenkitől útbaigazítást kérincsélve, akár egy féleszű, az idegenvezetést rövid úton és

rendeletileg betiltották. Legalábbis a város lakói számára. Ezért is vált a hoppon maradt idegenvezető számára létfontosságúvá, hogy átutazókat marasztaljon itt, esetleg turistákat is idecsábítson. És ennek lehetőségét sejdítette meg a Leégett Kastélyban.

kócos fűszerűségek

Ahol véget érnek a szántók, egy mandulafákkal szegélyezett kocsút kunkorodik fel a dombra. A domboldalt hangafű borítja, gyermekláncfű, meg angolperje. Elszórtan egy-egy csipkebokor is virít rajta. A dombtetőhöz érve terméskőfal nő ki a földből, nem különösebben magas, a hársak koronája játszi könnyedséggel hajlik át fölötte. A kocsút két, téglából rakott, düledező oszlop között áthaladva tűnik el a fák alatt: az oszlopok egykor bizonyára díszes kaput tartottak, ma már rozsdás zsanérok jelzik csak a helyét. A kőfalon túl kezdődik az annak idején bizonyára kifogástalanul ápolt park, amely gondoskodás híján hamar élte a maga életét. Zuzmó ezüstözi a fák törzsét, az ágak összekuszálódtak a magasban, avarréteg nyeli el az óvatos léptek zaját. Zöld fény és mélyebben zöld homály foltozza az egykori gyepet, melyet kócos fűszerűségek tarkítanak. Ahol a fák megritkulnak és megsűrűsödik a bokrok szövevénye, arrafelé kell keresni a kastély maradványait, elvadult füge- meg rózsabokrok között. Bizonyára az idegenvezető is így tett, amikor elhatározta, hogy ha törik, ha szakad, a bárónő nyomára bukkan odafenn.

Bár az *Encyclopaedia* szócikke erre nem tér ki, miért is ne tehetnénk fel, hogy amennyiben a városok közül egyesek csakugyan feminin, míg mások maszkulin vonásokkal rendelkeznek, elképzelhető, hogy hébe-hóba egymásba is szeressenek? Vagy miért ne féltékenykedhetnének egymásra, mint tette egykor Amalfi és Génua? Velencének számos udvarlója akadt Adria-szerte, ezek olyanok voltak, mint a mesebeli szegénylegények: a maguk bárdolatlan módján, szerény lehetőségeikhez mérten igyekeztek kedvében járni a kacér delnőnek, tenni neki a szépet csip-csup holmikkal, felcicomázva magukra vonni a figyelmét; és Velence, mint egy haszonleső dizőz, rendre kihasználta őket. De létezhet tiszta szerelem is: olyasféle, ami Weimart

fűzte Athénhoz. A városok népe ez esetben csak szolgája, alázatos teljesítője egy náluknál komolyabb akaratnak, egy életnek, amelyet a város él tőlük többé-kevésbé függetlenül és hatalmasan.

Ezt magyarázta a bárónő szégyenlősen, megválogatva szavait, miközben kopott porceláncsészékbe illatos angol teát töltött a váratlan vendégnek. Bocsássá meg a szócséplést, kérte, az utóbbi időben igazán elszokott a társalgástól. Mennyi lehetett az az utóbbi idő, morfondírozott az idegenvezető, harminc év, negyven? A bárónő valójában nem tűnt sokkal többnek hatvanesztendősnél, ő maga is ötvenes éveit taposta, mégis. A bárónőben volt valami, ami végtelenül idősnek hatott, csaknem kortalannak; talán a tekintete, talán lényének egésze itatódott át idővel: mindkettő törékeny volt és fátyolos, akár a porcelánjai. Úgy mozgott, mint aki habozik hozzáérni a dolgokhoz, nehogy megzavarja nyugalmaikat. Azért épp ezzel az eszmefuttatással hozakodik elő, szabadkozott, mert az *Encyclopaedia Theoriae Urbanae*, annak is 1897-es bécsi kiadása az egyetlen kötet, ami megmaradt a kastély könyvtárából, az is csak azért, mert a báró a dolgozószobájában tartotta. A könyvek könnyen égnék, egy-

két szóra sem érdemes lektúrt leszámítva minden más odaveszett. Egyebek közt a város levéltára is. A levéltár? – hökkent meg az idegenvezető. A történeti levéltár, pontosított a bárónő. Úgy alakult, hogy itt tárolták. Talán mert biztonságosnak gondolták a helyet. Alighanem azért, mert a kastély öregebb, mint a város. Jelen időben beszél róla – szúrta közbe az idegenvezető. – Mármint a kastélyról.

Mivel jelen időben lakom benne, jegyezte meg kedvesen a bárónő.

Ennyire régi építmény volt ez? – érdeklődött tovább az idegenvezető, és gondolatban jegyzeteket készített. – Úgy értem, a város sem épp ma épült...

áldozati kő

Valami mindig állt ezen a dombon, emberemlékezet óta, bólintott a bárónő. Kastély. Kúria. Római őrposzt. Földvár. Pogány oltárkő. És ki tudja még. Egy szintén odaveszett múlt századi tanulmány szerzője végigköveti, hogy az áldozati kő helyére miként települt az őrposzt, abból hogy lett idővel középkori udvarház, abból pedig kastély. Az erősség mellé emberek húzódtak, a folyó és a domb közötti lapályon rendezkedve be. Így hívta életre a várost a kastély. A város általa született. Ezért gondolhatták jó ötletnek a levéltárat itt tárolni.

– Mégsem volt eléggé biztonságban.

– A kastély volt a lehető legbiztonságosabb hely. Egészen addig, míg nagyapám meg nem hozatta a muranói tükröket.

Amikor az idegenvezető lent a városban elmesélte, hogy nemcsak a bárónő szálláshelyének bukkant nyomára, de ötórai teára is a vendége volt, az emberek alig akartak hinni a fülüknek. Egészen pontosan: az idegenvezetőnek nem akartak hinni. Maga bármit el tud mesélni, legyintettek, ezt volt alkalmunk tapasztalni. Ám ő erősködött. Különben honnan is tudhatna az eltűnt levéltárról? A római helyőrségről? Jó-jó, bólintottak az emberek. De az előzőekre tekintettel mégis inkább amiatt hittek neki, amit az idegenvezető nem tudott elmondani. Nevezetesen, hogy a kastélyban pontosan hol is található a bárónő lakrésze. A tűzvész összekuszálta az alaprajzot,

pironkodott az idegenvezető. Nem igazán volt fogalmam arról, a romok közt pontosan merre járok. A parkra néző egykori teraszból kiindulva, a felhőkhöz vezető lépcsősoron túl, egy végtelennek tetsző folyosó kevés megmaradt ajtajának valamelyike mögött. Zörgetni kell, és próba-szerencse. Az emberek megmosolyogták: remek, úgy látszik, neki is sikerült átmesélnie valahová saját magát. De mivelhogy ismertük a bárónőt, a személyleírás pedig tökéletesen illett rá, azért hittünk neki.

A rákövetkező hetekben azonban az idegenvezető kezdeti lelkesültsége lassan mélabúnak adta át a helyét. A bárónő elragadó jelenség, vendégszerető, szórakoztató is a maga módján, mondta, de az idő túlnyomó részében szeretett enciklopédiájából idéz, illetve minden gondolatmenete oda kanyarodik; nyilván mert ez a könyv az utolsó szál, ami a régi napokhoz fűzi. Érthető. Türelmes kérdezősködéssel egy s más meg lehet tudni a család történetéről, a hajdani mindennapokról, de a velencei tükrökről alig hajlandó beszélni, a tűzvészről meg végképp nem. Ha pedig arra terelődik a szó, hogy érdemes volna a kastélyt másoknak, a nagyközönségnek is megmutatni, elmosolyodik, hátradől az öblös foteljében, csak néz azzal az ártatlankék szemével, és nem szól semmit. Úgy tűnik, gondolatai valahogy mindig a város körül forognak, és gyanítja, hogy a bárónőnek lehet valahol egy messzelátója is, amellyel

kedvtelve fürkészi a várost, távolról véve részt az életében, akár egy jótündér. Az idegenvezető sóhajtott. Pedig egy-egy elejtett utalásból gyanítja, hogy legalább egy tükörnek meg kellett maradnia valahol, talán a belső helyiségben, a kétszárnyú ajtó mögött, ahová a bárónő sohasem invitálja őt.

– Hát kezdjen udvarolni neki! – javasolta a hallgatóságból egy jókedvű úr. A társaságon derűtség lett úrrá, az idegenvezető azonban láthatóan fontolóra vette a felvetést.

tükröződés

Mi sem természetesebb, mint hogy az *Encyclopaedia* szerkesztői önálló szócikket szenteltek Velencének, ennek a lehetetlen városnak. Amely sok szempontból mégis paradigmaticus. És érdekes módon ebben külön kitérnek – egy bekezdés erejéig – Velence látványára, amelynek meghatározó összetevője a tükröződés. Egyrészt a fény játéka a vízen, amely adott esetben alulról világítja meg a homlokzatokat, játékosan csillámló, pillanatnyi rajzolatokat varázsolva a falakra, váratlan árnyalatok függönyét terítve az ablakokra. Másrészt a tenger tükörszerűségét is megemlítik, és hogy a város látszólag önmaga tükörképére épült, tehát az elképzelhető legtörékenyebbre. Talán, fűzte hozzá a bárónő elmélázva, miközben az ajándékba kapott tömött, csinos, ám nem túl hivalkodó rózsacsokrot nézegette mélázva, talán azért is gyakorol olyan vonzerőt az emberre Velence, mert ilyen értelemben magunkra emlékeztet.

– Hogy milyen értelemben? – hökkent meg az idegenvezető, a porózus linzerkarikát majszolva, amit a néma kertész, úgy látszik, külön ez alkalomra hozott a városból.

– Hát abban az értelemben, hogy mi is éppen így vagyunk. A saját képmásunkra alapozzuk magunkat. Arra, aminek mások látnak bennünket. Vagyis a legtörékenyebbre. Járt már Velencében? – siklott át a nefelejcsszempár a virágokról a virágokkal érkezőre.

– Jártam – nyelt egyet amaz.

– Én is, de nagyon-nagyon régen. Nem sokra emlékszem. Amire mindenki. A galambfelhőre a Szent Márk tér felett. A mórok órájának csillagos számlapjára. És hogy messziről nézve hogyan kuszálódik össze a város tükörképe egyetlen pillanat alatt, ha a legcsekélyebb szellő támad. Hogyan törik össze a tenger tiszta tükre. A kép, amit a legbizonyosabbnak hiszünk.

Az idegenvezetőre rájött a köhögés, biztosan a morzsák miatt.

Hanem azért folytatta az ostromot. Nem tolaodóan, a maga módján figyelmesen is, de azért kellőképp célirányosan. Nagyon régen nem udvarolt már senkinek, életformája nemigen tette lehetővé a tartós kapcsolatot, a fészekrakásról nem is szólva, viszonyai a szó legkonkrétabb értelmében is futó kalandok voltak, hatékony együttlétek, ahogyan ő fogalmazott, ami pedig nemigen enged teret a széptevésnek. Újra kellett tanulnia az udvarlás csínjait, és mi tagadás, meglepve konstataálta, hogy a körülményektől függetlenül még öröme is telik benne. Akik meg érintkeztek vele, azt tapasztalták meghökkenve, hogy egyre inkább saját udvarlásának hatása alá kerül – hogy ezzel a bárónő hogy s mint volt, nem lehetett tudni, de a gyérülő hajú bonviván mind jobban ragaszkodik annak a történetnek a valódiságához, amelyet ő talált ki

saját érzelmeiről. Ismerősei feszengtek, nem tudván, hová tegyék a dolgot. Hanem az idő telt, az idegenvezető látogatásai a kastélyban pedig állandósultak. Most már ő nem akarta elárulni, a Leégett Kastély melyik zugában is található bárónőjének kuckója. A birtokos eset használata visszatetszést keltett. Mindaddig ugyanis, kimondva-kimondatlanul, városunk polgárai a „mi” bárónőnként könyvelték el a kastély utolsó lakóját, még akkor is, ha mindössze egyszer egy évben látták.

Nem csoda, ha az idegenvezető e második számú fiaskóját alig leplezett meglepéssel vették tudomásul. Nem, nem arról van szó, hogy a bárónő végül átlátott a szitán és kipenderítette a pernahajdert. Ez nem is következett volna az ő tapintatos természetéből. Mint ahogy az is nehezen képzelhető el, hogy belehabarodik. Ennél feltétlenül intelligensebb volt. Inkább úgy eshetett a dolog, hogy a bárónő, aki az enciklopédia útmutatásaival tájékozódott a világban – mely az ő végtelen, de behatárolt világa lett –, kettejük találkozásait is ennek alapján olvasta: újdonsült gavallérja bókjait egy másik, távoli város – sőt, akár számos másik város – eljöveteleként, és a mi városunknak szóló udvarlasként értve. Mely ezek szerint – fedezte fel örömmel – okvetlen nőnemű. Eddig ezt sehogy sem tudta eldönteni. Így az idegenvezetőt meséltette, egyre meséltette a messzi helyekről, amelyeket sejtése szerint az képviselt. Szemezgetett, válogatott az udvarlók között, ahogy egykor kellett volna tennie. Mintha most, váratlan fordulattal folytatódna a történet, amelyet egykor félbeszakított a tűzvész. Mintha folytatódhatott volna. Nem tudjuk, csak reméljük, hogy ezek a bárónő életének maradéktalanul boldog pillanatai voltak.

nem vitte rá a lélek

Így telt el a nyárutó, lassacskán kihültek a hajnalok, meg-megindultak az apró szemű őszi esők, a kastélyhoz feljutni szeles vagy nyirkos időben egyre kellemetlenebb volt. Az idegenvezető kezdett

kifogyni a történetekből, de ezt magának is csak hébe-hóba ismerte be, mert nem vitte rá a lélek, hogy elszontyolítsa a bárónőt. Ugyanakkor az elégedetlenség is nőttön-nőtt benne, mert nem érezte, hogy egy jottányit is közelebb jutna voltaképpen céljához, amelyre mindig és újra emlékeztette magát. A dombon tett látogatásai végül is annyira beleilleszkedtek városunk életritmusába, hogy feltűnést

keltett, amikor a szokásos délutánon az idegenvezető ahelyett, hogy lépteit a domb felé irányozta volna, ott támasztotta a söntést a Bakterítőben. Még hozzá szóltanul. Azután a következő kedden is. És attól fogva mindig.

A megrökönyödés oly mértékű volt, hogy csak ősz derekán merték nekiszegezni az obligát kérdést: mi van? Még egy további hónapba telt, míg válaszolt. Amit elmondott, szájról szájra járt a városban, míg az utolsó fülekig is eljutott. Nem biztos, hogy változatlan formában. Ám ezúttal mindenki hitt a fülének.

Persze akadnak, akik nem is rejtik véka alá, hogy szerintük az idegenvezető megint csak valami mássá meséli át a történeteket: ők azonban megfeledeznek arról az apróságról, hogy az illető kivételesen csak egyvalakinek beszélte el, mi történt odafenn, a Leégett Kastély Le-Nem-Égett szobájában; szavait azután tovább- és továbbadták, vagyis ezúttal mi volnánk azok, akik átmesélnék valakit valahová. Így az sem igazán tudható, hogy az itt következők az elbeszélést alakváltozásainak mely stádiumában rögzítik.

Mindenesetre úgy hírlik, hogy az idegenvezető ama utolsónak bizonyuló, avarszagú délutánon felkaptatott a dombra, mint rendesen, kezében egy doboz sajtos ropogtatnivalóval, mert úgy vette észre, ez a bárónő kedvence. Léptei ruganyosak voltak: elhatározta magát. Arról nem szól a fáma, mennyire cizelláltan vagy célratörően, de annak a délutánnak egy pillanatában vallomással hozakodott elő. És beigazolódott a sejtés, hogy ez lesz a momentum, amely közelebb juttathatja őt a legendás tükrökhöz. Megérzése helyes volt. A belső szobában volt még egy tükör. Az utolsó megmaradt muranói tükör az egykori gyűjteményből. Erre úgy derült fény, hogy a bárónő komoly arccal végigvárta a férfi mondandóját, aki nem volt biztos abban, nem könnyek úsztak-e a bárónő szemében. A következő emelet, gondolta. Lépcsők, amelyek a felhőkig visznek. De nemigen maradt ideje ezen morfondírozni, mert a bárónő egyetlen szó nélkül, a meghökkent férfit kézen fogva, bevezette őt a duplaszárnyú ajtón túlra.

Mindjárt a küszöbön átlépve az egyik sarokban szemébe is ötlött az ablaknak fordított nagyalakú tükör, amely épp az őszi eget tükrözte, meg a festőien hámló, félig kihajtott spalettát. A bárónő maga után húzta a férfit, egyenesen arrafelé. Így ő került először a tükör látóterébe: a férfi láthatta, amint a tükör lapján megjelenik a hányavetinek tűnő, valójában gyakorlott mozdulattal ravasz kontyba fogott haj, melynek minden egyes szálába finom ezüsthálót szőtt a beeső napsugár. A feljegyzések helytállónak bizonyultak. A tükör mestermunka volt, a valóságosnál is hívebben adta vissza a bárónő vonásait. Ennek láttán töredék-másodpercnyi rettegés villámlott át az idegenvezető idegrendszerén. Aztán ott álltak, kéz a kézben, a tükör előtt. Képmását megpillantva észlelte csak, milyen komikusan ijedt arcot vág. Rendezte vonásait. A bárónő ezzel mit sem törődött: mosolygott.

Az idegenvezető fejében persze tüstént megfordult a józanító gondolat: hátha ez itt nem is egy muranói tükör. Hanem az az egy, amely nem ugyanabból a műhelyből érkezett. Ügyes, mégis hitvány másolat. Közöséges tükör.

A gondolatnak ezúttal sem volt ideje végiggondolnia magát. A bárónő ugyanis, talán, hogy a spalettát kijebbe hajtsa, és így több őszi napfénynek engedjen utat, ellépett az ablak felé, és elengedte a férfi kezét. Akinek alakja abban a minutumban semmivé

oszolt a foncsorozott égbolton. Mintha ott sem lett volna.

egy kézfogás

Nehéz ezzel mit kezdeni. A tudattal, hogy csak valaki más révén, csak valaki mással relációban nyerjük el valóságunkat. Ez talán rémisztőbb, mint egyszerűen eltűnni a keretből, és átadni helyünket az égnek. Végül is a tükör nem tett mást, mint megszűrte a valóságot, mint egyébként minden tekintet: megrostálta, és kiejtette az esetleget. De azzal szembesülni, hogy igazságunk egy kézfogáson múlik – az tényleg nehezen feldolgozható. Ki hibáztathatná az idegenvezetőt, hogy hanyatt-homlok, felöltő nélkül rohant le a dombról, és csak a főtérre érve tért magához többé-kevésbé? Inkább kevésbé.

Még felöltőjéért sem ment vissza. Szégyellte minden illemszabályt felrúgó, viharos távozását, vagy csak zsenátnak érezte, hogy elkérje az ott felejtett ruhadarabot, miközben inkább magyarázattal kellene szolgálnia – ki tudja. Természetével ellentétben most szűkszavúnak mutatkozott. Írjon levelet, javasolták egyesek. Legyen vér a pucájában, és menjen vissza, így mások. Küldjön legalább életjelet, a bárónő bizonyára aggódik – így a harmadikok. Csakhogy, vetette ellen az idegenvezető, mindehhez léteznie kellene. Erre egyesek, mások és harmadikok egyaránt a halántékukat kocogtatták. Noha nyilvánvaló volt, hogy az idegenvezető nem hibbant meg, csupán nehezen körvonalazható tapasztalatra tett szert. Önmagáról vagy önmaga hiányáról, az most mindegy. Javára legyen mondva, hogy megkísérelt megbarátkozni vele. Pedig csak vissza kellene mennie a dombra – súgtak össze háta mögött a postán dolgozó kisasszonyok, amikor megjelent a postahivatalban, átvenni a nevére szóló csomagot, mely az *Encyclopaedia Theoriae Urbanae* vaskos kötetét rejtette: igaz, az 1914-es utolsó kiadást. Otthon meglepve konstataulta, hogy a városok nemeire vonatkozó címszó sehol sem szerepel benne: a szerkesztők alighanem kicenzúrázták, vélte, mint afféle idejétmúlt, habókos felvetést.

Akkor érdeklődése a tükrök felé fordult. Városunk, mi tagadás, nem egy Leuven vagy Heidelberg, szakkönyvtárral éppen nem dicsekedhet, de időnként meglepő dolgokra bukkanni a Bibliotheca feliratot büszkén viselő épület polcain. A könyvtáros, amikor átadta a még soha senki által ki nem kölcsönzött kötetet – *Die reale und imaginäre Geschichte des Spiegels*, Leipzig, 1939 –, azzal az indiszkrét megjegyzéssel tette, hogy minden efféle olvasmány csak időhúzás. Az idegenvezető rá se hederített. A könyvet végigolvasta, és csomó fölösleges ismeretre tett szert átmenetileg, amelyektől nem enyhülést remélt, hanem pontosan azt, amit a könyvtáros felrótt neki: haladékot. Megtudta például, hányféle tükröt készített és alkalmazott az emberiség a történelem során, és milyen változatos célokra. S ami fontosabb: hogy emellett hányfélét képzeltek el, és ezekhez milyen képzelt célokat rendeltek. Arkhimédész gigászi harci tükrei mellett ott szerepeltek a mágusok távolba, továbbá múltba vagy jövőbe látó tükrei. Dioklész égő tükrei, amelyekről csak arab fordításból szerezhettünk tudomást. Volt benne szó mérgező tükrökről, amelyek nem egyszerűen az elérhetetlent és lehetetlent mutatták meg, hanem annál rosszabbat: az elérhetetlen lehetségest. Akik beléjük pillantottak, önmagukat olyannak látták, ami épp hajszálnyival volt túl a

megvalósíthatón, s amitől – úgy érezték – mindössze egy lépés választja el őket. Csakhogy nem tudták, merre is kellene indulniuk, és ez örökre derékba törte életüket. Oresme-i Miklós magyarázata, mely szerint az első és legfontosabb tükör maga a lélek, érthetetlenül felzaklatta: el sem olvasta az erről szóló fejezetet. Átlapozott a flamand tükrökhöz, és talált egy hosszú fejezetet a velencei tükörkészítésről. De a muranói műhelyről a szerző, ha tudott is, mélyen hallgatott.

Valahogy így áll a dolog mostanában. Beköszöntött a tél, az idegenvezetőt csak nagyritkán látni az utcán. Nem tudni, mostanság miből él. Félretett pénzéből, alighanem. Vannak, akik szerint az elköltözést fontolgatja. Mások szerint ez ostobaság, csak meg kell nézni, milyen tekintettel pillant időnként a Leégett Kastély dombja felé. Nem olyanal, mint akinek a felöltője hiányzik. Inkább úgy, mint aki titokban reméli, a bárónőnek csakugyan van egy messzelátója odafenn, és a tekintetük ilyenkor – talán – találkozik.

Mi többiek pedig epedve várjuk az újesztendőt, azon túl pedig a karneváli időszak kezdetét.

kép | vecteezy.com

Horváth Ildikó

VIHAR

2024-08-06 | **VERS**

Nyár volt, augusztus vége,
ma se tudom, hová utaztál,
megkértél, dobjalak ki az állomáson,
a visszaúton már sötétlett az ég,
hirtelen ért a vihar a hetedikre,
vaskos szellőketek cidriztek a légben
felfelé folyt a Maros az ablakunk alatt,

dörgött felette a mennybolt
istentelenül,
kapkodva csuktam be az ablakokat
a víz csak gyúlt, gyúlt a párkányon,
szivárgott be az ablakok alatt,
kinőtt ruháidat cibáltam ki egy zsákból,
kínomban még a függönyt is lerántottam,
és itattam, itattam,
a párkányon könyvek, jegyzetek,
fotók, cigarettacsikkek, cserepes virágok,
csurgott le a földre,
hosszabbítók, ruhák, dobok és dobozok alá,
szobád közepén
sebtiben összecsomagolt cuccaid,
szobáról szobára vágtaztam,
még több rongy kell, még több,
mindent átítatott,
de végre hat a Ketorol,
már nem sajog annyira a fogam,
csitul a zápor is,
tisztul az ég,
ülök az ágyadon,
vihar utáni csöndben,
lekacsintasz a ballagásra kapott fotókollázsról,
itt lóg a gitárod,
szemmagasságban
szárad a párkányon a sok kütyü,
én is így hagytam ott a szobámat anno,
azt hittem, néhány hét
s úgyis visszatérek,
a fogam már nem hasogat,

alattam zajlik a Maros,
most már lefele folyik,
messzi vizekre sodor.

kép | vecteezy.com

Taizs Gergő

NEM AZ A SZÖVEG

2024-08-23 | **VERS**

itt van előttem a szöveg, ami arról szól
– de már az első sorban hazudnom kell,
nincs előttem semmilyen szöveg,
legalábbis nem volt, amikor azt írtam, van,
és ami azóta lett, nem az a szöveg,

amire akkor gondoltam, hogy már van,
így nem lehet verset írni, ugyebár,
felhők visszhangozzák a tagadást,
az élet körforgácsolja a hibátlant,
ez minden, ez a legkevesebb,
amit felhozhatok mentségemre,
kezdem tehát előlről:

itt lesz előttem a szöveg, ami arról szól
majd, hogy a víz tükörhomályát fürkészem,
a nagy számok örvénye alapján ideje
rád találnom, hisz a tó tágas, elférünk
benne valahányan, és a valakik között
ott leszel, vagy már ott is vagy talán,
és ott voltál mindig, nem kellett az egész
világot átúszni, hogy találkozzunk,
mert eleve veled indultam el, nagy levegő,
szólalj meg, szólaljak meg, miféle csendek
ezek, hogy mint a vízesést, csak bámuljuk
a padlóra ömlő hallgatást

kép | vecteezy.com

Kapitány Máté

A FÉRFI, AKI LABDÁT AKART A HOLDRA RÚGNI

2024-08-27 | NOVELLA

Ugronczy Péter kései, a főispán egyedüli gyermekeként jött világra, így aztán – az ilyen esetekben cseppet sem szokatlan mértékű – aggodalom és remény övezte születését. Péter futball iránti érdeklődése viszonylag hamar, már három esztendősen megmutatkozott: az édesapjától kapott labdával csillogóan érzékkel, rendre eltalálta a takarítónő bokáját, aki félszeg mosollyal tűrte a kapufa szerepét. Péternek a takarítónő bokája iránt tanúsított lelkesedését némiképpen persze az a tény is magyarázhatta, hogy sokáig őt hitte édesanyjának. Hogy ezen ártatlan tévedést

szülőanyjának gyakori, wellness szállodákba történt elvonulásai, vagy inkább a főispánnak a takarítónő felé tett férfiúi gesztusai eredményezték, a család nem kívánta értelmezni. A lényeg úgysem a kisfiú szolid zavarodottságában, mintsem pirkadó labdarúgói tehetségének fokozatos kibomlásában rejlett, melynek, talán magasságának növekedésével egyenes arányban bekövetkező, a női testtájak vertikális irányú, labda általi feltérképezésének újabb mérföldkövét is jelentő állomása volt, hogy az óvónő lágy hasfalát biztató eltökéltséggel találta újra és újra telibe. A mai kisfiúk, rebegte az óvónő a szülői elbeszélgetésen, már csak ilyenek, Péter viselkedése semmiképpen sem rendhagyó, és véletlenül sem szabad szárnyaló önbizalmát és kreativitását elavult pedagógiai beavatkozásokkal megtörni, de annyit esetleg megtehetnének a szülők, már ha nincs ellenükre, hogy puhább labdát adnak Péterkének. A főispán elnéző mosollyal hallgatta az óvónő szavait, de apai felelősségére hivatkozva udvariasan visszautasította a felvetést, jelezve, hogy Péter rüsztyjének megerősítése nemzeti érdek, márpedig az puha labdával, talán ezt az óvónő is belátja, nem lehetséges.

a labdarúgás tudományterülete

Az évek mondhatni gurultak, a kisfiú fejlődése káprázatos volt, és bár a számára kijelölt logopédus kifejtette, hogy Péternek hatévesen már nem ártana összefüggő mondatokban

beszélni, a kisfiút igazán értő környezet figyelmen kívül hagyta az efféle ügybuzgó észrevételeket, sőt, a gyermek zsenialitásának újabb jelét vélték felfedezni abban, hogy beszéde – ha nem számítjuk a hozzátoldott morgásokat, artikulálatlan üvöltéseket és arcpirító trágárságokat – szinte kizárólag a labdarúgás tudományterületének szókészletéből gazdálkodott. Mint valami háborús kódrendszer, ámuldozott a főispán rákvörös fejjel ordító fiát hallgatva, egészen lenyűgöző!

A sorsfordító gondolat, mely hosszú távon is célirányba helyezte Péterkét, általános iskola második osztályában fogalmazódott meg a fiúcska fejében. Az osztályfőnök éppen arról beszélgetett diákjaival, ki mit tervez a nyári szünetben, és miután a többi gyermek befejezte a várható nyaralások, olvasmányélmények, táborok és egyéb, az egyediséget teljességgel nélkülöző programok taglalását, az addigra az unalomtól

már egészen elcsigázott Péterke felpattant, tett néhány kört a teremben, majd az osztályközösség előtt megállva, a tanítónőt finoman félretaszítva, diadalmasan felkurjantott: labda, felcsűr, Hold! A bejelentést tanácstalan csend fogadta, egyedül a tanítónőt öntötte el valamiféle ritkán érzett szakmai büszkeség. Péter ismeri a Hold fogalmát!

A korszakos terv azért természetesen odahaza talált igazi és méltó visszhangra. A főispán szeme hálatelt könnyektől ragyogott, és e felszabadító percben ismerte csak be önmagának, hogy – bármily szégyenletes is ez – az idáig vezető úton bizony voltak pillanatok, amikor kétely fogant meg szívében gyermeke kiválasztotti minőségét illetően. Ám mindez a kétely most szertefoszlott. Legszívesebben feleségét is magához szorította volna, talán, hogy a mázsás aggályok letételével a lelkébe költözött könnyű mámor, mint egy földtől elszakadt léghajót, nehezek híján nehogy a világegyetem sűrű sötétjébe repítse. Felesége azonban most sem volt otthon, és noha a főispán tökéletesen tisztában volt azzal, hogy neje ezeket az értékes, a fiuk élete szempontjából kétségkívül meghatározó momentumokat salsa tanárával tölti épp, igyekezett meggyőzni magát, hogy azért táncolni is megtanul. A férfi magához intette tehát a takarítónőt, aki némileg kellenül, de az évek rutinja által megedzve ült le

mellé a kanapéra, egyre kevesebbszer pillantva a vödörre és a felmosóra, melyeket már jó ideje egyébként is csak alibi gyanánt tartott keze ügyében. A főispán ezúttal nem a női test illatára vagy forróságára vágyott, még csak nem is a kínzó magányt kívánta megtörni a makacsul kiharcolt melegséggel, nem, szándéka ezúttal valóban az volt, hogy fia ne csak vele oszthassa meg remekbe szabott tervét.

fáradt nihillel

Labda, felbikáz, magasabbra, magasabbra, bőr nem esik vissza, fel-fel, Hold, góóóóóóó!!!!, hadarta lázas izgalommal az ifjabbik Ugronczy, hol édesapjára, hol a mostanság már nem bokán, hanem apa és fia együttes elfogadását, valamint a fejlődés megállíthatatlanságát is kifejezve, legtöbbször mellen rúgott takarítónőre pillantva. A meggyötört arcú nő felvont szemöldökkel, nem is annyira csodálkozva, hanem fáradt nihillel szemlélte a szépen parkettázott nappalit eszeveszett tempóval körbeszaladgáló csemetét, de látva a főispán meghatottságát, erőt vett magán, és biztató, mi több, jóváhagyó mozdulattal megsimogatta a férfi combját.

A következő időszak a gyakorlás jegyében telt. Péterke mind ez idáig dekázási készségeit csiszolgatta, ám, tekintve, hogy az új cél új képességek fejlesztését igényelte, a mozgáskoordináció javítása helyett a rúgás erejének fokozása lett a kijelölt csapásirány. Gyerünk, kisfiam, nógatta Péterkét a főispán, újra és újra visszagurítva neki az egy-két méter magasságig felküldött focit, lesz ez jobb is! Péterke pedig nem adta fel. Hiába törte be a konyha ablakát, hiába trafálta el párszor a görög tragédiákat idéző sorsszerűséggel nemzőatyja tökeit, hiába húzta meg combját, csak bikázta tovább a bőrt, hogy a labda a nyári szünet végére aztán elérje az öt méteres röpmagasságot.

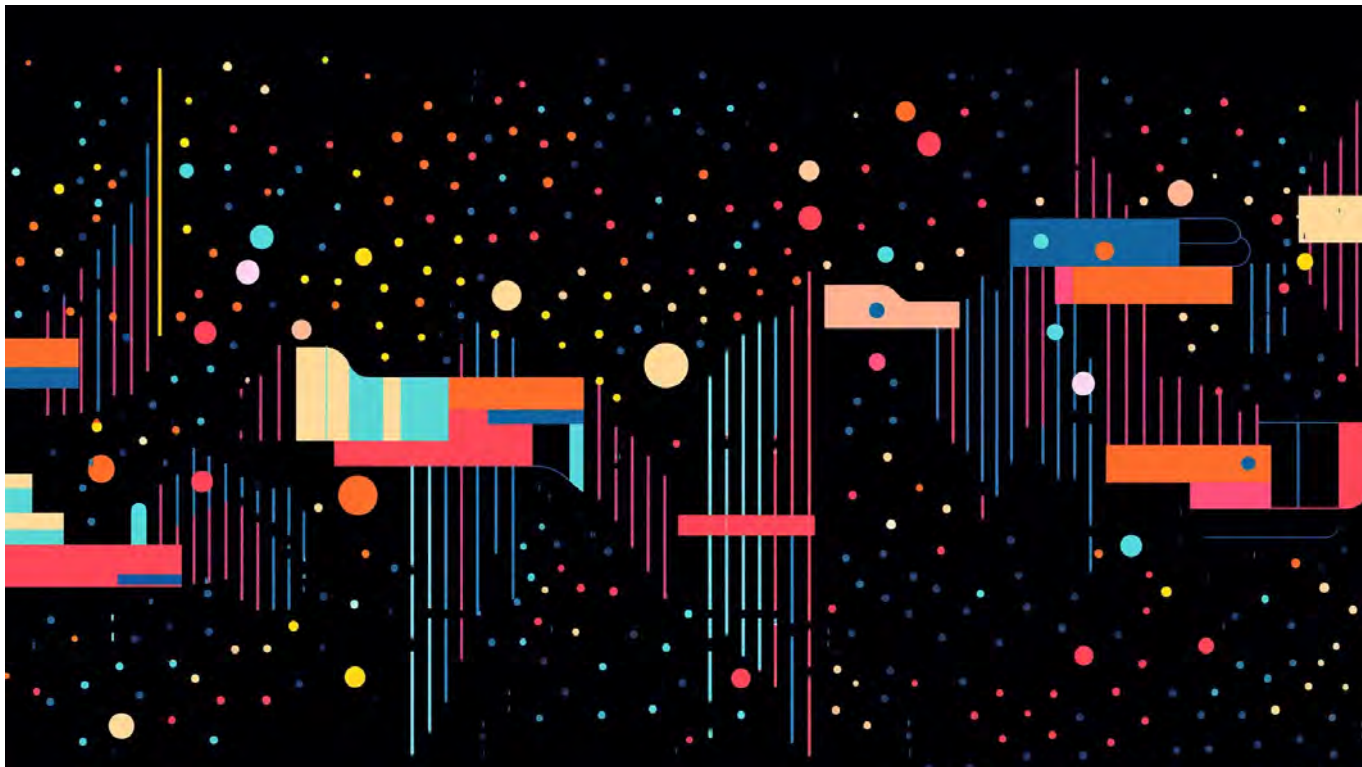
Harmadikban új tanítónő vette át az osztályt. Úgy tűnt, ez határozottabban ragaszkodik bizonyos pedagógiai és nevelési elvekhez, mint elődei. Nem volt rest például megállapítani, hogy Péterre ráférne a felzárkóztatás, még egzaktabbul fogalmazva, a gyerek hamarosan betölti tizedik életévét és nem tud olvasni. A főispán fogadóórát kért. Miután lelkiismeretesen végighallgatta a tanítónő szempontjait, türelmesen elmagyarázta neki, hogy Péter olyan teljesítmény elérésére készül, mely messze túlmutat a betűk világán, végtére is, ha beírja nevét a történelembe azzal, hogy a Holdra rúgja a labdát, valószínűleg egyik életrajzírója sem rója majd fel neki, hogy harmadikban még nehezen boldogult az olvasással. A tanítónő egy percig döbbenten pislogott, majd a tőle telhető legnyugodtabb hangon jelezte a főispán úrnak, hogy a Hold meghódításának ezen tervét a fizika törvényei gyaníthatóan a maguk könyörtelenségével kaszálják majd el, illetve bármily megkapó is a gyermeki elme kötetlensége, időnként azért nem árt mellérendelni a felnőttek realitáskontrollját is, ellenkező esetben fájdalmas csalódások születhetnek. A főispán másnap elintézett néhány telefonhívást, az osztály pedig hamarosan új tanítónőt kapott.

elborzasztó súlyú elvárás

Az új tanítónő, elődje bukásából tanulva, visszafogottabb stratégiát választott. A tényt azonban, hogy nem szembesítette sem

Péterkét, sem a főispánt a grandiózus projekt eszementségével, elsősorban nem a rettegés, hanem a Péterke iránt érzett szánalom magyarázta. Elvégre a gyerek nem tehet arról, hogy ilyen az apja, nem tehet arról, hogy a főispántól feléje áradó, csekélyke talentumához mérten különösen elborzasztó súlyú elvárás ilyesfajta irracionális célok kitűzésére sarkallja. Egyszerűbben szólva: az új tanítónő, afféle autodidakta pszichológusként a lélektani dinamizmusok kis szerencsével talán kinőhető vadhajításaként tekintett a hóbortos koncepcióra, és eszerint igyekezett elfogadó légkört teremteni Péterke számára. Annyit kétségkívül elért, hogy kedvessége és ítélkezésmentes odafordulása révén a fiú zavarodottsága tovább nőtt, hol felbukkanó, hol újra eltűnő édesanyja, illetve a lakásukban gyanúsan sok időt töltő takarítónő mellett így már egy harmadik anyakép csomópontja feszítette a fiúcska egyébként is pattanásig feszült mentális hálóját. Különösebben nem is volt hát szemére vethető, ha olykor a tanárnénit is mamának szólította.

Az edzésterv világos és jól követhető volt. Az iskolában a szünetekben az udvaron két óra között mindig húsz-húsz ismétlés (a labda mind magasabbra emelkedett), odahaza pedig a kertben egészen vacsoráig legalább még ötven, de a napok hosszabbodásával akár száz újabb lövés. A változás, ha lassan is, de megmutatkozott. Péterke combja egyre izmosabban kerekedett, és rüszjtje, tekintve, hogy otthon rendre mezítláb küldte fel a labdát az égbe, szintúgy mind vastagabbra edződött. A labda röpmagassága elérte a hét, tíz, tizenöt, és év végére a húsz métert.

Teltek az évek. Péterke édesanyja egy napon kapkodva összepakolta legfontosabb holmijait, és többet nem tért vissza. A főispán nem tétlenkedett, másnap megkérte a takarítónő kezét, akinek persze előbb még el kellett válnia a bánatba szinte belerokkanó férjétől, az egyszerű kőművestől. A főispán mindössze annyit szabott feltételként, hogy a takarítónő saját porontyát hagyja hátra, cserébe viszont nagyvonalúan átvállalta a gyermek felnevelésével járó költségeket. Péterkének így aztán nem kellett holmi mostohatestvérekkel bajlódnia, töretlen fókusszal koncentrálni a fejlődésre. És Péterke bizony koncentrált, eltökéltsége továbbra sem ismert határokat. A labda huszonöt, majd harminc méter magasságba emelkedett.

Az emberi test, tűnődött a főispán a teraszon ülve, miközben udvaron gyakorló utódját figyelte, voltaképpen bámulatos. Az immár tizenöt esztendőes Péterke fizikuma egészen hozzáidomult az elvégzendő feladathoz: combja, vádlija csak úgy dagadt az erőtől, rüsztyje az átlagosnál jóval meredekebb szögben dőlt, maga a lábfej is csónakformára nyúlt, a küldetéssel megbízott takarítónő, vagyis az új feleség alig talált megfelelő méretű cipőt a fiúnak. Persze Péterke teste másként is változott, a hormonok felbolydult méhkasként töltötték ki belsejét, hol egyik-másik

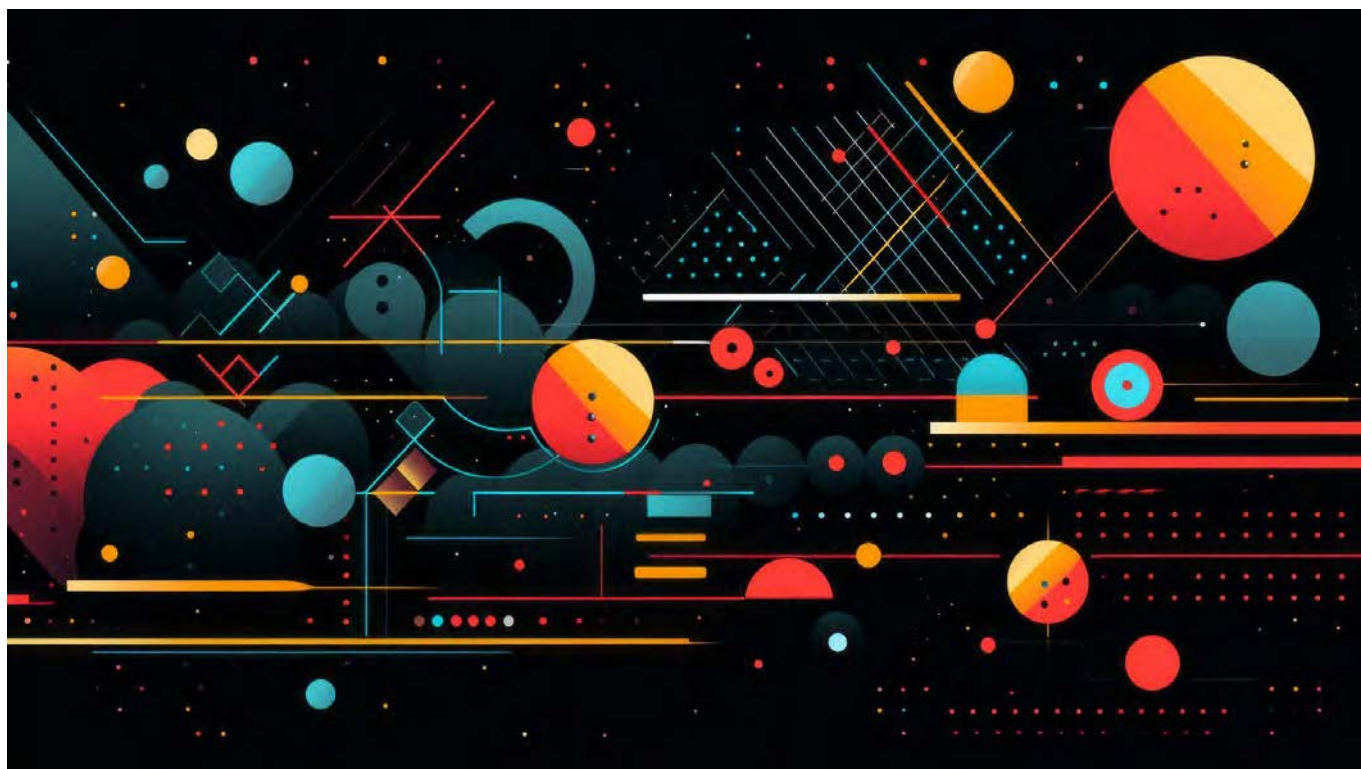
fiúosztálytársának kiosztott indokolatlan pofánverés formájában, hol lányosztálytársai fenekének bősz horkantással kísért markolászásával adva tudtán a világnak, hogy Péterke eljutott abba a korba, amikor a másik személy jelenléte – így vagy úgy, de – valamilyen érintkezési, mi több, összeolvadási kísérletre hergeli az embert. A gimnáziumban, ahová – édesapja mélyen a zsebébe nyúlt – licitálás útján jutott be, ebből persze adódott néhány kellemetlen pillanat, a főispánnak nem ritkán kellett kiváló kapcsolatait is bevetnie egy-egy ilyen ügy elsimítása érdekében. A helyzet azonban Péterke tizenhatodik születésnapjáig olyannyira elfajult, hogy a gondos apának muszáj volt belátnia, itt bizony rendezni kell a hormonok kérdését, mert daliává érett fia mind kevesebb időt töltött a labda rugdosásával, és mind többet a szomszédban lakó, hozzá hasonló korú lány elkötelezett kukkolásával. A főispán egy napon tehát átinvitálta a szomszéd apát egy üveg borritkaság elfogyasztására. A beszélgetés – kimenetének súlyához mérten – igen rövid volt: miután a főispán ügyesen kitapogatta, hogy a másik férfi munkahelyi és anyagi gondokkal küzd, és ígéretet tett neki, hogy néhány telefonhívás segítségével állást szerez számára a helyi önkormányzatban, már viszonylag könnyen tért rá az invitáció valódi okának diplomatikusan felvezetésére, miszerint a Hold meghódítására készülő Péterke igencsak fickós, így jót tenne neki egy csupaszív barátnő, aki a fiú felajzottságának csillapításával és némi puha ráhatással terelgetné a legényt a magasztos cél felé. Az ekképpen megvesztegetett apa az utolsó korty bort lenyelve, némi savanykás szájjal kötötte meg az alku, lánya pedig, szófogadó teremtként, másnap hivatalosan is Péterke barátnője lett.

teljesítményt fokozó lehetőségek

Péterke tizennyolcadik születésnapjára szponzort kapott ajándékba. A főispánnak sikerült meggyőznie egy sportszereket forgalmazó céget, hogy az eljövendő dicsőség kizárólagos

támogatójaként viszonylag komoly összeggel járuljon hozzá a focilabda magasabbra emelkedéséhez. A labda röpmagassága ugyanis, hiába járt ekkortájt már az egészen figyelemreméltó ötven méternél, a Hold távolságát jelentő 384 400 kilométerhez viszonyítva meglehetősen csekélyke volt, így szükségessé tette a teljesítményt fokozó

lehetőségek feltérképezését. A szponzor e célból három szakembert bízott meg: egy fizikust, egy orvost és egy influenzszert. Első lépésként, tekintve, hogy korábban senki sem vállalkozott még hasonló kísérletre, és így meghatározott szabályrendszer sem szorította korlátok közé a technikai fejlesztéseket, Péterke rúgóerejét próbálták fokozni egy, a lábába ültetett fémimplantátum segítségével, mely a térdhajlathoz rugós szerkezet formájában kapcsolódott, így jóval gyorsabb láblendítésre tette alkalmassá a nagyravágyó ifjút. A műtét jól sikerült, igaz, a hegesedés ideje alatt a lassan férfivá érő Péterke komoly fájdalmakat élt át. Amióta barátnője volt, édesapja, mintegy diszkrécióból, rászokott arra, hogy a lehető legészrevétlenebbül, csak úgy a partvonalról szemlélje fia fejlődését. A főispán ezúttal is a terasz szélén somfordált végig, hogy onnan lesse meg és hallgassa ki az udvaron gubbasztó, ott halkan pityergő Péterkét, és az őt némiképpen esetlenül, de tagadhatatlan odaadással cirógató barátnőjét. Péterke a műtési sebeket lapogatta, sajgó lábát, égő vádliját, roppanó ízületeit, felrepedt térdhajlatát nyomkodva, és közben egyre azt hajtogatta, aú, jaj, jaj, falt, hülye bíró, szabálytalanság, aú, szegény Ugronczy, jaj, piroslap, félidő, öltöző! Barátnője felsegítette a földről, és a ház felé kísértte a fiút. Mikor észrevette a lopakodó főispánt, szúrós pillantást vetett rá, sőt, még valami olyasmit is odasúgott neki, hogy Péterke bele fog rokkanni ebbe az egész marhaságba. A főispánnak egyáltalán nem tetszett a lány pimaszsága, de úgy döntött, ad neki még egy esélyt.

Az implantátum megkétszerezte a labda röpmagasságát, ám ez még így is csak száz métert jelentett. Ekkor a fizikus állt elő új javaslattal. Héliumot fecskendeztek a labdába ágyazott apró, hőváltozásra érzékeny patronok belsejébe, melyek egyik típusa a légköri hőmérséklet csökkenésével, másik típusa pedig éppen a hőmérséklet emelkedésével pukkadt ki, így töltve fel fokozatosan gázzal a gömböt. A kezdeti kísérletek után azonban hamar kiderült, hogy a patronok a troposzféra alacsonyabb zónájában még nem pattannak szét, így következő innovációként kicsiny, szabad szemmel alig látható, távirányított rakétákat erősítettek a labdára, melyeket némi jóindulattal akár varrási hibáknak is lehetett vélni. A rakéták segítségével a labda már elérte azt a légköri határt, ahol a patronok pukkadni kezdtek, a hélium pedig még tovább emelte a focit. Ez már jelentős teljesítményjavulást idézett elő, a labda átlépett a sztratoszférába, ahol – a troposzférával ellentétben – a magasság növekedésével a hőmérséklet is emelkedett. Ekkor durrantak szét a második típusú patronok, 40 kilométerig szállítva a labdát.

hápgni sem tudott

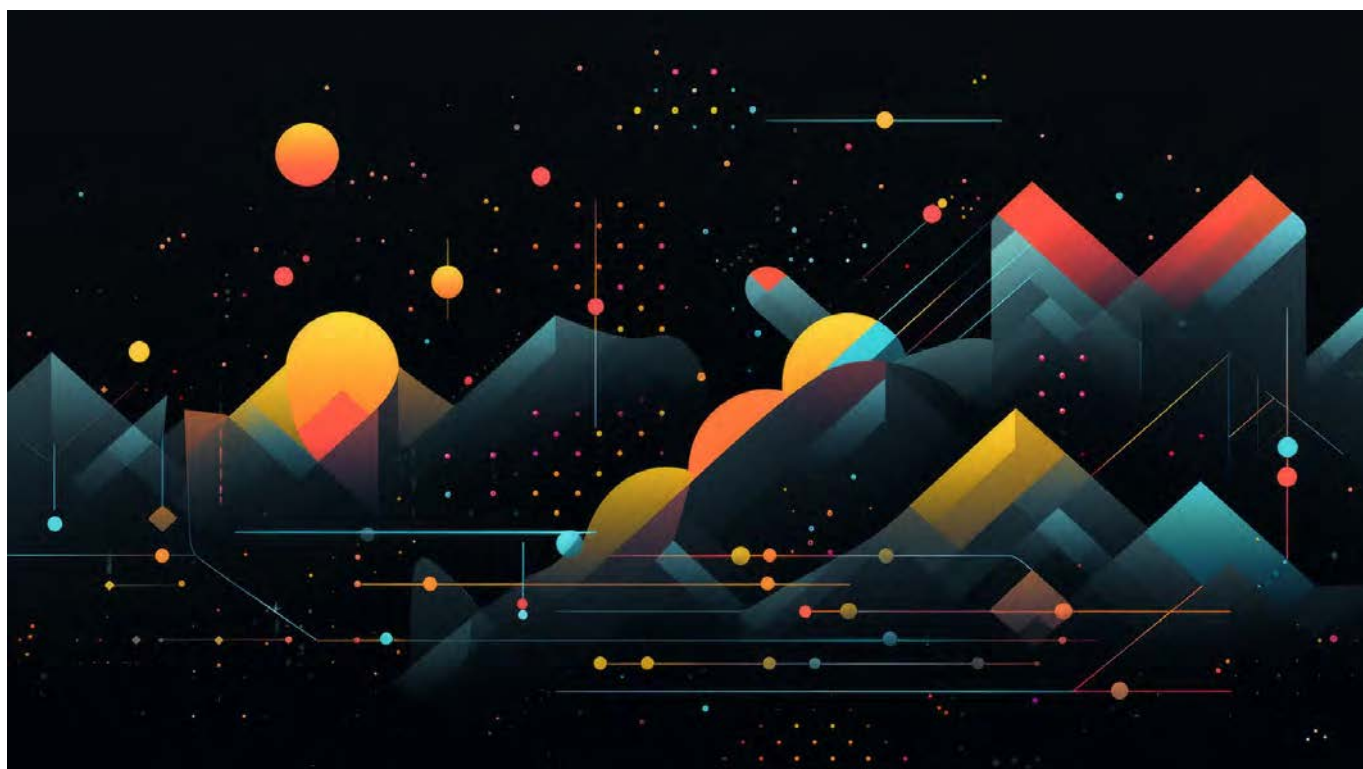
A család körbeülte az asztalt. Egy darabig csak halk ropogtatás, csámcsogás hallatszott. A főispán, miközben a rántott húst rágcsálta, fürkész tekintettel figyelte fiát és annak barátnőjét.

Péterke szokatlanul csendes volt, kedvetlenül piszkálta az ételt, szakadatlan sóhajtozott, és olyasmiket dünnyögött maga elé meredve, hogy les, síp, videóbíró, csere. Barátnője aggódó arccal ült mellette, kissé gépiesen simogatva Péterke széles hátát. A főispán lenyelte a falatot, intett feleségének, hogy hozzon valami italt, majd megszólította fiát. Ide figyelj, Péterem, mondta. Péterke abbahagyta a dünnyögést, de nem nézett apja szemébe. A főispán folytatta. A nagy teljesítmények nem adják könnyen magukat, szónokolta. Van az úgy, hogy az ember elakad az úton. Van, hogy szíve szerint visszafordulna. Csakhogy, mikor hátrapillant, látja, hogy a megtett út már olyan végeláthatatlan, hogy rádöbben, talán rövidebb tovább haladnia. Péterke mozdulatlanra merevedve ült az asztalnál. Barátnője továbbra is a hátát simogatta, fel-le, fel-le, olyan hangja volt, mint mikor smirglipapírral oldják a fa durvaságát. A főispán megköszörülte torkát, és erélyesebb hangra váltott. Már negyven kilométernél járunk, édes fiam! Gondolj bele, mit értél el! Péterke szemében mintha

egy pillanatra felcsillant volna a büszkeség, ám barátnője ekkor az asztalra csapott. Elég ebből, kiáltotta a lány. A főispán annyira elámult, hogy egy percre hápogni sem tudott. A lány kihasználta az alkalmat, és magából kikelve, felháborodott vagdalkozásba kezdett. Nem érti a saját fiát?! Nem érti, mit akar Péter elmondani? Hisz tudja pontosan, hogy ez már rég nem az ő teljesítménye! Héliummal meg rakétákkal bohóckodnak itt, Péter meg csak díszlet, vagy az sem, inkább valami eltévedt statisztika a paravánok között. Hát bassza meg alássan a főispán úr az anyját! Mikor a lány befejezte, jó ideig tartó némaság telepedett a szobára. A takarítónő, azaz a feleség megállt a küszöbön, kezében a borospohárral, a lány kifulladásra zihált, a főispán lilára vált arccal, gyöngyöző homlokkal próbálta megelőzni az agyvérzést, Péterke szégyenkezve hajtotta le fejét (azt persze nem lehetett tudni, hogy apja előtt szégyelli-e barátnője kirohanását, vagy éppen fordítva, barátnője előtt restelli, hogy nem tud férfiként kiállni magáért). Végül a főispán törte meg a csendet. Felállt az asztaltól, kiegyenesedett, mint egy, a többi fát árnyékba taszító platán, gyilkos pillantást vetett a lányra, némileg csalódottan végigmérte lehorgasztott fejű sarját, azzal kimérten megfordult, és öles léptekkel kivonult az étkezőből. A hallban elővette telefonját, és felhívta az influenzaszert. Röviden egyeztettek, s miután befejeződött a hívás, a főispán némiképp megnyugodva rogyott le a kanapéra.

A videó már másnapra elkészült. A főispán megvárta a pillanatot, amikor Péterke egyedül maradt, azzal fiához lépett, átkarolta vállát, és leültette egy székre. Fiam, súgta mély együttérzéssel, amit most mutatni fogok, bizony nem lesz könnyű végignézned, de muszáj szembesülnöd a valósággal. Hidd el, nálam jobban senki sem csalódott, végtére is volt némi szerepem abban, hogy összejöttetek a barátnőddel... No, de nem is akarom tovább csűrni-csavarni a szót. Tessék! Azzal Péterke arcába tolta okostelefonját. A képernyőn hamarosan anyaszült meztelenül megjelent Péterke barátnője, és bár némiképp gyanút kelthetett volna a fiúban, hogy a lány teste más, mint a valóságban, az arc kétségkívül az övé volt. Nemsokára egy szintén csupasz férfi grasszált be a képbe, izmos torzóján Timothée Chalamet oda nem illő, ábrándos fejét billegtetve. A két test néhány másodperc elteltével összefonódott, az arcokon időnként különös vibrálás futott végig, mintha az is a szexuális együttlét kisülése volna. Péterke hűledezve és felajzva szemlélte a jelenetet, egyik keze a bontakozó

dühtől ökölbe szorult, a másikkal nadrágját markolászta. Az arcok, a testek vad tekergésében alig észrevehetően, de változtak, akárha le akarnák dobni magukról a rájuk feszített maszkot. Aztán vége lett. Péterke csak ült, fémekkel teli lába eszelős ütemet vert a padlón, apja meg várta, mit szól az egészhez. Arra számított, hogy fia tombolni fog, de Péterke tombolás helyett hangtalan könnyezésbe kezdett, és nyeldekelve próbált valami szóféseségeket kierőltetni összeszorult torkának présén át. A főispán végül valami olyasmiket tudott kivenni fia szavaiból, hogy átigazolás, szezon vége, kiesés, másodosztály. Péterke vigasztalhatatlannak tűnt, a főispán tehát jobbnak látta távozni, hátrálva, kezében az okostelefont szorongatva, szívéből bőszen igyekeztén számúzni a rettenetes büntudatot.

A következő nap nem remélt fordulatot hozott a főispán számára. Péterke már korán reggel talpon volt, edzőruhában, bemelegítve, szemében olyan elszántsággal, mint aki képes az egész világot útjában álló homokbucka gyanánt szétrúgni. A mélabúnak, elkeseredésnek nyoma sem maradt. A főispán talán a megkönnyebbülés buzgalmával, mindenesetre lelkesen lapogatta fia vállát, és miközben az udvar felé tartottak, hogy Péterke folytathassa az edzőmunkát, az apa szája be sem állt. Ez az én fiam, egy kőszikla, igen, ó, nem is sejtéd, milyen büszke vagyok rád, a nők meg...

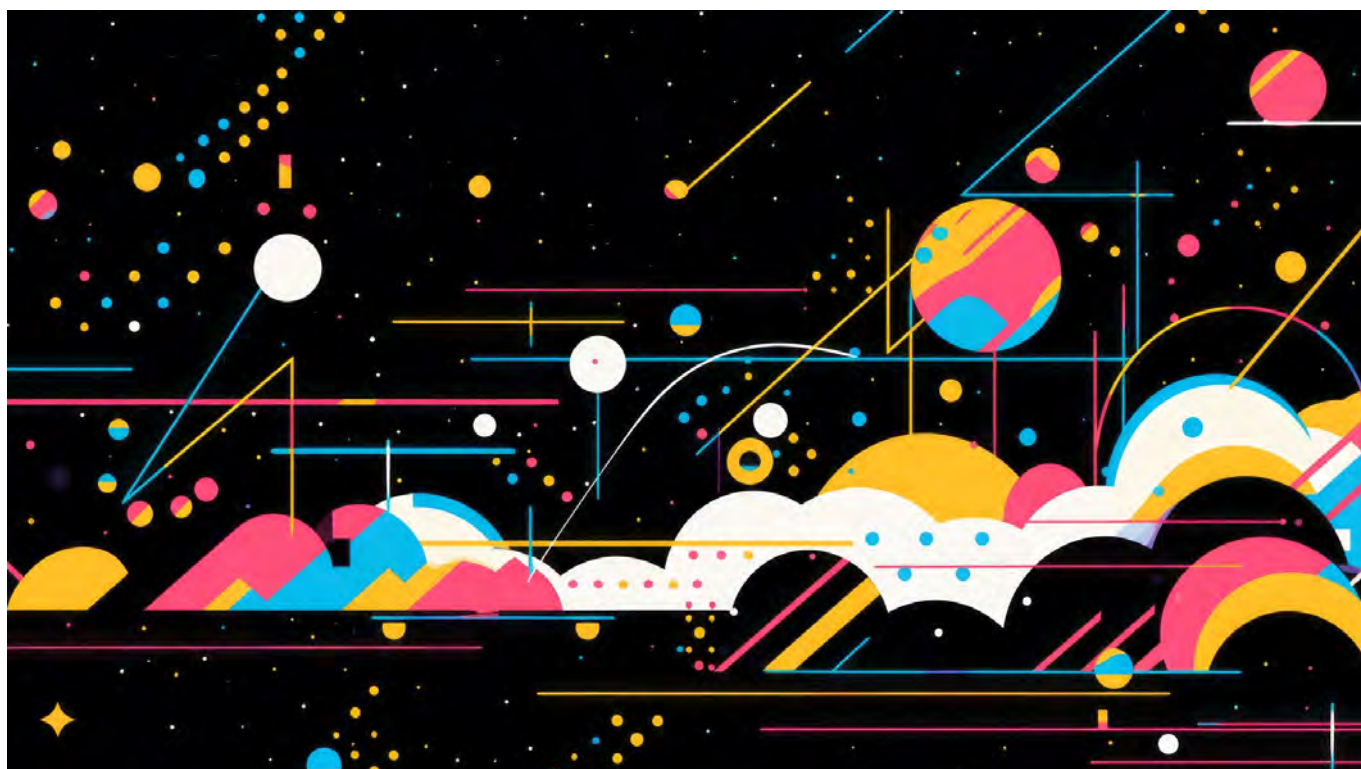
hát, a nők azok sokszor libbennek a nagy tettek útjába, de ennek már vége, meglátod, most egy darabig Neked is könnyebb lesz egyedül, csak a feladatra összpontosítva. Péter mintha nem is hallotta volna apját, csak ment tovább, az udvar közepéig, ott aztán megállt, és egyik labdát rúgta a másik után, de olyan pusztító szilajsággal, hogy az egyik focin szét is hasadt a bőr, kipotyogtak belőle a hőérzékeny patronok, és a labda meggyalázott cafatként hullott vissza a fűre. A főispán némiképp megszeppenve leselkedett a tornácon, végül azonban úgy ítélte meg, hogy ez az indulat jót tesz Péterke teljesítményének, nem is baj, ha kirúgja magából a fájdalmat.

A szponzor addigra szép kis hírverést csapott a Hold projektnek, a közösségi média felületein egyre többen osztották meg a hihetetlen vállalkozás ezernyi mémet generáló tartalmait, Péterkéből pedig afféle mesebeli gólemet faragtak, akinek agyag helyett fémből van a fél teste, tehát nem is gólem, hanem terminátor, de a lényeg, hogy már nagyon közel jár a cél eléréséhez, már csak egy kicsi kell, hogy a labda tényleg elérje a Holdat. Ki is tűzték az esemény időpontját, a világ pedig visszafogott lélegzettel várta a pillanatot.

békével töltötte el

Péterke ott ácsorgott a stadion közepén, a lelátókon sok tízezer ember, a képernyők mögött még sokkal több. Az ifjú kezében már ott volt a labda, felülete rücskös az apró rakétáktól, mégis jó volt, ahogy a varrások közötti sima bőr a tenyeréhez tapadt. Ez a labdával való összenövés békével töltötte el Péterkét, így könnyebb volt kizárnia a nézőközönség nyugtalanító morajlásait is. Aztán odasétált hozzá valami számára ismeretlen, pocakos, nagy bajuszú férfi, hóna alatt vastag mappával, kezében mikrofonnal, és megkérdezte tőle, hogy készen áll-e, Péterke meg bólintott, mire a férfi beleüvöltött a mikrofonba, felszólítva a nézőket, hogy csendesedjenek el, ne zavarják a bajnok – így nevezte Péterkét – koncentrációját. Rövidesen elnémult a stadion, minden szempár Péterkére szegeződött. Péterke vett néhány mély lélegzetet, mint aki merülni készül, aztán egyik kezével magasba emelte a labdát, jobb lábát hátratólta, a labdát elengedte, és akkorát rúgott bele, mint még soha. A foci szédítő sebességgel emelkedett a magasba, hogy nem sokkal rá el is tűnjön a felhők között. A nézők ekkor a stadion óriási kivetítőjére pillantottak, a labda útját (drónok segítségével) így tudták tovább követni. A labda

pedig csak szállt, szállt felfelé, átlépve a sztratoszférába, a mezoszférába, belépve a legvastagabb réteget képező termoszférába, ahol a speciális védőréteggel bevont gömb képes volt ellenállni az ott uralkodó 1500 fokok hőmérsékletnek is, és haladt tovább, tovább, át az exoszférán, át az ionoszférán, ki a világűrbe, és még ott is csak szállt, suhant keresztül a sötét semmin, műholdak között, űrszeméten át, megállíthatatlanul, fel-fel, a Holdra.

Mikor a labda elegánsan lelassulva, tompa puffanással, fehér kőzetport kavarva megérkezett a Hold felszínére, a nézőközönség akkora ovációban tört ki, hogy az egész stadion beleremegett. Az influenszer az egyik légkondicionált irodában ücsörgött, és jóleső büszkeséggel konstataulta, hogy az animált videó ekkora sikert aratott. A nézők Péterke felé néztek, de szemükkel hiába keresték a nap hőjét, a fiú eltűnt. Mivel addig kivétel nélkül mindenki a kijelzőre tapasztotta tekintetét, senki sem tudta megmondani, hová lett az ifjú. Mindez azonban mintha már nem is lett volna fontos. Addigra ugyanis már gyorsan terjedő, lázas kórként burjánzott a stadionban valami fékét vesztett indulat.

tétova csend

Péterke a stadion parkolójának egyik sötét szegletében kuporgott. Fülére tapasztotta telefonját, és várta, hogy édesanyja fogadja a hívást. A telefon sokáig csörgött, a lelátókon őrvongó sereg hangzavara itt lent, a parkolóban, nyomott zúgássá szelídült. Mintha az ő nevét kántálták volna, de a szavak összefolytak, és alakot váltottak. A vonalban ekkor hallhatóvá vált édesanyjának kissé vékony hangja. Halló, tessék, halló! Péterke sokáig nem tudta, hogyan fogjon hozzá. Aztán mégis megszólalt. Hazaadás, mondta, aztán meg, hogy hazai pálya, hiányzik, nincs aranylabda, nincs több meccs, nincs több foci, aztán nagy nehézségek árán formálva a szavakat: anyu. A vonalra egy ideig tetova csend ült. Péterke szívébe ettől hideg fájdalom mart, ám édesanyja nem sokkal rá mégis válaszolt. Wellness, itt vagyok önmagam, itt vásárolok, hialuronsav, vitaminhiány, hiány, hiányzol... fiam. Péterke szemébe könny szökött, ezúttal azonban jóleső, testét melengető érzés kíséretében. Nincs több szoló, jelentette ki még szipogva a fiatal férfi, át kell gondoljam az életemet, anya. Péter anyja, talán fia nem várt összeszedettségéből merítve erőt, ezúttal teltebb, magabiztosabb hangon felelt. Rendben, fiam, valamikor találkozunk, és beszélgessünk kicsit.

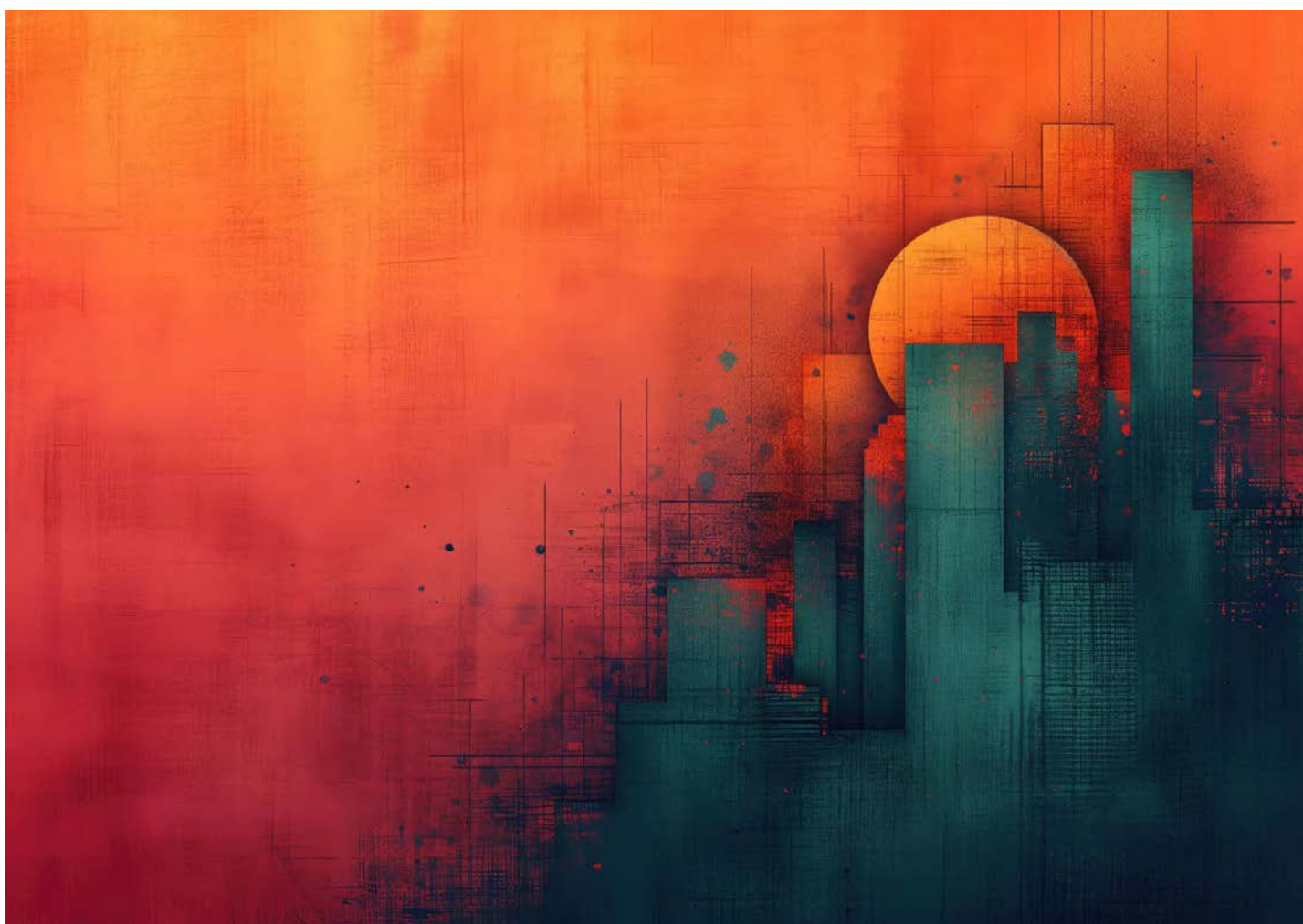
Péter nekivetette hátát a parkoló egyik falának, és kifújta a levegőt. Már percekkel ezelőtt befejezték a beszélgetést, de testét még mindig az a kellemes melegség járta át. Odafentről, bár továbbra is tompítva, de egyre kivehetőbben kántálta a megveszett tömeg, hogy háború.

kép | vecteezy.com

Lendvai Zalán

VISSZAVÁLTÓS PALACKOK LELKISÉGE

2024-08-21 | **VERS**

A kortárs versben a kezdet
valami bonyolult szó,
amit vászontáskás lányok
mondanak bölcsészkarok eldugott folyosóin,
mindenki művésznek születik, de valaki tovább tanul –
mondtad, rágyújtottál.

A lemenő Napban szinte
megállt a füst,
narancssárga fényben úszó égen
fodrozódó felhőkben
kerestük magunkat,
közben a fehér Nike-jelet
bámultam a kabátodon.

De akkor mi az élet?
Csukott szemmel egy Teslában gurulni,
elengedni a kormányt,
rég nincs fék,
rég nincs cél.
Most összehajolnak felettünk a júliusi fák,
beszűrődik az este nyolc érzete,
tudom, hogy a szavak fegyverek,
tudom, hogy az emlékek sebek,
tudom, hogy éjjelente, mikor felriadok,
sárgán villog egy közlekedési lámpa
ismeretlen város ismeretlen kereszteződésében,
és te azt álmodod,
hogy erdőbe sétálsz befelé,
minden lépés külön döntés,
kőfalak mellett haladsz el,
a falakon graffitik,
a létezés 50 forintos
visszaváltós palackká zsugorodik,
s határidőnaplóban lévő
sokadik névvé változol előbb vagy utóbb te is,
nem szólok még,

hordd magadnál ezt a naplementét,
mint képet a régi házról,
ahol felnőttél.

A nedves fűvön ülve mintha hallani
lehetne távoli városok zaját,
most mégis a madarak,
lombok, csorgó patakok
nyomják el a köztünk húzódó csendet.

kép | vecteezy.com